

The Project Gutenberg eBook of Laivuri Worse, by Alexander Lange Kielland

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Laivuri Worse

Author: Alexander Lange Kielland

Translator: Elisabeth Löfgren

Release Date: December 1, 2010 [EBook #34514]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LAIVURI WORSE ***

Produced by Tapio Riikonen

LAIVURI WORSE

Kirj.

Alexander L. Kielland

Suomennos Norjan kielestä ["Skipper Worse", Elisabeth Löfgren].

Helsingissä, K. E. Holm'in kustantama. 1883.

I.

"Laurits! Saakelin poika! Ylös! Viiri selvilleen!"

Kippari Worse seisoj perällä laivamajan takana. Raitis pohjoistuuli kävi vuonon yli, ja vanha priki purjehti mukavasti sisäänpäin, pienillä purjeilla.

Virta meni ulospäin ja nosti lakkapäitä laineita sen niemen kohdalla, jossa Sandsgaardin lahti alkoi. Kääntyessään sinnepäin, "Perheen Toivo", tuo hyvä laiva, näytti hyvin menestyvän kodikkaassa vanhassa satamassa.

Mutta kippari Worse vilkkui perämiehelle: "Tuhat tulimmaista, kyllä se tietää missä ollaan, päästyämme niemen ohitse".

Sillä "Perheen Toivo" ei ollut muitten laivain laatuinen. Oli kenties laivoja, jotka köykäisemmiltä ja hienommilta näyttivät; olihan mahdollista — vaikk'ei Jaakko Worse niitä koskaan ollut nähnyt — mutta mahdollista ei ollut että noiden uusmuotisten englantilaisten parissa oli jokunen, joka purjehti hiukan paremmin.

Mutta siihen kaikki myöntymiset päättyivät kun päättyivätkin. Vahvempaa, tukevampaa, kelvollisempaa kuin "Perheen Toivo" ei merellä liikkunut eikä koskaan tulisi merellä liikkumaan.

Sentähden aurinko niin juhlallisesti valaisi Sandsgaardin taloja, valaisi merta ja laivaveistämöä, valaisi koko tuota ystävällistä lahtea, jossa sinertävät kesäaallot joukottain riensivät rannalle ilmoittamaan että Jaakko Worse oli vuonolla.

Mutta Sakari meriaitta-renki oli sen jo ilmoittanut.

"Oletko oikein varma asiasta?" kysyi konsuli Garman terävästi.

"Me olemme hänet observeranneet kiikarilla — herra konsuli! Se on yhtä varmaan 'Perheen Toivo', kuin minä olen syntinen ihminen Jumalan edessä. Se tulee juuri Sandsgaardin lahdelle".

Morten V. Garman nousi nojatuolistaan. Hän oli pitkä, vahva mies, tukka kutrinen ja vaalea, alahuuli esiin pistävä.

Ottaessaan hatun ja kepin, vapisi kätensä hieman; sillä "Perheen Toivo" oli ollut hyvin kauan poissa.

Ulkona konttorin etuhuoneessa seisoivat kirjanpitäjä ikkunan edessä. Konsuli otti kiikarin hänen kädestänsä, katseli vuonolle päin, löi kiikarin kokoon ja sanoi: "Niin on todellakin. Jaakko Worse on luotettava mies."

Ensimmäisen kerran oli laiva näiltä paikoilta käynyt Rio de Janeirossa, ja sen uskaliaan työn Jaakko Worsen kunnianhimo oikeastaan oli aikaan saanut. Mutta kun hän oli ollut niin kauan poissa, oli konsuli heittänyt kaiken toivon "Perheen Toivosta", niinkuin monesta muustakin viime vuosina.

Nyt hän kyllä oli hyvillään, sekä laivan, että vanhan kapteni Worsen tulosta, mutta kuitenkin hänen askeleensa kuuluivat raskailta ja huolistuneilta, kulkiessansa niitä leveitä portaita myöten, jotka veivät toiseen kerrokseen.

Sillä enempi kuin yksi onnellinen matka tarvittiin huolistuneen kauppamiehen mielen rauhoittamiseksi. Sandsgaard olikin tyhjä ja autio, ei mitään nuorisoa, ei mitään seuroja, — ainoastaan vanhoja muistoja hienoista kavaljereista, kevytmielisesti puetuista naisista, jotka olivat jättäneet huoneisin tuoksun, mikä saattoi sydämen tykyttämään.

Rouva Garman'in kuoltua viime kesänä olivat kaikki seurahuoneet toisessa kerroksessa olleet lukittuina. Molemmat pojat olivat ulkomailla, Kristian Fredrik Lontoossa ja Rikkard Tukholmassa, ja konsuli Garman, joka koko elinaikansa oli tottunut iloiseen, huolettomaan seuraelämään, tietysti ei voinut juuri iloisesti elää kahden vanhan pii'an seurassa — hänen vaimo-vainajansa sisaria, jotka nyt riitelivät hänen talonsa hoidosta.

Nähdessään hyvästä laivastansa kaiken sen viisauden, joka syntyi laivaveistämöllä ja lahden rannalla, Jaakko Worsen sydän paisui ylpeydestä. Kaikki veneet soudettiin ulospäin. Laivaväestön sukulaiset, äidit ja morsiamet heiluttivat huiviansa, itkien liikutuksesta; ensin osa heistä oli jo aikoja sitten heittänyt kaiken toivon "Perheen Toivosta".

Ei mikään sukulainen vastaan-ottanut kippari Worsea; hän oli leskimies, ja hänen poikansa oli kauppakoulussa Lybekissä. Se häntä ilahutti, että saisi kertoa noille muille kippareille klubissa Rio de Janeirosta, jossa ei kukaan heistä ollut käynyt; mutta enimmin hän iloitsi kaikista niistä jutuista, joita aikoi syöttää kippari Randulfille.

Mitä Randulfin mainio matka Taganrog'iin oli Rion matkan rinnalla! Hän — Worse — ei pitäisi väliä, vaan voitelsi juttujansa oikein paksulta.

Nuorena Jaakko Worse oli ollut aika hulivili, ja vieläkin hän oli lystikäs vanha poika viidennellä kymmenennellä.

Hänen vartalonsa oli lyhyt ja tukeva, hänen kasvonsa, todellinen kipparinaama — neliskulmainen, punertava, suora ja lystikäs. Jos hänen hiuskarvansa olivat luetut, ne varmaankin tekivät sangen suuren summan; sillä ne kasvoivat niin tiheästi kuin saukon nahassa ja lisäksi aivan omituisella tavallaan.

Näytti siltä kuin myrsky joskus olisi puhaltanut hänen kiireesensä pienen spiralimuotoisen hiuspyörön ja sitten loput hiuksista sivuille ja otsallepäin. Ja siinä järjestyksessä hänen hiuksensa nyt pysyivät järkähtämättömäsi, huolimatta kaikista myöhemmistä myrskyistä; korvien eteen oli tuuli ajanut pienet kutrit, jotka muistuttivat juoksevasta hiedasta myrskyn jälkeen.

Sillalta "rouvan vene" lykättiin vesille; kippari Worse hieroi käsiänsä, se oli erinomainen kunnianosoitus. Mutta kun hän sitten näki konsulin itsensä astuvan veneesen, hyppäsi hän laivan kannella, kuin vallaton poika. Sillä se, että konsuli itse tuli ottamaan laivaa vastaan, oli tavatonta. Tavallisesti joku tuli konttorista, kun eivät nuoret herrat olleet kotona; silloin Kristian Fredrik, mutta varsinkin Rikkard oli vastassa jo kaukana vuonolla purjehtiakseen satamaan ja juodakseen Marsala-viiniä laiva-majassa.

Prikin kääntyessä ankkuri-paikkaa kohti, oli "rouvan vene" vielä kappaleen matkaa siitä. Mutta kippari Worse ei enää voinut malttaa mieltänsä, vaan tarttuen vanttiin, nousi hän laivan portaalle, heilutti hattua ja huusi niin että kuului yli koko Sandsgaardin: "Me tulemme myöhään — herra Kunseli! Mutta me tulemme varmaan!"

Konsuli Garman hymyili ja vastasi tervehdykseen, vetäen kaikessa hiljaisuudessa sormukset pois oikeasta kädestään; sillä hän tunsu varsin hyvin Jaakko Worsen käden-puserrusta kun Worse palasi matkoiltaan.

Kannella seisoivat kapteni kaikella kunnioituksella ja autuaana hattu kourassa, konsulin noustessa varovasti ja kankeasti köysiportaita myöten.

"Tervetullut kotia — Jaakko Worse!"

"Kiitoksia vaan — herra kunseli!"

Konsuli antoi kätensä puserrettavaksi.

Laivan miehistö seisoivat kunnioittavasti ympärillä. Kaikki olivat pestyt ja puetut — valmiit astumaan maalle, sillä sukulaisia ja ystäviä oli tulvaillut laivaan heidän lähestyessään, jotta eivät nyt ehtineet ruveta ankkurin laskemiseen ja laivan kiinnittämiseen.

Konsuli tervehti heitä ystävällisesti. Nuo päivettyneet kasvot näyttivät niin oudoilta ja reippailta täällä kotona kevätkesän viileässä ilmassa; muutamalla oli tulipunainen paita, toisella sininen merimiehen lakki, jotka olivat kotoisin tuosta merkillisestä Riosta. — Ja kaikkien hymyilevistä kasvoista huomattiin selvästi että tiesivät mitä perhanan poikia he olivat ja kuinka maltittomasti ikävöivät päästä maalle näyttämään itseänsä ja kertomaan juttujansa.

"Täällä on eräs hulivili", sanoi kippari Worse, "hän läksi merelle majapoikana; mutta me olemme tehneet hänet jungmanniksi matkalla. — Tietäkää, kunseli, siellä kuoli pari miestä Riossa — saakelin ankara ilman-ala siellä! — No Laurits! — Esille nyt!"

Viiden-, kuudentoista vuotias poika sysättiin esille joukosta, hän näytti nöyrältä ja ujolta; punaset ja pyöreät kasvonsa hohtivat kuin omena ankaran pesun perästä.

"Mikä on nimensä?" kysyi konsuli.

"Laurits Seehus", vastasi poika.

"Laurits Voldeman[1] Seehus", oikasi kapteni; ja toverit tirskahuttivat keskenänsä, sillä he nimittivät häntä Laurits Vollemandiksi.[2]

"Meillä on aina ollut syytä panna suurta arvoa kapteni Worsen suositukseen, ja, jos tämä nuorukainen aikoo astua näin kunnollisen merimiehen jälkiä" — tätä sanoessaan konsuli kumarsi kaptenille — "on kauppahuoneeni häntä palkitseva hänen ansionsa mukaan. Paitse sitä on koko laivaväki saava suhteellisen palkinnon tästä pitkästä ja vaarallisesta matkasta. Kauppahuone kiittää jokaista erikseen heidän kelvollisesta ja uskollisesta työstään."

Konsuli tervehti joka haaralle ja meni majaan kaptenin seurassa.

Miehistö oli mainiolla tuulella sekä palkkion tähden että sen tavattoman tapauksen vuoksi, että laivan-omistaja itse tuli laivaan kiittämään halpoja merimiehiä.

Konsuli Garman'in tapana ei ollutkaan liikkua paljon väkensä keskuudessa. Ei sen vuoksi että hän olisi ollut kova isäntä — päin vastoin; hän tervehti aina ystävällisesti, sanoi myös silloin tällöin jonkun sanan ohitse mennessään. Mutta hän oli sittenkin niin äärettömän korkea ja ylhäinen että pieninkin ystävällisyys hänen puoleltansa vastaan-otettiin kiitollisella ja ihastuksella.

Astuessansa puolen tunnin perästä jälleen veneesen, lähteäksensä maalle, hurrattiin hänelle laivasta.

Konsuli nousi seisalleen veneessä ja otti hatun päästensä. Hän oli hyvin liikutettu ja halusi kotiin konttoriinsa ja yksinäisyyteen.

Konsuli vei mukaansa maalle laivan paperit ja pussillisen hyviä Sovereign'ia.[J] Oli ollut hyvä matka; kauppahuone E. F. Garman ei ollut moneen aikaan niin hyvin onnistunut asioissaan; se oli ilahuttavaa; vaan siinä ei ollut tarpeeksi.

Niinä vuosina, joina Morten Garman isänsä kuoleman jälkeen oli koettanut saada laveat asiansa kukoistamaan, ei hänen työnsä ollut onnistunut.

Kauppahuone oli sotavuosina ja rahamuutoksen aikoina kadottanut niin paljon, että sen voimat olivat moneksi vuodeksi masentuneet, — niin, näyttipä siltä, kuin ei se koskaan enää ottaisi voimistua. Asia oli nimittäin se, että tällä kauppahuoneella entisistä ajoista oli niin paljon kiinteätä omaisuutta, ett'ei ollut minkäänlaista järjellistä suhdetta sen ja vähentyneen liike-pääoman välillä; lisäksi tuli velkoja, jotka rasittivat.

Asiat eivät parantuneet; Morten V. Garman, joka oli tavattoman ky'ykäs kauppias, sai panna kaikki voimansa ja koko ahkeruutensa alttiiksi pitääkseen voimassa talon vanhaa loistoa ja arvoa.

Niin kauan kuin hän vielä oli nuori, semmoinen elämä kävi päinsä, vaan lähestyessään viidettäkymmentä vuotta, kun vaimonsa oli kuollut ja Sandsgaard oli tyhjä ja autio, rasitti se häntä kaksinkertaisesti, että kauppatoimensa, hänen ilonsa ja ylpeytensä, jota oli toivonut saattavansa suurenmoiseksi ja voimakkaaksi, jäisi kitumaan hänen jälkeensä, ilman elinvoimaa, ja kenties joutuisi rappiotilaan.

Talonpito Sandsgaard'issa oli aina ollut hyvin kallis. Vilkasluontoinen kaunis rouva Garman oli mieltynyt seuroihin, naamiohuveihin ja kaikenlaisiin huvituksiin, ja hänen miestänsä miellytti samanlainen elämä kuin häntäkin.

Vuosisadan alkupuolen vapaat aatteet ynnä hänen asemansa suuren kauppahuoneen ainoana poikana olivat saattaneet hänet harrastamaan ylellisyyttä. — Kaupungissa pilkattiin hänen turhamaisuuttansa ja oltiin harmissaan siitä.

Vaan siitä ei hän itse tietänyt mitään.

Nuoruutensa elämästä ulkomailla ja avaroilta matkoiltansa toi hän mukanaan oman ilman-alansa, jossa eli — mielipiteitä ja aatteita, jotka suuresti erosivat niistä, mitkä silloin vallitsivat tuossa pienessä yksinkertaisessa kaupungissa taloudellisen ponnistuksen ja voimakkaan hengellisen liikkeen muodossa.

Mutta Sandsgaard'issa elettiin vielä perukin eli valetukan aikakaudella. Ylpeät virkamiehet ja kaupungin upserit elpyivät taas ja löysivät vanhat tapansa jälleen Sandsgaard'in pidoissa, joissa syötiin ja juotiin kauan pitkien pöytien ääressä; joissa seura oli niin hienon hieno ja luotti niin vilpittömästi omaan hienouteensa, ett'ei keskustelun aina tarvinnut olla niin tuskallisen hienoa; joissa rohkea sana taikka käden tai jalan puserrus, mikä sattui minne sen ei olisi pitänyt sattua, taikka viuhkan-takainen kuiskaus, mikä oikeastaan oli suutelo korvalle; joissa sata pientä lankaa, liian keveitä olemaan kevytmielisiä, sitoi koko seuran hienoon loistavaan silkkiverkkoon, minkä suojassa irstaisuus näytti hienolta, sievältä, siveältä kuin minuetti.

Ja tässä elämässä konsuli Garman uiskenteli — vakavasti ja mukavasti kuin kiiltävä kala.

Istuessaan suurina seura-päivinä aamupuolella konttorissaan, lenteli hänen kynänsä paperia myöten, ja silloin hän kirjoitti parhaat kirjeensä. Hänen ajatuksensa olivat niin selvät, hänen mielensä niin terävä ja huoleton, että pienet kuin suuretkin asiat tulivat mainituiksi oikeassa järjestyksessä, oikeassa paikassa.

Samassa kirjeessä, jossa hän tilasi laivanlastillisen kahvia, ei häneltä unohtunut tilaamatta kaksitoista tukkua lakkaa eikä kaksi korillista hollantilaisia liitu-piippuja puotiinsa. Annettuansa haaksirikkoa kärsineelle kaptenille käskyjensä, voi hän ilman vähintäkään vaikeutta kertoa kaikki yksityiskohdat niissä uunintorvissa, joita oli nähnyt Lontoossa ja jommoisia hän tahtoi rakennettavaksi kaupungin sairashuoneeseen.

Mutta suoritettuansa postin k:lo 3 aikana, — päivällis-aika hänen suurissa seuroissaan — konsuli ajoi partansa tarkasti, käytteli hajuvesiä kaikenlaisista pulloista ja purkkiloista, astui sitten ylös leveitä portaita myöten, puettuna pitkään siniseen takkiin, joka oli varustettu kiiltävillä napeilla, puhkat olkapäissä, ahtaat liivit, timanttineula röhhelössä ja harmaat hiukset kutrisina ja ikäänkuin hiukan puuderoittuna. Tapahtuipa silloin välistä että hän hyräili jotakin kevyt-mielistä ranskalaista nuottia — ajatellen nuoruutensa kepposia, asetellen kauniita sääriänsä kaikkien hienouden sääntöjen mukaan; hän toivoi että polvihousujen aikakausi vielä palajaa.

Huolimatta nuoruuden kepposista oli konsuli Garman ollut aviomiehen esikuva ajan vaatimusten mukaan; ja kun vaimonsa kuoli, hän suri häntä koko sydämestänsä sekä pystytti monta, ystävällisillä kirjoituksilla varustettua muistopatsasta vaimonsa mielipaikoille puistoon. — Rouvan kuoltua seurat lakkasivat, jotenka talon kulungit melkoisesti vähenivät; mutta sen sijaan kaksi kulunkisummaa nousi aika lailla, nimittäin nuorten herrain — varsinkin Rikkard'in.

Konsulin luonto oli ikäänkuin kahtia jakaantunut noille pojille. Rikkard oli hänen ylpeytensä ja hänen heikkoutensa. Hänen kaunis ulkomuotonsa ja kevyt mielensä oli kuin heijastus konsulin omasta nuoruudesta. Kun Rikkard otti parhaan hevosen, kauniimmat suitset sekä konsulin oman ratsuraipan, jota ei muka kukaan saanut koskea, silloin isä hiipi ikkunasta toiseen niin kauan kuin poikaa näkyi, ihastuksissaan siitä tavasta millä hän istui hevosen selässä ja kuinka hyvin kaikki hänelle soveltui.

Mutta vanhempaa poikaansa — Kristian Fredrikiä — kohtaan oli konsuli ankarampi.

Välistä hän kenties kirjoitti Rikkard'ille kun hänen tuhlaavaisuutensa meni liian pitkälle: "Voin varsin hyvin käsittää että se *carrière*, jonka vanhempasi suostumuksella olet valinnut, kysyy kaikenlaisia rahamenoja, jotka näyttävät turhamaisilta, vaan tarkemmin tarkasteltuina, katsoen kaikenlaisiin suhteisiin ja oloihin, voivat olla, ellei välttämättömän tarpeellisia, kuitenkin yllämainittujen olojen vaatimat; mutta toiselta puolen jätän sinun ratkaistavaksi, etkö voisi saavuttaa samaa päämäärää diplomatisella elämänurallasi paljon vähennetyillä *expense*'illä. Varsinkin neuvon sinua pitämään *regulair*'iä kirjaa rahamenoistasi; ei niin paljon siitä syystä, että minä tahtoisin tarkastaa niitä, kuin siitä syystä, että kokemus on minulle osottanut että siten parhaiten voimme tarkastaa itseämme."

Mutta kirjanpitoa Rikkard ei juuri harrastanut — vielä vähemmin säännöllistä kirjanpitoa; hän yritti silloin tällöin, mutta siitä syntyi ainoastaan lystillisiä juttuja, jotka huvittivat vanhusta ja saattoivat hänet unohtamaan rahat.

Kristian Fredrik puolestaan lähetti kuukausittain otteita kassakirjastaan aina siitä ajasta alkaen, jolloin kävi Kristianiassa koulua; ja näitä otteita konsuli tarkasti armottomasti. Jos niissä oli virheellinen sijoitus, puhumattakaan laskuvirheistä — tai joku summa, joka näytti tavattoman suurelta, sai poika kohta ankaran kirjeen siitä, kuinka peräti sopimaton huolimaton kirjanpito ja tuhlaavaisuus on kauppamiehelle.

Tuo piti Kristian Fredrik'ia pelossa ja vavistuksessa, jopa loukkasikin häntä välistä. Mutta hän olisi rauhoittunut, jos olisi nähnyt, millä mieltymyksellä konsuli luki näitä siistiä laskuja, ja kuinka huolellisesti ne sitten numeroituina laskettiin määrä-laatikkoonsa.

Paitsi sitä Kristian Fredrik nyt oli ainoa, jolle konsuli uskoi tuumansa ja toimensa; ja pitkissä kirjeissään, joita hän ainakin kerran kuukaudessa kirjoitti, selvitti hän asiansa perin pohjin vanhimmalle pojallensa. Tapahtuipa että hän kysyi pojan ajatusta toisesta tai toisesta asiasta.

Kaupungin taloudellinen edistys oli niitä seikkoja, jotka viime aikoina erittäin kummastuttivat ja arveluttivat konsuli Garman'ia.

Aivan uusia henkilöitä ilmestyi taskut täynnä rahoja; ne ostivat silliä, suolasivat omaksi edukseen ja lähettivät keväällä tuhansittain tynnyriä ulkomaille. Suurta omaisuutta ansaitsivat Haugelaiset ja kaikenlaiset allapäiset ihmiset, jotka sekoittivat raamatun lauseita kauppakirjeisinsä eivätkä aavistaneetkaan mitä kirjanpito on.

Oli semmoista liikettä ja kiirettä ja virsien veisaamista ja saarnaamista kaupungissa että vanhus Sandsgaard'issa ei voinut sitä kyllin kummeksia. Ja kaikilla noilla ihmisillä oli rahaa.

Siitä alkoi sitten taas konsulin murheelliset mietteet, mutta ne hän piti itsekseen. Ei Kristian Fredrikkään saanut tietää kuinka tupalat olot hänellä välistä oli.

"Perheen Toivo" oli nyt kiinnitetty ja koristettu lipuilla ja viireillä. Merimiehet läksivät maalle ja vieraita kävi yhtä mittaa laivassa, sekä kaupungista että Sandsgaard'ista.

Kaptenin valkoinen vene laskettiin vesille, Jaakko Worse istui perään, suurelle levitetylle lipulle, jonka kulmat ulottuivat veteen. Hänen taaksensa Laurits Voldeman asettihe istumaan ja tarttui peräsimen nuoriin; tuopa kaikki tulisi näyttämään aivan sotaveneeltä. Kuusi miestä souti pitkillä vetämisillä, kuohuttaen vettä airoillaan.

Näin kippari Worse aina oli uneksunut palaavansa Rion matkaltansa, sentähden hän olikin niin sielustansa iloinen lähestyessään kaupunkia.

Sillä eipä juolahtanutkaan hänen mieleensä soudattaa venettänsä Sandsgaardiin, kävelläkseen sieltä kaupunkiin, vaikka se tie olisi ollut suurempi. Hänen päähänsä oli pistänyt että Sandsgaard oli saari, ja

vaikka ilma olisi ollut minlainen hyvänsä, hän aina soudatti itsensä sekä sinne että takaisin.

Hän näki jo että olivat nostattaneet lipun hänen makasininsa katolle torisillan varrella. Worsella oli vanha avara kauppatalo, joka täytti koko korttelin torin varrella ja päättyi suureen, viisikertaiseen meriaittaan lahden puolella. Sillä Jaakko Worsella oli rahoja, joita oli säästännyt monta vuotta kipparina ollessaan ja ansainnut omalla kauppaliikkeellensä.

Ollessaan kotona talvisaikana oli hän hartahin kalastaja kohta kalastus-ajan ensimmäisestä päivästä siihen asti kun se päättyi. Hän osti, myi ja suolasi omaksi hyväkseen.

E. F. Garman ei käynyt sillikauppaa; se harjoitti enimmäen välityskauppaa suolalla ja viljalla sekä pankki- ja vekseli-asioita.

Kippari Worse oli siis vuosien kuluessa tullut verraten rikkaaksi mieheksi; ja oltuansa kauan poissa — niinkuin tällä kertaa — oli hän utelias tiedustamaan mitenkä väkensä oli asioita sillä aikaa hoitanut.

Vaan ennen kaikkia hän kuitenkin halusi tavata kippari Randulfia; joka kerta kun vaan sitä ajatteli, löi hän kätensä polveen ja nauroi ääneensä.

Laivoja oli satamassa vähän, kesä kun oli, mutta siellä täällä saatiin kuitenkin lippuja esille kun Jaakko Worsen vene kulki ohitse. Silloilta ja meri-aitoista sataman molemmilta puolin tervehtivät tuttavat häntä, hän vastasi tervehdyksiin ja hymyili — ylpeänä ja mielihyvillään.

"Minnekä aiot mennä, Laurits?" kysyi hän heidän lähestyessään siltaa; sillä Laurits Seehus'in koti oli Flekkefjord'issa.

"Arvattavasti matami Torvestad'in luo; siellä olen aina ennen asunut", vastasi poika.

"Piru vieköön — sanoi Jaakko Worse, olethan nyt täysikasvuinen, poika; ethän voi jäädä asumaan tuon vanhan tekopyhän postillan luokse."

Mutta huomattuaan irvistyksiä soutomiesten kasvoissa, ymmärsi hän yskän ja huusi: "Ahaa, saakelin poika! Vai tyttöjenkö tähden sinä tahdot matami Torvestad'in luo! — ole sinä varoillasi; tiedäthän että minä sitäkin jaalaa komennan."

Se oli sukkeluus; sillä matami Torvestad asui pihanpuolella Worsen talossa.

Mutta tori-sillalla odotti kippari Worsea katkera sanoma: Randulf oli Itämerellä sillilastilla.

II.

"Saara! — sinun on mentävä rukoushetkeen iltapäivällä", sanoi matami Torvestad vanhimmalle tyttärelleen.

"Menen, äiti."

"Kippari Worse on tullut kotia; minä tahdon mennä häntä tervehtimään."

"Tuo kurja mies elää arvattavasti vielä synneissään, haluamatta päästä veljesten kanssa armonistuimen osallisuuteen. Aatteles Saara! Jos joku meistä voisi tulla välikappaleeksi Herran kädessä tuon eksyneen pelastamiseksi!"

Matami Torvestad katseli vakaasti tyttärensä; mutta Saara, joka seiso kyökissä pöydän ääressä pesemässä astioita päivällisen jälkeen, ei nostanut silmiänsä, jotka olivat tummat ja suuret, pitkillä ripsillä ja mustilla kulmilla varustetut. "Voit kysyä ystäviltä, eikö joku heistä tahtoisi poiketa meidän luo keskustelemaan siitä, mitä seurakunnassa on puhuttu, ja siten vahvistamaan toisiamme armon liitossa."

"Kysyn, äiti."

Matami Torvestad meni perähuoneeseen, joka oli hieman pimeä, pihan perällä kun oli. Muuten se oli somasti ja kunnollisesti sisustettu, kaikki oli puhdasta ja siistiä, mutta tuntui sentään jotenkin karulta.

Matami oli Veljesseurakunnan esimiehen leski, jonka esimiehen kuoltua ei ollut jälkeistä tullut. Sillä todellisten Herrnhutien luku ei ollut suuri, eikä heidän lukunsa lisääntyntykään, koska hengellinen liike

yleensä kävi Haugelaisten suuntaan.

Heidän opissaan olikin niin paljon sisällistä yhtäläisyyttä ja heidän elämässään niin paljon ulkonaista yhtäläisyyttä, sitä ne, jotka olivat herätyksen ulkopuolella, pitivät niitä niin yhtäläisinä kuin "hip" ja "hop"; tosiasia oli että nuo kaksi hengellistä suuntaa vähitellen sulivat yhteen.

Alkuansa ei eroitus ollut vähäinen yhteiseen sivistykseen katsoen Haugen ystävain ja veljesten välillä. Hauge etsi ja löysi ensimmäiset uskovaisensa talonpoikien parista. Veljes-seurakuntaan taas kuului suuri osa rikkaita kaupunkilaisia, jotka saksalaisten esimiestensä kautta, sekä käyden Kristiansfeldt'issä ja muissa herrnhutien pesäpaikoissa saavuttivat enemmän ulkonaista ja sisällistä sivistystä.

Mutta myöhemmin, kun Hans Nilsen Haugen herätys oli kaikunut yli maan ja voittanut lukemattomat koetukset ja varsinkin Haugen pitkäikäisen vankeuden ja hänen kuolemansa jälkeen, kun kansan tiedoksi tuli mitä hirmuista väkivaltaa virkasääty oli harjoittanut viattomia, hurskaita ihmisiä kohtaan — silloin tämä liike sai monta uskolaista niissäkin säätyluokissa, joissa siihen saakka oli kammottu ja ylenkatsottu noita talonpoikaisia haaveksijoita ja raivijoita.

Se helpoitti yhteensulatuksen. Haugen ystävät olivatkin aina sopuisat ja kärsivälliset missä vaan tapasivat elävää kristin-uskoa. Herrnhutit eivät puolestaan olleet niin lukuisat ja voimakkaat että olisivat voineet säilyttää erityisasemansa vaikkapa olisivatkin sitä tahtoneet.

Haugelaisten uuteen kokoussaliin matami Torvestad siis lähetti tyttärensä, ja niinikään tuli hänen pieniin hengellisiin kokouksiinsa heränneitä molemmista uskonlahoista ilman erotuksetta. Itse käytti hän joitakuita sanoja ja lausetapoja, jotka muistuttivat asiantuntevia hänen pitkästä olostansa Gnadanisissa, ja häntä suuresti miellytti pienten pietistillisten kirjain lukeminen, joista hän itse oli muutamia kääntänyt saksan kielestä.

Perheen-huoneesta matami Torvestad meni kutomahuoneeseen, jossa palveluspiika heitteli sukkulaansa ahkerasti ja tahdikkaasti. Siinä seisojia rukkiä ja kerin-jalkoja ja ikkunalla oli räätälin työtä; sillä talossa vuorottain harjoitettiin rukousta ja laulua sekä ankaraa ja hyödyllistä työtä.

"Missä on Henriette?"

"Hän meni ulos kuulustamaan miksi lippuja nostetaan satamassa."

"Oi, oi — Martha! — kuinka kauan nuori sydän sentään riippuu kiinni tämän maailman turhuuksissa! — Näytäs kuinka pitkälle olet ehtinyt."

Saara sill'aikaa jatkoi työtään, hyräillen virttä. Hänen vuoronsa oli hoitaa kyökkiä; hän ja piika pitivät sitä toimenaan vuorottain; Henriette oli vielä liian nuori.

Saara oli 26 vuotta vanha. Vaikka hänen ruumiinsa oli voimakas ja pulska raskaasta, terveellisestä elämästä, oli hän kuitenkin hyvin kalpea kasvoiltansa; hän meni harvoin ulos eikä tuntenut maailmaa pitemmälle kuin kirkolle ja kokoushuoneelle.

Hänen puikeat kasvonsa olivat sangen kauniit ja tuo voimakas leuka muistutti vähän äidin käskevää muotoa. Tukka oli sileäksi kammattu ja palmikot yksinkertaisesti ylöspantu takana.

Neiti Saaran kasvoissa ja koko olennessa ei ollut sitä kauneutta, jota jokainen näkee toisena vuonna, mutta josta ei ole jälkeäkään seuraavana. Hänessä oli päinvastoin jotakin kestäväää: pyöreät, hienot muodot, valkoinen iho ja tummat silmät tummine kulmineen tekivät hänen kauneutensa sangen viehättäväksi ja pysyväiseksi.

Kolistellessaan kuppeja ja talrikkejä — hyräillen virttään, ei hän kuullut että eräs mies astui kyökin portaita myöten. Vasta kun ovi avattiin, katsoi hän tulijaan, punastui ja loi silmänsä alas jälleen.

Ovella seisova mies, joka oli pitkä ja leveähartiainen, loi niinikään silmänsä alas sanoen: — "Saara! minä tuon sinulle 'Elämän kuolemassa', josta puhuimme. Olkoon sinulla siitä todellista iloa!"

"Kiitos Hans Nilsen!" vastasi neiti Saara, katsomatta häneen; hän ei voinut ottaa kirjaa käteensä, sillä käsi oli märkä; Hans Nilsen laski sen sentähden penkille ja läksi taas pois.

Saara kuunteli hänen askeleitansa, kun hän astui yläkerrokseen; Hans Nilsen Fennefos oli nimittäin matami Torvestad'in hyryläisiä.

Sitten pyhki hän yht'äkkiä kättänsä, otti varovasti kirjan ja luki sieltä täältä kappaleen innolla ja ilolla. Olihan Hauge itse sen kirjan tehnyt, hän, josta Fennefos aina puhui, vaan josta äiti näytti vähemmän pitävän; ei hänellä ainakaan ollut yhtään Haugen tekemää kirjaa.

Mutta neiti Saaralla oli muuta tekemistä kuin lukeminen. Hän laski tuon rakkaan pienen kirjan, jonka

Hans Nilsen itse oli sitonut, ikkunalle eteensä ja aloitti työtänsä ja virttänsä uudelleen, mutta lauloi oivallisemmalla äänellä. Välistä hän kumartui vähän eteenpäin, kallisti päätänsä ja katseli sitä sinisen kesätaivaan kappaletta, jota näkyi Worsen katon yläpuolelta, ja hänen tummiin silmiinsä tuli autuas loiste, ikäänkuin hän olisi suoraan katsonut avattuun taivaaseen.

Nyt kuului toisia askeleita alhaalta portailta, ja tällä kertaa Saara kuuli selvästi; Henriette tuli, — ei epäilystäkään — reippaita, nopeita juoksuaskeleita, sitten kaatuminen ja vähän melua, sitten muutamia askeleita jälleen — aivan niinkuin nuorten tyttöjen tapa on kompastua rappusissa, kun äskettäin ovat saaneet pitkän hameen.

Henriette tuli sisään — punaposkenä, loistavana, hengästyneenä, tukka hajallaan ja aloitti kiiruulla: "Oi Saara! oi jos olisit nähnyt! Ei kummempaa! Kuinka ällistyin, — jos vaan tietäisit, — tiedätkös kuka on kuilut kotia?"

"Hys — hys — Henriette", torui sisar, "entäs jos äiti tulisi ja näkisi sinut!"

Kohta Henriette rupesi, käsiinsä sylkien, silittämään vallatonta tukkaansa; mutta vai'eta ei hän voinut, vaan kuiskasi kiihkoissaan: "minä olin torilla — aivan alhaalla sillalla, — älä kerro äidille; ja silloin tuli kippari Worse soutaen, — kippari Worse on palannut Riosta, — tiesitkö sinä sen? — hänellä oli kuusi soutomiestä ja lippu, — ja perässä istui Laurits — en tuntenut häntä ennenkun hän hyppäsi maalle, — noin pitkä hän oli" — hän osoitti ilmaan — "hän näki minut, luulenpa että hän on jälessäni!"

"Ei, mutta Henriette" — aloitti sisar ankarasti; ja veti kulmakarvansa kokoon.

Mutta jumalatoimien Henriette pieti kielensä suusta ja hiipi ulos käytävään, josta toivoi pääsevänsä kutomahuoneeseen huomaamatta.

Saaran kasvot näyttivät huolistuneilta, melkein ankarilta. Tuo rajua luontoa sissaessa oli hänestä käsittämätön; semmoinen ei hän itse ollut koskaan ollut ja hän tiesi että tuommoinen maailmallinen mieli oli ankarasti taivutettava Herran pelvossa.

Kuitenkin tuntui ikäänkuin pistos hänen sydämässään kun nuoruus Henriettessä kuohui yli laitojensa, tuntuipa melkein kuin hän itse olisi tahtonut olla yhtäläinen.

Se oli vanha Aatami hänen lihassaan, joka yhä oli kuoletettava ja upotettava; ja sitä hän pyysikin tehdä virsien veisaamisella, rukouksilla ja sanan käyttämisellä; — mutta kuitenkin — —

Vielä kerta neiti Saaraa häirittiin, pyöreät, päivettyneet, hymyilevät kasvot kun pistäytyivät ovesta sisään.

Mutta hymy katosi, ja Laurits astui huoneeseen ujona ja ällistyneenä; hän oli nähtävästi luullut tapaavansa toista kuin Saaraa.

"Tervetullut kotia Laurits", sanoi Saara ystävällisesti.

"Kiitoksia siitä", sanoi Laurits syvimmällä basso-äänellä, minkä taisi kurkustansa pusertaa; hän jäi seisomaan ja hieromaan ruumistansa ovea vasten.

"Tahdoitko puhua äitini kanssa?"

"Tahdoin — tahtoisin kysyä, saisinko asua täällä."

"Hän on perheen-huoneessa."

Saara piti Laurits Seehus'ia melkein kuin nuorempana veljenään, sillä aina siitä asti kun Laurits oli koulupoikana, oli hän ollut ja elänyt matami Torvestad'in luona. Hänen oikea kotonsa Flekkefjord'issa ei ollut hyvä, isä oli viinaan menevä ja siellä oli aina koko lauma pieniä lapsia.

Vähän ajan kuluttua tuli Laurits ulos perheen-huoneesta hyvin kurjan ja allapäisen näköisenä.

"No — Laurits!" — sanoi Saara, "pitääkö sinun kohta lähteä?"

"Pitää" — vastasi hän rientäen ulos, "en saanutkaan".

Mutta astuessansa alas vanhoja tuttuja kyökin portaita myöten oli hän mielestään onnettomin ihminen maailmassa, niin, hän itki — ensi kerran jungmanniksi päästyänsä.

Se ajatus oli ollut hänen ilonsa matkalla: että saisi vanhan ylis-kamarinsa jälleen, saisi olla Henrietten seurassa joka päivä, lahjoittaa hänelle kaikki ne oudot kalut, mitkä hänellä oli kirstussa, hiipiä ulos soutamaan hänen kanssansa kun matami oli seurakunnassa, tai laskea mäkeä hänen kanssansa talvis-

iltoina kuutamossa, — kaikki nämä loistavat toiveet, jotka olivat niin varmat, niin monta kertaa vakaantuneet pitkinä, yksinäisinä vahtituntina laivankannella — kaikki olivat rau'enneet.

Nyt ei hänellä olisi mitään iloa enää tässä maailmassa ja tuskinpa tulevassakaan.

Saaran tuli häntä sääli sydämessään. Mutta äiti astui huoneesen ja sanoi: "sinä näit Laurits'in? — Saara!"

"Näin, äiti".

"Puhuttelitko häntä?"

"En — sanoin häntä vaan tervetulleeksi".

"Luuletko että hän on herännyt?"

Saara ei tietänyt mitä vastata; mutta äiti jatkoi ankarasti: "sano sinä vaan 'en' — lapseni! Tuommoiselta ei kääntynyt katuvainen syntinen näytä. Tuomio tosin on Herran; mutta meidän on käyttäminen silmiämme ja järkeämme, jotta ei syyhyinen lammas tunkeu saastuttamaan koko laumaa".

Saaran oli sydämessään myöntäminen että äiti oli oikeassa; sillä hän ymmärsi että Henriette ja Laurits nyt olivat siinä ijässä, että heidän keskenäinen tuttavuutensa helposti voi muuttua syntiseksi rakkaudeksi.

Sill'aikaa kun Laurits oli kamarissa oli Saara arvellut itsekseen, että velvollisuus kentiesi vaatisi häntä lausumaan äidille mielipiteensä. Nyt hän pääsi siitä, ja hänen vakuutuksensa oli että asian nykyinen laita oli paras noille nuorille.

Kuitenkin juotui hänelle mieleen, kuinka nololta Laurits takaakin näytti hiippiessään ulos kyökin ovesta ja kuinka pahoille mielin Henriette joutuisi siitä, — olihan Laurits aina asunut heidän luona. Tietysti oli hyvä kummallekin että kiusaus saatettiin pois heidän tieltänsä — mutta kuitenkin! — kuitenkin — —

Jo kello seitsemän aikana oli Jaakko Worse lähtenyt pois klubista; siellä ei ollut olemista.

Kaikki oli mennyt takalukkoon, ei mitään ollut käynyt hänen toivonsa mukaan siitä asti kuin maalle astui.

Klubissa oli hän tavannut kaksi suomalaista haaksirikkountunutta laivuria; aivan nuoria miehiä, jotka olivat tulleet Amerikasta. Toinen heistä — oikein hävytön naama, varustettu englantilaisella parralla ja keltaisilla kellonvitjoilla — oli ollut Rio de Janeirossa — kaksi kertaa.

Oi Randulf — Randulf! Miksi olit sinä Itämerellä!

Kippari Worsen kävi niinkuin tavallisesti käy niiden, joilla on kevyt mieli. Pieninkin ilo taisi saattaa hänet mainion hyvälle tuulelle ja auttaa häntä kaikenlaisten vastusten halki; mutta jos — päinvastoin — pieni kiusa saattoi hänen mielensä toiselle uralle, silloin oli kaikki päin männikköön, koko joukko onnettomuuksia muka sateli hänen päällensä eikä kukaan ollut siihen määrään kohtalon vainooma, kuin hän — sinä päivänä; sillä tavallisesti hän sitten nukkui itsensä tasapainoon jälleen.

Tänäänpä juuri oli tuommainen onnettomuuden päivä siitä hetkestä asti, kun Worse kuuli että Randulf oli poissa; sentähden ei hän havainnut mitään ilon aihetta klubissa eikä konttorissa, ei kauppapuodissa eikä meriaitassa, vaikka asiat oli nuhteettomasti hoidettu hänen poissa ollessaan ja hänen väkensä olisi ansainnut enemmän kiitosta kuin saivat.

Kiukkuisena ja alakuloisena hän käveli edes takaisin suurissa kauniissa huoneissaan. Aurinko oli laskeumaisillaan luoteesen ja kaupungin sataman sekä Sandsgaard'in lahden rajalla kuvautui keltaista iltataivasta vasten "Perheen Toivon" raaka-puut.

Vaan apua ei ollut niistäkään. Päälle päätteeksi muistui mieleensä että vanha satamavouti Snell klubissa oli vienyt hänet erillään nurkkaan ja kuiskannut — sormi pitkää punasta nenäänsä vasten painettuna: "Pop — pop! Jaakko! parhaasen aikaan toit kun toitkin vanhukselle muutamia killinkä. Sanotaan — pop — pop — että hän tarvitsee niitä tätä nykyä."

"Hitto vieköön! mitä hän sillä tarkoitti?" huusi kippari Worse äreästi, muistelleksaan asiaa, "tahtooko tuo vanha veijari uskotella minulle että E. F. Garman on killinkien puutteessa — puh! — mitä sinä tahdot? — Laurits!" huusi hän yht'äkkiä, nähdessään jungmanninsa ovesta.

"Ei mitään — kapteni!" — vastasi Laurits matalalla äänellä ja meni taas. Mutta Worse juoksi hänen jälkeensä, sai hänet kiinni käytävässä ja veti hänet sisään huoneesen.

Tosi on, mitä Laurits oli puhunut; hän ei oikeastaan tahtonut mitään. Mutta kun hän surussaan ja hyljättyssä tilassaan näki ikkunoista kaptenin, joka aina oli ollut hyvä häntä kohtaan, kävelevän edes takaisin, uskalsi hän mennä sisään, toivoen saavansa jonkinlaista lohdutusta.

Worse piti häntä niskasta kiinni ja katseli häntä: "Hm! — vai niin, on siis toinenkin, jolla ei ole ollut juuri hauskaa kotia palattuaan. Tule poika! — juokaamme lasillinen yhdessä, niin saat jälestäpäin kertoa vastoinkäymisiäsi".

Kippari Worse avasi nurkassa seisovan ruokakaapin luukun, otti esille kaksi ympyriäistä Hollannin lasia ja kaasi kirsikkaviiniä Lauritsille ja vanhaa keltaista Jamaicaa itsellensä.

"Kas niin!" — sanoi Worse heidän juotuansa — "kerro nyt surujasi ja huoliasi".

Mutta aloittamatta mitään kertomusta pisti Laurits hui hai lasinsa ruokakaappiin ja kaptenin lasin niinikään, sysäsi luukun kiinni ja istui puutuolille oven viereen.

Worse luuli pojan käyneen hulluksi; mutta ennenkuin ennätti aloittaa mitään pauhinaa, kolkutettiin ovelle ja matami Torvestad astui sisään.

Laurits oli nähnyt hänen menevän ikkunan ohitse ja matamin pelko oli siihen määrään painunut hänen vereensä, että matamin ilmestyminen karkoitti kaikki muut ajatukset hänen päästensä paitsi sen: kun ei hän vaan näkisi meidän juovan.

Ei Worsekaan olisi tahtonut että matami olisi tavannut häntä nuorukaisen kanssa ruokakaapin luukun edessä; ja kun hän nyt oivalsi Laurits'in menetyksen, tirkisteli hän vaan viekkaasti toisella silmällä poikaa, viedessään matamia sohvaan istumaan.

Hän oli puettu mustaan silkki-kaloppiin, tumman-harmaasen hattuun, jossa oli suuri esiinpistävä lieri ja atlasinauhoja. Hänen pukunsa ja koko hänen personansa näytti varakkaalta ja juhlallisen totiselta.

Tuo isonlainen, kaksinkertainen leuka sekä pystyssä pidetty pää tekivät hänen katsantonsa käskeväiseksi. Siinäpä hän erosikin muista heränneistä. Sillä ne koettivat ulkomuodossaan ja koko olemussaan näyttää nöyriltä, niinkuin myös oli tullut tavaksi Haugen ystävain parissa maan läntisissä osissa puhua surkealla, imelällä äänellä.

Matami Torvestad ei ollut unohtanut että hän oli veljesseurakunnan esimiehen leski, ja hän pyysi aina pitää taloansa hengellisen liikkeen keskikohtana. Sentähden olivat hänen pienet kokouksensa — puoleksi raamatunselitys-hetkiä ja puoleksi iltaseuroja — hänen mielestensä sangen tärkeät, ja samasta syystä otti hän taloonsa hyyryläisiä, jota hänen ei tulojen vuoksi olisi tarvinnut tehdä.

Lauritsi'a ei hän siinä lukuun ottanut; hänet oli hän ottanut luoksensa Flekkefjord'issa olevain ystävain pyynnöstä; vaan muut, jotka asuivat hänen luonansa, olivat hurskaita nuoria ihmisiä — enimmäen matkustavia maallikko-saarnaajia, jotka tulivat ja menivät, jäivät muutamiksi päviksi ystävain luo keskustelemaan ja mieltänsä keskenään ylentämään.

Ja siten matami saavutti sen, että hänen talonsa oli yksi kaupungin heränneitten kokouspaikoista ja hän itse oli mitä mahtavimpia naisia, jota vanhemmat tavallisesti kutsuivat neuvotteluihinsa.

Kippari Worsen edessä matami aina oli vähemmin ankara ja totinen kuin kaikkien muitten, — siitäkö syystä, että hän monta vuotta oli ollut kipparin hyyryläisenä — vaiko siitä että hän luuli siten paraiten voittavansa hänen sielunsa armon kutsumukselle, vai oliko hänellä kenties muita syitä.

Kaikissa tapauksissa oli huomattava, että hän hyvin vähän sekoitti Jumalan sanaa ja hurskaita lauseparsia puheesensa keskustellessaan Worsen kanssa; jopa kärsi — niin, välistä nauroikin lystikkään kaptenin sukkeluuksia, kun ne olivat aivan viattomia.

Sanottuansa häntä tervetulleeksi kotia ja kerrottuansa yhtä ja toista, mitä oli tapahtunut hänen poissa ollessaan, lopetti hän kysymällä, eikö kapteni — joka istui täällä niin yksinänsä — tahtoisi tulla hänen luoksensa illalliselle. Se ilahuttaisi hänen tyttäriänsä.

"Eikö tule muita?" kysyi Jaakko Worse epäluulolla.

"Mahdollista kyllä, että joku ystävästä poikkeee meille palatessaan seurakunnasta."

"Vai niin — kiitoksia sitten minun puolestani!" mutisi Jaakko Worse äreästi, "te tiedätte ett'en sovi siihen seuraan".

"Älkää sanoko niin — kapteni Worse! vaan toivokaamme ja rukoilkaamme, että tulisitte oikein hyvin sopimaan siihen seuraan, jossa Jumalan sanaa kuullaan mielen ylennykseksi Herrassa"; sen hän sanoi

hyvin innokkaasti katsellen kaptenia viisailla silmillään.

Kippari Worse joutui vähän hämilleen ja käveli hetken aikaa. Ei ollut helppo vastata tuommoisiin lauseihin; hän, hitto viekoon, ei tahtonut mennä seurakuntaan, mutta hän kaipasi kohteliasta syytä kieltämiseen.

Laurits nousi samassa oven vierestä ja aikoi mennä.

"Ei — ei — Laurits!" huusi kapteni, "et saa mennä; pitihän meidän puhua keskenämme. Minne ai'ot?"

"Minun täytyy mennä kaupunkiin etsimään itselleni yösijaa", vastasi Laurits synkeänä, mutta vähän rohkeammin viinin jälkeen.

"Mitä — tulethan asumaan matami Torvestad'in luona? Eikö niin? Matami?"

"Ei", vastasi tämä kuivasti, "kuten tiedätte minun luonani asuu enimmäen hurskaita nuoria ihmisiä. Minä en vastaan-ota meriväkeä."

"No — mutta Laurits'illa on aina ollut ikäänkuin koti teidän luonanne, matami! — On liian kova kohtalo tulla kotia ja sitten joutua heitetyksi kadulle."

Worse käsitti nyt että siinä oli syy jungmannin suruun, ja hyväntahtoisuudessaan hän mielellään tahtoi auttaa poikaa.

Matami Torvestad ei vastannut siihen mitään; hän kiersi kalopin ympärilleen ja aikoi mennä.

"Niin jääkää siis hyvästi — kapteni Worse", sanoi hän, "ja sydämellisesti tervetullut te olette. Puolen tunnin perästä tulee Saara ja ehkä pari seurakuntalaista paitsi häntä, ja kenties joku meistä sitten pitää pienen rukouksen. Ettekö te tunne mitään halua toisten uskovaisten kanssa kiitoksella kääntymään Hänen puoleensa, joka on pelastanut teidät myrskyistä ja saattanut teidät vahingoittumatta pauhaavien aaltojen yli?"

"Tietysti — tietysti — matami! — näettehän, mutta" — Worse seisoi kynsien korvanjuurta.

"Tulkaa nyt! Älkää olko vastahakoinen kutsumukselle!" Hän ojensi kaptenille kättä ja katseli häntä ystävällisesti.

Mutta Worse peräytyi ja sanoi puoleksi leikillä: "en ole mielelläni vastahakoinen. Mutta minusta te matami Torvestad olette sangen vastahakoinen, kun ette suo Laurits paralle asuntoa. Tehkäämme sopimus? — Minä tulen raamatunselitykseen, jos te annatte Laurits'in asua luonanne, — mitä? Kätenne, matami Torvestad!"

"Tekisinpä enemmänkin, — kapteni Worse! — jos siten vois in edistää armon työtä teissä", vastasi hän, hellästi ojentaen kaptenille kättänsä.

Sitten sanoi hän tavallisella äänellensä Laurits'ille: "sinä kuulet että teen sen kaptenin tähden. Näytäs että käytät itseäsi niin, ett'en sitä kadu. Sinä saat vanhan kamarisi; se on reilassa."

Näin sanoen hän läksi.

Kapteni ja jungmanni tyhjensivät vielä lasillisen ruokakaapin ääressä. Se oli virvoittanut Worsea ja nähdessään kuinka sielun pohjasta iloisena Laurits juoksi meripuodille noutamaan kirstuansa kalleuksinsa, hän hetkeksi unohti kuinka kalliisti oli maksanut jungmanninsa pienen ylskamarin.

III.

Hans Nilsen Fennefos kuului perheeseen, joka aikaisin oli tullut herätetyksi Haugen matkustaessa maaseuduilla. Lapsuudestaan asti hän oli kuullut puhuttavan tuosta rakkaasta opettajasta; äitinsä oli laulanut hänen virsiänsä ja itse hän oli saanut Haugen nimen.

Oli siis paljon, jonka olisi pitänyt saattaa hänet seuraamaan Haugen jälkiä.

Mutta pojalla oli raju ja intohimoinen luonto, ja kahdenteenkymmenenteen ikävuoteensa asti tuotti hän äidillensä paljon surua irstaisella elämällensä.

Tapahtuipa kerran eräänä yönä hänen palatessaan tanssiaisista, kun aikoi hiipiä tuvan ohitse ylös kamariinsa, että kuuli äitinsä, joka makasi valveilla, laulavan:

"Sa sydän-surus jälle
Ja tiesi louhikkaat
Oi usko'os ne Hällen,
Mi johtaa taivaat, maat.
Ken levoon sinilaineen
Ja myrskyn tyyneks saa,
Hän tiesi perkaa, saineen
Sydämmes lohduttaa".

Se virsi oli vasta hiljakkoin tullut tutuksi niillä seuduin, ja hän tiesi äitinsä siitä paljon pitävän; mutta hän ei koskaan ennen ollut paljon sitä ajatellut.

"Ken Luojaansa vain luottaa,
Sen toimet siunataan;
Häll' avun Herra tuottaa
Ja onnen päällä maan.
Ei auta itku meitä.
Ei huolten voihkaus;
Sill' yksin taivon teitä
Vain saapuu siunaus".

Tanssin ja juominkien höyryt haihtuivat hänen päästänsä; ja kun äidin kaunis, kirkas ääni lauloi: "Sill' yksin taivon teitä; vain saapuu siunaus", niin nuo sanat vaikuttivat häneen niin nähtävästi, että hän purskahti katkeraan itkuun, jota hän ei voinut hillitä ennenkuin pääsi ulos.

Sitten hän kulki koko yön isänsä kartanolla itkien ja tuskissaan "taistellen Herran kanssa". Vasta päivän noustessa sai hän armon rukoilla ja kiittää.

Mutta ensi kerran oli hän koko yön ollut ulkona talosta; ja kun hän astui tupaan, nousi äitinsä penkiltä ja tuli ankarana häntä vastaan. Mutta, nostettuaan silmänsä ja nähtyään muutoksen pojan kasvoissa ja käytöksessä, sanoi äiti hiljaa: "poikani! varmaankin Jumala on sinua lähestynyt tänä yönä". Ja iloisella, rohkealla äänellä hän alkoi:

"Oi riemuitse mun sieluni!
Sull' Lunastajas, Herrasi
Soi uskon voiman uuden.
Vierasna armo-alttarin
Sun valtas autuus runsahin,
Näit taivaan ihanuuden.

"Oi Luoja, kiitos, kunnia!
Tää juhlapäivä kultaisa
Toi rauhan ihanaisen.
Sua hartain mielin kiittelen
Edestä hetken suloisen
Ja armos taivahaisen."

Siitä päivästä alkaen Hans Nilsen ei enää mennyt tanssiaisiin; vaan monivuotisen kiusauksen ja taistelun jälkeen saavutti hän viimein sielun rohkeuden, jotta rupesi puhumaan omaistensa ja tuttaviensa kanssa tuosta ainoasta tärkeästä asiasta. Seurakunnassa hän myöskin sai puhua, ja yleinen mielipide oli että aikoja oli mennyt siitä, kun olivat kuulleet niin elävää puhetta.

Mutta muistaen Haugen määräyksen, eivät vanhimmat sallineet hänen lähteä ystävien luo muualle, ennenkuin hän oli vahvistunut puhtaassa uskonnossa ja elämänsä oli tuottanut kääntymyksen todellisia hedelmiä.

Vasta täytettyänsä viisikolmatta vuotta hän lähetettiin ulos; ja kuljettuansa sitten yhtä mittaa viisi kuusi vuotta paikasta toiseen — joko kutsumuksesta tai Hengen lähettämänä, oli hän tullut hyvin tunnetuksi ja suuresti kunnioitetuksi maallikko-saarnaajaksi länsi- rannikolla — aina Trondhjemin toiselle puolelle asti.

Ne ajat olivat nyt ohi, [4] jolloin pappi vei nimismiehen tai juopunee luutnantin mukansa ja hajoitti noita hengellisiä kokouksia, soimaten saarnamiestä tai sylkien häntä kasvoihin ja lähettäen hänet sitten pois pitäjästä lähimmän nimismiehen luo.

Mutta vaikka ei maallikkosaarnaajoina nyt vainottu niinkuin muinoin, uhkasi heitä kaikenlaiset muut vaarat nytkin, joten heidän tilansa oli hankala.

Sillä papit eivät suinkaan olleet mieltänsä muuttaneet. Mutta kun eivät enää uskaltaneet vangita ja julkisesti soimata "noita haaveksijoita, noita vekkuleja, noita pettureja, valepyhiä konnia ja kansanviettelijöitä", niin he salassa kuitenkin heitä väijyivät ja panettelivat.

Tämä oli maallikoille ja varsinkin heidän esi- ja saarnamiehilleen uusi kuritus kärsivällisyyteen. Sillä sitä myöten kuin heränneitten luku kasvoi, tapahtui luonnollisesti sekkin, että joku heistä lankesi julkisiin synteihin tai havaittiin valehurskaaksi ja jumalattomaksi.

Ja silloinpa papit olivat liikkeellä; hartaasti ja innokkaasti he kertoivat kertomistaan saarnastuoleista ja kodeissa kaikenlaisia rosvojuttuja noista Haugelaisista, noista valepyhistä, jotka ylenkatsoivat Jumalan huonetta ja turvautuivat omiin hämäriin kokouksiinsa, joissa kaikenlaista ilkeyttä harjoitettiin.

Ja virkasäädystä levisi koko niinsanottuun sivistyneeseen luokkaan epäluulo ja kammo, jopa vihakin näitä rauhallisia ja yleensä sangen kunnioitettavia ihmisiä kohtaan.

Siitäpä kirjallisuuteenkin tuli noita ilkeitä, konnantapaisia maallikkosaarnaajia ja apostolin kaltaisia provasteja ja pappeja — valon ja rauhan miehiä. Kirjallisuutta viljelevä osa yhteiskunnasta ei paljon tietänyt maallikkosaarnaajista; mutta kuvaukset pidettiin todenperäisinä; sillä pappeja — rauhan miehiä tunsivat he hyvin.

Suurin osa tunsivat pappeja, he kun lupa-aikoinaan olivat käyneet pappiloissa, jotka käynnit aina ovat loistokohtia nuoruuden muistelmissa — joko kuun valaisemana kesä-yönä metsässä tai valkoisen, kimeltävän lumipeitteen aikana, kun kulkusen helinä kuuluu kaukaa ja lähestyy lähestymistään. Tämmöisen kehyksen ympäröimänä pappi nähtiin — kirkastuneena ystävällisenä ja kuitenkin niin totisen hyvänä; kuinka hupaisia pöytäpuheita hän osasi pitää, kuinka hän rakasti viattomia leikkipuheita ja kuinka hyvä oli olla vieraanvaraisessa talossa, joka oli täynnä nuoruuden iloa, "isän" hellän totisuuden turvissa.

Pappi oli aina keskikohtana, — ei ainoastaan vaimonsa ja tyttärien huolenpitoon katsoen; nuorison leikeissäkin iloissa "isän" piti olla muassa, muuten ei ollut niinkuin olla piti; suuri merivahto-piippu täytettiin hänelle ja nuoret ihmiset riensivät tuomaan hänelle tulta, kun se sammui; ja kaikki häntä hellyydellä ympäröivät kun hänen toisena joulupäivänä piti lähteä kappeli-kirkkoon saarnaamaan ja rouva tottuneella kädellä kiersi hänet kaikkiin hänen villa-nuttuihinsa, nahka-nuttuihinsa, tuluppeihinsa, vöihinsä ja turkkiinsa.

Ken olisi voinut unohtaa noita rauhallista lauantai-iltoja, jolloin oli paras olla ulkona, jotta ei pappia häirittäisi kun hän mietti saarnaansa konttorissa ja tupakansavu vierähti ulos avainrei'ästä kuin sininen käärme; tahi sunnuntaisaamuja ennenkuin kirkkoon mentiin, kun odotettiin isää, joka söi muna-toddy'ansa vahvistaakseen ääntänsä.

Ja kuitenkin tuo lupa-ajan pappi saattoi olla aivan toinen mies kun hän istui yksin talonpoikiensa kanssa vaivais- tai koulu-toimikunnassa; konttorista kuului välistä ääni, jonka tuskin olisi luullut tulevan valon ja rauhan miehen suusta.

Niin, tapahtuipa joskus kun nuoriso porstuassa etsi päällysvaatteitansa, jollekin huvimatkalta lähteäkseen, että sarkanuttuun puettu talonpoika tuli päistikkaa ulos konttorista ja ovesa nähtiin punottavien kasvojen hohde, jotka äkkiä katosivat jälleen, ja liehuva yönuttu samaten.

Silloin sanoi rouva tai joku tyttäristä: "oi! — isä parka! Siinä oli taas yksi noita ilkeitä Haugelaisia, jotka tekevät isälle niin paljon harmia pitäjässä".

Eikä tuo mieliala heränneitä kohtaan hävinnyt silloinkaan kun pietismi yliopistossa vallalle pääsi. Uudet opettajat ja papit, jotka eivät ainoastaan olleet Haugelle kiitollisuuden velassa opin syvämielisydestä ja sen omistamisesta, vaan myös olivat omistaneet tuon nöyrän ulkomuodon ja imelän puhutavan sekä tuon suhisevan "s"-äänen Haugelaisuuden rappioajalta, näyttivät helposti unohtavan että koko tuo kristillinen henki, jonka kurjista jäännöksistä he elivät, oli jotakin, jota kansa alhaaltapäin oli itsellensä voittanut. Ja samoin kuin arvoisat isänsä hekin rupesivat jaarittelemaan että olivat kansan paimenet ja isät, että jokainen, joka mutkisti hiuskarvaa heidän päässään, oli kumooja! — hän kumosi kansan pyhyden tuntoa ja koski röyhkeällä kädellään tuohon muinaiseen ihanaan isälliseen väliin seurakunnan ja sen paimenen kesken!

Hans Fennefos'in ensimmäisinä matkavuosina hän enimmiten tapasi vanhan koulun pappeja, jotka väijyivät jokaista hänen sanaansa ja askelettaan sekä tekivät hänelle ja hänen ystävilleen niin paljon haittaa ja harmia kuin suinkin voivat.

Silloin oli tarkasti vaari pitäminen sekä itsestensä että ystäväistä, ja siinä nuorella saarnamiehellä oli paljon taistelemista. Sillä hänellä ei ainoastaan ollut tavattomia ruumiillisia voimia, vaan mieleltäänkin hän oli uhkarohkea. Vanhat ihmiset sanoivat hänen paljon muistuttavan Haugea tämän ensimmäisinä aikoina ennenkuin vainoominen oli hänet jo masentanut.

Sentähden sanottiinkin noissa kirjeissä, joita seurakunnan vanhimmat lähettivät ystäville kaikkialle, alinomaan että nuori Hans Nilsen yhä oli kehoitettava tottelevaisuuteen vallanpitäjiä kohtaan, jotta ei mitään riitaa eikä hämmennystä syntyisi.

Vähittäin hän oppi mieltänsä malttamaan niin että hän monessa paikoin kaikessa hiljaisuudessa sai eripuraisuuden estetyksi papin ja seurakunnan välillä.

Täten Fennefos, niinkuin moni muukin maallikkosaarnaaja, sai mielet niin asettumaan että, jos papilla vaan oli hyvä tahto, hän melkein aina — sangen ansaitsemattomasti — löysi pienen joukon todellisia kristittyjä seurakunnasta, jotka mielellään kokoontuivat hänen ympärilleen, jos ei hän nimenomaan tarjonnut heille kiviä leivän sijasta, niinkuin nuo vanhat papit.

Vaan välistä Hans Nilsen'in oli vaikea malttaa mieltänsä. Vanhojen kertomuksista Fennefos'issa tunsikin hän hyvin kaikki Haugen elämän vaiheet. Hän tiesi hyvin niiden nimismiesten, tuomarien ja varsinkin pappien nimet, jotka olivat pilkanneet, vainonneet ja puoleksi kuolijaksi kiduttaneet rakastettua opettajaa.

Ja missä vaan kulki, hän tapasi noita nimiä. Sekä tuomaristuimet että saarnastuolit heidän poikansa olivat perineet — noiden vanhojen inhoittavien vainoojien ruumiilliset, eikä ainoastaan hengelliset, pojat.

Hänen nuori verensä rupesi suonissa kiehumaan, ja kun sanat vapaasti ja terävästi lausuttiin seurakunnassa, huomasi hän että muidenkin laita oli sama kuin hänen. Mutta silloin he kurittivat toisiansa lausuen: ei ole esivaltaa toista kuin Jumalan asettama.

Matkustaessaan maan länsi-osassa jäi hän aina vähäksi aikaa matami Torvestad'in luokse. Kaupunki oli avaralle levinneen herätyksen keskikohtana, ja vähittäin Hans Nilsen kodistui siellä paremmin kuin Fennefos'issa.

Sinne lähetettiin siis myös hänelle kirjeitä ystävilta maan eri ääritä kun jotain kävi nurinpäin heidän parissaan tai kun halu kuulla hänen puhuvan tuli heissä liian vastustamattomaksi.

Silloin hän läksi heidän luo tai kirjoitti heille kirjeitä; tai vanhimmat lähettivät jonkun toisen hänen sijaansa jos joku siihen sopiva henkilö oli tarjona.

Vaan eivät veljet eikä matami Torvestad häntä niin voimakkaasti vetäneet kaupunkiin tahi saaneet häntä niin kauan sinne jäämään. Sillä oikeastaan viihtyi hän paremmin talonpoikain parissa.

Matami Torvestad'ista hänellä oli paljon muistuttamista. Monissa kohdin tuo matami oli liian veltto, täynnä saksalaista pietistillistä haaveksivaisuutta, jota Fennefos ei kärsinyt, ja ennen kaikkia oli hän Fennefos'in mielestä sekä talossansa että seurakunnassa liian käskeväinen ja vallanhimoinen.

Fennefos'ia kaupunkiin veti etupäässä Saara.

Ei sen vuoksi että hän tietääksensä olisi rakastanut Saaraa minkäänlaisella himolla. Mutta Saara oli niin herätyksen valloittama, niin perehtynyt raamattuun ja hyviin kirjoihin, ett'ei hän tietänyt toista ihmistä, jonka kanssa mieluummin olisi puhunut hengellisistä asioista.

Ystävienkin keskuudessa pidettiin Saaraa suuressa arvossa, ja vanhojen oli sydämellinen ilo kuulla tuon nuoren naisen puhuvan seurakunnassa Jumalan sanaa. Se tosin oli harvinaista eikä hänellä ollut paljon "omia sanoja". Mutta hän osasi niin monta virttä, niin paljon raamatun lauseita ja kappaleita hyvistä kirjoista ulkoa, ja ennen kaikkia hän oli perehtynyt itse raamattuun niin, että tuskin kukaan miehistäkään siinä voi vetää hänelle vertoja.

Pöydällä matami Torvestad'in huoneessa oli siihen kiinnitetty pulpetti; siinä oli aina avattu raamattu.

Se oli Saaran paikka ja sen viereen asetti matami tänään hyvän tuolin kippari Worselle.

Muutamia totisia vaimoja oli nyt saapunut, ja he kävivät istumaan pitkin seiniä, laskivat kädet helmaansa ja huokailivat. Pari nuorta tyttöä istuutui Henrietten kanssa eräälle hyvin ahtaalle penkille uunin viereen, ja muuan puolikasvuinen poika, jota vanhemmat veivät mukaansa kokouksesta toiseen, istui — kasvoiltaan vaaleankeltaisena, täynnä suvipilkkuja ja näppyliitä, aivan tylsän näköisenä — erään tuolin reunalle, joka seisoi oven suulla.

Vähän ajan kuluttua tuli miesväki joukossa. Siinä oli veljekset Endre ja Nikolai Egeland, joilla oli suurin talonpoikaiskauppa kaupungissa, Sivert Jespersen, joka muutaman vuoden kuluessa oli ansainnut suuren omaisuuden sillikaupalla, ja vielä neljä, viisi etevimmistä Haugelaisista — käsityöläisiä ja kauppamiehiä.

Matami Torvestad ojensi kaikille kättä ja koetti hankkia heille istuinsijoja, joka lopulta oli varsin vaikeata, vaikka huone oli iso ja täynnä tuoleja.

Hans Fennefos meni Saaraa tervehtimään ja kysyi samalla, kelle nojatuoli oli asetettu?

"Kippari Worse tulee tänne tänä iltana", vastasi Saara katsomatta häneen. Hans Nilsen hämmästyti ja hänelle tuli paha ollakseen, vaikk'ei tietänyt mistä syystä; matami Torvestad tervehti häntä ystävällisesti, vaan itse hän ei vielä mennyt paikallensa istumaan; hän käveli — hieman kuumeentapaisesti, kunnes Jaakko Worse viimein tuli.

Avatessansa ovea, Worsen teki suuresti mieli pötkiä tiehensä. Hän tuli suurista huoneistansa, joissa vielä oli vähän valoa laskeuvasta auringosta. Mutta täällä oli pimeää ja ahdistavaa; kaksi talikynttilää seisoi messinki-jaloissa valaisten pöytää ja raamatun pulpettia; mutta huoneessa ei näkynyt muuta kuin sarja kasvoja pitkin seinää.

Ei toivomistakaan päästä pois. Matami Torvestad otti häntä ystävällisesti kädestä ja vei hänet sisään.

Paitsi sitä tunsivat hän kaikki läsnäolijat, ja miehet astuivat esille puristamaan hänen kättänsä ja sanomaan häntä tervetulleeksi kotia.

Yleinen oli ilo nähdä häntä seurakunnassa, sillä Jaakko Worse oli mahtava mies kylässä ja tähän asti hän oli ollut melkein Haugelaisten vihamiehiä ja pilkkaajia. He nyykkäsivät hymyillen matami Torvestad'ille ja tämä nautti voitostaan.

Varsinkin oli Sivert Jespersen hyvillään. Hän ja Worse olivat vanhoja tuttavuuksia pohjoiseen päin tehdyiltä kalastusretkiltä; ja Sivert Gefvint — joksi häntä nimitettiin — oli kokouksien ulkopuolella vilkas ja näppärä mies. Samalla kuin hänen suunsa oli täynnä Jumalan sanaa ja virsiä, oli hän rohkeammissa hyvä voitto oli tarjona ja taisi purjehtia kuin riivattu päästäksensä ensimmäiseksi kalastuspaikalle.

Kippari Worse murisi vähän ja silitti saukonnahkaansa kun Sivert puristi hänen kättänsä, sydämellisesti ja hellästi sanoen häntä tervetulleeksi. Oli nimittäin vanha juttu heidän välillensä suolakaupasta, jossa Worse arveli Sivertin häntä pettäneen; jota hän olikin sanonut suoraan Sivert'ille monta kertaa heidän yhtyessään kalastus-retkillä; mutta Sivert Gefvint hymyili vaan ystävällisesti ja taputti Worsea olkapäälle.

Matami Torvestad vei nyt Worsen nojatuoliin; kipparin oli hyvin paha ollakseen ja hän kiroili mielessään sekä Laurits'ia että matamia. Mutta Laurits istui autuaana eräällä pallilla kahden lihavan matamin takana, joiden välistä hän näki vähän Henrietteä.

Saara tervehti ujosti kippari Worsea; tämä silitti hänen päätänsä; olihan hän nähnyt Saaran kasvavan pienestä tyttösestä.

Kun nyt olivat istumassa ja kaikki oli hiljaa, sanoi matami Torvestad: "No — pikku Erik Pontoppidan! voitko kertoa minulle mistä puhuttiin seurakunnassa?"

"Pyhennyksestä" — sanoi vaaleanaamainen poika oven suusta — nopeasti ja yksitoikkoisesti ikäänkuin olisi painettu sähkökellon nappia.

"Mitä virttä te lauloitte — Henriette! muistanet kai?" kysyi äiti.

Henriette oli ollut rukoushetkessä, mutta tuo suru-sanoma ett'ei Laurits saa asua heidän luonansa, oli häntä niin hämmäntänyt, ett'ei hänellä ollut suurta hyötyä siitä. Ja kun hän sitten kotia tultuansa sai kuulla että Laurits kuitenkin oli otettu vastaan, tuli hän niin rajattoman iloiseksi, että äidin kysymys tuli niinkuin sangollinen vettä hänen päällensä.

Hän kävi tulipunaiseksi eikä tietänyt sitä eikä tätä.

Matami Torvestad katsahti hetkeksi ankarasti Henrietteen; sitten kääntyi hän Erik Pontoppidan'in puoleen, ja kohta kun hänen silmänsä oli nappiin koskenut, vastasi poika vilkkumatta:

"Ei enää synnin valta
Saa mieltäin hallita
Sen voitan. Jumalalta

Saan siihen voimia."

Kokouksessa oli monta, jotka nyykäyttivät ja hymyilivät kehoittavasti pojalle. Tämän äiti, paksu kellahtava matami, sekä isä, Endre Egeland, olivat ylpeät hänestä. Mutta Eerik Pontoppidan ei näyttänyt huomaavan tätä kaikkea.

Henrietteä ei kukaan katsellut — paitsi Laurits; tyttö istui häpeissään ja piiloitti itsensä kahden ystävänsä taakse.

Matami Torvestad aloitti nyt ja muut jatkoivat ilman virsikirjoja:

"Ei enää synnin valta
Saa mieltäin hallita.
Sen voitan. Jumalalta
Saan siihen voimia".

Laulettiin kaikki kuusi värssyä. Jaakko Worsen korvissa tämä soi niin kummallisen kolkolta ja ilkeältä — kaikki nuo äänet matalassa huoneessa, naisten terävät äänet ja miesten matala murina. Hitaasti, äärettömän hitaasti laulettiin; jokaisen säkeen loppuun Sivert Jespersen liitti muutamia kummallisia liverryksiä ja trimulantteja, jotka olivat hänelle omituiset.

Yksi vanhimmista, joka oli puhunut rukouskokouksessa, ei ollut läsnä tänä iltana matami Torvestad'in luona; tämä pyysi sentähden että joku kertoisi hänen puhettansa. Näin sanoessaan hän ja moni muu katseli Fennefos'in puoleen; mutta hän istui ääneti, huulet yhteen puserrettuina; näytti siltä kuin ei hän tänä iltana tahtonut puhua.

"Niin, minä arvelen kaikessa nöyryydessä", lausui Sivert Jespersen, "että vanhus puhui oikein hyvin ja sydämellisen yksinkertaisesti. Se oli pyhän hengen vaikuttamaa, — niinkuin pieni Erik Pontoppidan kohta tiesi sanoa — ja vanhus valitsi alkulauseeksi Lutheruksen sanat artikkelissa: 'Minä uskon ja tunnustan etten omasta ymmärryksestäni ja voimastani taida Jesuksen Kristuksen minun Herrani päälle uskoa, eli hänen tykönsä tulla' — ja näytti niin selvästi ainakin minun mielestäni — sekä raamatusta että jokapäiväisestä kokemuksesta kuinka surkeasti meidän käy sekä hengellisessä että maallisessa katsannossa jos luotamme lihaamme ja kurjaan järkeemme".

Nikolai Egeland, joka ei juuri ollut varustettu hyvillä hengellisillä lahjoilla, lausui: "Minä uskon, Herra! auta epä-uskoani".

Hän ei todellakaan taitanut muuta kuin neljä viisi raamatun lausetta ulkoa, joita käytti kun niin sopi, ja välistä eivät ne ollenkaan sopineet. Mutta veljet tunsivat hänen uskollisuutensa ja kärsivät sitä; hänelle ei ollut uskottu sen suurempaa lahjaa.

Eräs vaimoista huokasi: "se on totuuden sana — Sivert Jespersen — emme pitkälle pääsisi hengellisissä suhteissa omalla ymmärryksellämme".

Matami Torvestad ryhtyi nyt puheeseen; hänen oli tapana istua ja käänellä lehtiä kirjasissa, jotka olivat pöydällä hänen edessään, vastapäätä Saaraa. Ne olivat hengellisiä kirjasia, rukouskokoelmia ja hengellisiä lauluja. Ja löytäessään niistä jotakin soveliasta, hän sen koroitti puheesensa, jotta osittain puhui omia sanojansa, osittain luki kirjasta. "Kristityn on aina muistaminen", alkoi hän, "että armon järjestyksessä on monta korkeata ja salaista ihmetyötä, joita kurja ihmisjärki ei ikinä voi käsittää eikä ymmärtää. Sentähden ei meidän koskaan tarvitse vaivata itseämme pyytämällä sitä käsittää; meidän on ainoastaan luottaminen Jumalan kaikkivaltaisuuteen ja totisuuteen, joka on sen meille ilmoittanut. Tosiaan — niin pian kuin järki tahtoo ruveta tutkimaan mitenkä se on mahdollista, jota Kristus sanoo, niin meidän pitää kohta tietämän että silloin kiusauksen hetki on käsissä, että perkele on läsnä, tuo vanha järkevä käärme, joka vietti Eevan kavaluudellansa, ja silloin meidän on heti turvautuminen Jumalan nimeen puolustukseksi kuolemaa ja itse helvettiä vastaan. Suotakoon meille kaikille armo siihen".

"Amen" — sanoi Nikolai Egeland.

"Mutta armaani!" kysyi Sivert Jespersen, kääntyen nuorison puoleen, "mitenkä meidän on saavuttaminen tätä armoa?"

"Se on pyhän hengen työ", kuului alhaalta oven suusta.

"Oikein vastattu — pikku Erik! ja miksikä nimität tätä pyhän hengen työtä?"

"Pyhennykseksi"

"Ja mitkä eri osat pyhennykseen kuuluvat? Voitko siihenkin vastata?"

"Uudesta-syntyminen, vanhurskauttaminen ja uudistus."

Taas kaikki mielihyvillään katselivat tuota oivaa poikaa. Itse hän istui kasvot muuttumattomina, suu puoleksi avoinna — valmiina kun vaan nappia kosketettaisiin.

Mutta nyt Nikolai Egeland'in kunnianhimo paisui ja hän aloitti pisintä raamatunlausetta, mitä osasi: "yhden ihmisen kautta synti tuli maailmaan", mutta matami Torvestad katkaisi hänen puheensa lempeästi:

"Ihmeellinen on uudestisyntyneen ihmisen laita; hän ei ole minkäänlaisen synnin eikä maallisen himon orjana, — ei viattomissakaan asioissa. Sanoessani ett'ei hän ole orja, en tahdo sillä kieltää että hän heikkouden hetkenä voi joutua synnin valtaamaksi; mutta minä tarkoitan ett'ei hän jää syntiin. Jos perkele tai liha äkkiarvaamatta karkaavat hänen päällensä, niin että hän lankee syntiin, nousee hän jälleen, valittaa Jumalalle hätäänsä ja pyytää anteeksi-antamusta, Ja niin kauan kuin hän näin uudistetaan uskossa ja löytää rauhaa Jumalan kanssa, hän aina voittaa synnin ja vaeltaa yhä edelleen hengessä."

Saara katseli Fennefos'in puoleen; sillä hän tiesi ett'ei Fennefos voinut kärsiä sitä kirjaa, josta äiti sen luki. Vaan hän ei liikkunut. Himmeässä valossa Saara näki hänen voimakkaat suorat kasvonsa — vähän ylöspäin käännettyinä ikäänkuin hän olisi lakeen päin katsellut. Koska Fennefos ei näyttänyt tahtovan puhua tänä iltana, jatkettiin keskustelua ainoastaan neljänneksen tuntia ilman mitään virkeyttä. Saara istui koko ajan raamatun edessä; ja aina keskustelua myöten haki hän raamatun paikkoja sieltä täältä — joko itsellensä tai muille, jotka pyysivät häneltä apua muistuttamisessa. Hän löysi kohta kaikki, mitä haki, ja tärkeimmät paikat hän aina osasi ulkoa.

Kippari Worse ei tuota pyhennys-asiaa ymmärtänyt, ja häntä rupesi kovasti väsyttämään. Häntä pitivät vielä valveilla yksistään Saaran pienet sormet, jotka niin ahkerasti liikkuvat pyhän kirjan lehdissä.

Viimein hän kuitenkin olisi nukkunut; mutta silloin matami Torvestad ehdotti, että he yhdessä veisaisivat erään virren.

Saara otti nyt virsikirjan, piti sitä kaptenin edessä, ja laulu alkoi. Worse istui puoli-nukuksissaan ja katseli Saaran sormia. Silloin Saara yht'äkkiä katseli häntä suurilla mustilla silmillänsä, sanoen: "laulakaa tekin".

Kippari Worse heräsi selki selväksi ja rupesi ynähtelemaan sitä myöten kuin Saara muutti sormiansa. Virsien veisaaminen ei ollut koskaan ollut hänen hyviä avujansa, ja kun tuli sanoja semmoisia kuin Jumala ja Jesus, häpesi hän päästää ne syntisestä suustansa.

Mutta hereillä hän oli ja vieläpä lisäksi: hänen oli hyvä ollakseen. Tuon tuostakin hän katseli Saaran sormia ja käsivartta myöten hänen vahvoja olkapäitänsä, katseli tuota hentoa valkoista ihoa korvien takana ja leu'an alla, jossa kurkku hieman liikkui hänen laulaessaan. He istuivat niin tuttavasti ja likellä toisiansa, kun Saara kallistui hänen puoleensa, pitäen virsikirjaa, että kippari Worse tunsii jotakin lämmintä ja naisellista läheisyydessään — ensimmäinen kodikas tunne, mitä oli tuntenut tänään.

Oli toinenkin, joka hyvin menestyi, vaikk'ei hänkään juuri seurannut hengellisiä selityksiä, ja tuo toinen oli Laurits Seehus nurkassaan.

Hän oli niin onnellinen kovan kärsimyksensä jälkeen, ett'ei hänestä ensinkään tuntunut samalta kuin muulloin rukouskokouksissa; voihan hän nähdä Henrietteä. Ja koska pyhä sana ja laulu vaikutti häneenkin, joka niin kauan oli ollut sitä vailla, tuli hän niin liikutetuksi, että kiitti Herraa siitä, että oli pannut hänelle tuon pienen koetuksen, jotta hän nyt sitä paremmin tajuisi kuinka onnellinen hän oli.

Virren veisattua talon tyttäret toivat teetä ja voileipiä. Sittenkuin Endre Egeland oli lukenut pöytärukouksen, kaikki söivät ja joivat paljon teetä, jonka jälkeen erosivat kello yhdeksän aikana.

Kun Worse taas seiso huoneissansa ja näki matami Torvestad'in vieraiden menevän torin yli, ei hän tietänyt pitkö hänen nauraa vai kiroilla ajatellessaan että oli näiden ihmisten seurassa viettänyt ensimmäistä iltaa.

Siinä meni Endre Egeland, josta kerrottiin että hän vietti talonpoikaistyttöjä alas makasiniinsa, ja Sivert Gefvint, joka niin häpeällisesti oli Worsea suolakaupassa pettänyt. Jospa Randulf vaan tietäisi! Kuitenkin ajatteli hän useita kertoja kuinka hauska oli ollut laulaa neiti Saaran kanssa, ja hänestä tuntui ikävältä ja tyhjältä suurissa avaroissa huoneissaan.

IV.

Seuraavana iltana kippari Worse taas oli klubissa, ja hyvä hänen oli olla. Ainoastaan ensimmäisenä päivänä siellä oli ollut niin kiusallista noiden nuorten Amerikkalaisten seurassa.

Myöhemmin vanhat ystävät kokoontuivat hänen ympärillensä, ja hän kertoi heille monta hauskaa juttua Rio de Janeirosta, lauloipa heille erään englantilaisen laulunkin espanjalaisella jälki-säikeellä, minkä oli oppinut eräältä kauniilta tytöltä, joka oli maannut riippu-matossa kahden palmupuun välissä.

Se huvitti, sillä klubissa oli tapana laulaa melkein joka ilta; ja opittuansa jälki-säikeen lauloi koko joukko voimakkaasti niin että lusikat kilisivät suurissa höyryävissä toddy-laseissa:

"Ah chio — chio — la-la-la,
Ah — chio — chio voi!"

Siellä oli sekä satamavouti Snell että kontrollööri Aarestrup, tullinhoitaja Preuss, palopäällikkö ja muuten koko joukko kipparia ja laivan-omistajia.

Tietysti puhuttiin koko kaupungissa kippari Worsen olosta Haugelaisten kokouksessa, ja hän sai pitää hyvänänsä paljon iva-sanoja sen johdosta.

Hänestä oli paras nauraa muiden kanssa; suuttuminen ei olisi asiaa parantanut, ja lopulta oli hän niin jumalaton että luki pöytärukousta Endre Egeland'in tapaan. Paitse sitä huvitti häntä kun kaikki klubissa viimein päättivät että Jaakko Worse oli viekas vanha armastelija, joka viljeli pyhien tuttavuutta kauniitten tyttöjen tähden.

Matami Torvestad ei sittemmin ollut häntä häirinnyt. Kun he tapasivat toisiansa, pyysi hän aina kaptenia muistamaan jälkiänsä, mutta yhtä lempeä hän oli, vaikk'ei Worse tullutkaan.

Saatuansa kapineensa laivasta, lähetti hän Laurits'in neiti Saaralle viemään arkun, joka oli näkinkengillä koristettu ja ihmeellisin kapine, minkä hän oli Riosta tuonut.

Tästä suuresta lahjasta matami Torvestad tyttärensä puolesta kiitti kaptenia lempeästi, nuhdellen häntä siitä, sanoen että tällaiset komeat esineet helposti nuorena tyttösesä voivat synnyttää maailmallista ja turhaa mieltä.

Kesän kuluessa Worse lakkasi kaipaamasta Randulfia. Hänestä tuntui hyvältä olla rauhassa kotona, asiansa menestyivät hyvin, ja koko kaupunki jumaloitsi häntä hieman, hän kun oli vienyt ensimmäisen laivan Rioon.

Pojaltansa Lybekistä hän ei usein saanut kirjeitä. Mutta rätingeistä hän näki että tuo nuori herra eli ja eli reippaastikin. Heidän välinsä ei ollut koskaan ollut erittäin hellä, osittain siitä syystä että isä oli niin paljon poissa kotoa ja osittain sentähden että poika oli äitinsä mämmittelemä ja lellittelemä.

Äiti oli ollut teeskennelty hentohermoinen nainen, joka ei ajatellut muuta kuin ritareja, linnaneitosia, aseenkantajia, kuutamoa, salaovia, pitkiä kiharoita ja kierto-portaita.

Hän oli aikansa viehättänyt perämies Worsea eräällä soutu-retkellä kuutamossa. Kippari Worse ei ollut koskaan ennen nähnyt niin hienoa naista, niin suuria kosteita silmiä — ei Itämerellä eikä Välimerellä.

Ja tämä nainen oli tullut hänen omakseen ennenmainitulla soutu-retkellä, kun Worse, sittenkuin seura oli juonut kahvia eräessä pienessä saarella, oli ottanut hänet syliinsä ja kaalaten kantanut häntä veneeseen, odottamatta kunnes se pääsi oikein rantaan.

Sepä muistutti tuota hienoa naista vähäisen Romarinosta, joka iski vahvan käsivartensa Mirandan hoikkaan vartaloon ja hyppäsi satulaan, kallis taakka sylissään, lähtien hänen kanssansa kuorsuvalla ratsullansa ulos linnan portista.

Mutta Worse oli yhtä vähän ritari, kuin hänen vaimonsa oli kipparin-matami. Läpiluettuansa kaupungin lainakirjaston, vaimo vaipui tunteellisiin unelmiin, joista ainoastaan heräsi valittamaan ja voivottamaan; Jaakko Worse rupesi silloin lähtemään pitkille merimatkoille.

Kerran kun Worse oli paluumatkalla Lissabonista, synnytti hänen vaimonsa pojan, jonka joutuksaan ristitti Romarinoksi.

Se koski kipeästi Worsen sydämeen. Hän ei voinut oikein iloitakaan tuosta pienestä, kehossa olevasta kalpeasta olennoista sen nimen tähden, joka ikäänkuin eroitti pojan hänestä ja veti hänet äidin

maailmaan. Ja olipa se todellakin mitä kummallisinta ajatella voi — kun kuuli kippari Worsen sanovan: Romarino.

Tuon heikon huokailevan naisen kuollessa Romarino oli 15-vuotias; ja hän lähetettiin erään perheen luo Kyöbenhamniin, joka konsuli Garman'in pyynnöstä otti hänet huostaansa; kotia, tuohon suureen tyhjään taloon, ei hän voinut jäädä, isä kun aina oli matkoilla.

Nyt hän oli 20-vuotias ja ennen Jaakko Worsen lähtöä pitkälle Rion matkalle oli poika käynyt kotona.

Hän oli vielä nytkin vaalea-ihoinen ja vaaleatukkainen, puettuna olivi-vihriään takkiin, keltaisiin liiviin, ahtaisin housuihin, joita saappaiden alla olevat valkonahkaiset hihnat vahvasti pinnistivät. Äärettömän korkeata silkkihuopahattua kannatti kolme hiuskarvaa tahi oikeammin kaksi; ihmeellistä oli, ett'ei se pudonnut hänen päästänsä — useammin.

Näin hän kummastutti muutamia päiviä pientä kalastuskaupunkia. Kävelen hoikka espanjanruokokeppi kädessä, katseli hän ylöns kaikki ja kaikkea; eikä hän voinut oikein puhua Norjan kieltäkään.

Isä puoleksi ihaeli, puoleksi häpesi häntä. Mutta ihailu sai kovan kolauksen, kun Tuomas Randulf eräänä päivänä vannoi että Romarinolla oli hajuvettä nenäliinassaan.

Kuitenkin Worse aina rakasti poikaansa. Vaikkapa olisikin toivonut hänessä olevan vähän enemmän merimiehen verta. Usein hän ajatteli kuinka hyvältä olisi tuntunut jättää "Perheen toivo" pojallensa — semmoisen kuin Laurits Seehus hänen olisi pitänyt olla.

Romarino Worse oli todellakin mitä hän näytti olevan — keikari, joka käytti hyväkseen isänsä rahoja ja sydämessään ylenkatsoi halpaa kipparia, — jota hän aikanaan oli äidiltänsä oppinut.

— Mitä enemmän kippari Worse perehtyi kaupungin oloihin, sitä enemmän rupesi hän miettimään kuinka laita oikein oli Sandsgaard'issa. Sillä niinkuin ennen siellä ei ollut, perhana tiesi mitenkä siellä oikein oli laita. Että rouva Garman oli kuollut, se teki tietysti suuren eroituksen, vaan eihän se voinut olla syynä siihen, että Sandsgaard'issa yhä vieläkin oli niin kolkkoa ja ahdistavaa. Viimein Worse rupesi epäilemään asian oikeata laitaa. Ei yksistään satamavouti Snell, silloin ensimmäisenä iltana, ollut viitannut siihen, että E. F. Garman oli rahapulassa. Samaa hän sai kuulla useilta haaroilta. Ensin hän nauroi, mutta lopulta häntä rupesi arveluttamaan.

Usein kun Worse soudatti itsensä Sandsgaard'iin, päätti hän sillä kertaa puhua suunsa puhtaaksi konsulille. Herranen aika! — jos E. F. Garman todellakin oli rahan puutteessa, olihan Jaakko Worsella koko joukko rahoja käytettävänä, ja enemmän hän voisi hankkia.

Mutta häneltä puuttui uskallusta kysymään.

Oli vanha tapa että niin pian kuin nähtiin kippari Worsen venettä soudettavan Sandsgaard'in lahdelle, Sakari makasini-renki sai käskyn ottaa kala-sumpusta suuren turskan; sillä se oli kippari Worsen mieliruokaa.

Sekä neiti Mette että neiti Birgitte iloitsivat sydämestään kun hän tuli; vaikka suuttuivat häneen julmasti kun hän ärsytti heitä, ja sitä hän aina teki.

Tervehdittyänsä neitoja, Jaakko Worse aina ensimmäiseksi meni konttoriin, joka oli perheen-huoneen takana; ovi siihen oli tavallisesti avoinna. Konttorissa hän tarttui almanakkaan, ja havaitessaan että sillä päivällä oli pyhän Krispinuksen tai pyhän Hieronymuksen nimi, oli hänellä tapana hieroa käsiänsä:

"Kuolema ja kirous, senkö pyhimyksen päivä se olikin! Minä tunnen sitä Italiasta, se on heidän parhaimpia pyhiänsä. No — pitää siis saada lasillinen toddya tänä iltana".

Konsuli Garman hymyili ja vanha kirjanpitäjä Adam Kruse hirnakoitsi pulpettinsa takaa; hän käskettiin tavallisesti toddylle kun kapteni oli siellä. Sitten otti Worse, joka oli aivan kuin kotonansa talossa, konttorin kaapin avaimet ja veti esille muutamia neliskulmaisia Hollannin pulloja.

Illalla hän pelasi "styrvalt" neitien kanssa; konsuli istui heitä katselemassa ja nauroi sydämmellisesti kun kapteni pelasi väärin ja petti noita arvoisia nettiä niin, että heidän myssy-nauhansa vapisivat vihasta.

Välistä konsuli ja Worse myös puhuivat politikia "Hamburger Nachrichten'in" mukaan; silloin vanha kirjanpitäjä istui ääneti lasinsa ääressä nöyrällä paikallansa nurkassa suuren lyömä-kellon vieressä imien liitupiippuansa.

Vanhassa perheen-huoneessa, sataman puolella, seisoi kaksi talikynttilää pöydällä sohvan edessä, jossa konsuli istui, ja kaksi kynttilää paloi toddy-pöydällä uunin kohdalla, kun oli vieraita.

Yläpuolella valkoista panelia, joka oli yhtä korkea kuin nuo kankea-selkäiset tuolit, oli seinät verhotut viheriäiseksi maalatulla palttinalla. Harmaissa rullakartiineissa, jotka hiljakkoin oli tuotu Kyöbenhamnista, oli kuvattuina Kristianborgin, Kronborgin ja Fredriksborgin linnat. Etupuolella niissä seisoi joku pitkä mies-vaeltaja erään puun juurella, katsellen yli veden pinnan linnaan päin ja kolme vallasnaista, pitkä shaali hartioilla ja hattu päässä, jotka hatut olivat vaunu-kuomien näköiset, käveli oikealle päin.

Uunin-nurkassa oli kerinpuut, joita neidit käyttivät kun eivät jusseet toinen toisensa jäljissä tai puuhanneet taloustoimissa.

Rouva Garman'in kuoltua konsulin ei onnistunut jakaa työtä sisarusten välillä. Kun neiti Birgitte hetken aikaa oli lukenut pöytävaatteita, hopeita, pesoa y.m.s., valloitti hänet vastustamaton halu valvomaan ett'ei kyökissä haaskattaisi liian paljon voita. Ja kun neiti Mette viikon aikaa oli hoitanut ruo'an laittamista ja talouskassaa, ei hän voinut nukkua ennenkuin hänkin oli lukenut pöytäliinat ja hopealusikat.

Tämä sai aikaan suurta häiriötä taloudessa ja sisarten välillä arveluttavia kahakoita, joista kuitenkin vaan viimeiset mainingit tulivat konsulin näkyviin. Ainoastaan yhdessä asiassa he olivat yksimieliset, nimittäin rakkaudessa kanaria-lintuun. Heillä oli ollut useita lintuja vuosien kuluessa, ja joka kerta, kun kissa jonkun vei, vanhoivat he ett'eivät enää tahdo joutua semmoisen surun valtaan.

Mutta kapteni Worsen laskujen mukaan hovisuru kanarialinnun jälkeen kesti ummelleen kolme viikkoa; sen ajan kuluttua hankittiin aina uusi. Ne olivat aina naaraslintuja, sillä neidit eivät kärsineet mitään urospuolista, ja paitsi sitä laulu heitä vaivasi.

Nykyinen kanarialintu oli suloisin, mikä heillä oli ollut. Sillä paitsi muita oivallisia ominaisuuksia oli sillä sekin, joka alussa heitä vähän hämmästytti: se taisi munia.

Mutta koska tuo pikkunen älykäs eläin nähtävästi tiesi kuinka turhaa tuo muniminen yksinäisyydessä oli, ei se muninutkaan järjellisellä ja varovaisella tavalla pesäänsä. Se etsi aina jotain korkeata paikkaa, ja siitä se pudotti munansa alas pöydälle tai lattialle, jotta nuo somat pienet munat menivät vallan murskaksi.

Tuo suretti suuresti neiti Birgetteä ja neiti Metteä, sillä kun ensin olivat tottuneet tuohon ihmeeseen, joka alussa heidän mielestään oli sopimattomuuden rajalla, halutti heitä saada noita somia pieniä munia — yksi kummallekin heistä —, ja he tuumasivat ja miettivät mitenkä saisivat lintua järjellisesti käyttäymään.

Häkkiin he panivat pumpulia ja hienoja lankoja; ympäri huonetta, varsinkin niille paikoille, mistä joskus olivat löytäneet rikkinäisen munan, he rakensivat taitavasti pieniä pesiä pehmeästä savesta ja sisustivat ne pumpulilla ja jouhilla; jopa viimein juoksentelivat ympäri huonetta, pesä kummassakin kädessä, kun linnun menetystapa heidän mielestään oli arveluttava. Mutta parantumaton pikku eläin sai aina heidän toiveensa raukeemaan tyhjiin. Sillä oli varsinainen mielipaikka ylhäällä peilin päällä, josta se muni alas pöydälle kun ei kukaan sitä huomannut.

Siitä oli katkeraa surua neiti Birgettellä ja neiti Mettellä; ja tulisina hetkinä eivät voineet olla toisiansa syyttämättä siitä onnettomuudesta. —

— Eräänä iltana klubissa kysyi satamavouti ivallisesti: "Onko vanha Aatami lähtenyt Bergeniin?"

"On — hän läksi viime viikolla", vastasi Worse.

"Asioita tietysti. E. F. Garman'illa on paljon asioita Bergenissä."

"Lainata rahoja — kenties — pop — pop."

"Kuulkaa nyt satamavouti! — nyt olen jo saanut tarpeekseni tuosta", huusi Jaakko Worse.

Mutta toinen jatkoi joutamatta häirityksi:

"Ei ole niin varmaa — pop-pop — tukalat ajat suurilla ja pienillä. Puhuttelin kapteni Andersen'ia — Freya —, hän tuli suoraan Bergenistä. Vanha Aatami pyysi saadakseen pari tuhatta specie-taalerialla vaikka mistä — tiesivät he; mutta hän ei saanut niitä — niks — ei! sanoivat Bergeniläiset — pop — pop! Sinne ei ole vilkasemista!"

Nyt kävi liian hulluksi. Worse meni suoraan kotia. Joko nyt oli ihmisten suussa, että E. F. Garman'in laita oli huono, ja että luotto oli menetetty; silloin, Jumala paratkoon, oli aika Worsen ryhtyä asiaan.

Seuraavana päivänä hän ilmautui konttoriin, lukitsi oven perheen-huoneeseen ja sisimpään konttoriin; hän halusi puhutella konsulia kahden kesken.

Worse oli tänään hyvin kummallinen käytökseltään — hän näytti puoleksi ujolta ja puoleksi viekkaalta, jotta konsuli, nojautuen tuoliinsa, kysyi:

"Onko jotain tapahtunut?"

"Ei — ei suinkaan — ei suinkaan", vastasi Worse, nojautuen milloin toiseen milloin toiseen jalkaansa, "ai'oin vaan pyytää kunselilta jotain."

"Me olemme aina valmiit täyttämään vanhojen ystävien toivomukset, sitä myöten kuin voimia riittää. Istukaa — kapteni Worse!"

"On nyt niin, että tahtoisin lähteä kalastus-retkelle tänä talvena omaksi hyödykseni, — ja — ja sitten — sitten —"

"Luulin teidän, kapteni Worse, menneistä ajoista tietävän ett'emme tahdo estää teitä asioitsemisesta sillinkalastuksen aikana. Niin tulee olemaan laita tänäkin vuonna —"

"Niin — tietysti! — Kiitoksia — tiedänhän sen — paljon kiitoksia! mutta siihen tarvitaan paljon rahaa — herra konsuli!"

Konsulin kasvot venyivät kun hän kuuli nämä sanat.

Mutta Worse rohkaisi mielensä ja pani suuren pomminsa räjähtämään: "Tahtooko E. F. Garman lainata minulle 2,000 specie-taaleria vekseli-obligationia vastaan?"

Morten Garman hypähti tuolissaan.

"Mitä! tahtooko Jaakko Worsekin lainata rahoja?"

"Niin — katsokaas — herra konsuli, kaikki ihmiset kokoovat rahoja syksyksi kalastusta varten, ja minun tekee kerran mieli kilpailla Sivert Jespersen'in ja noitten toisten kanssa —"

"Kas, siinä nyt ollaan!" huusi konsuli, "niin tähän aikaan eletään. Toinen tahtoo olla toista parempi, ja sitte on vaan puhetta lainaamisesta — lainaamisesta ja keinottelemisesta; mutta kun sitten tilinteon päivä tulee, — silloin ollaan pulassa".

"Mitä siihen tulee — herra konsuli! niin toivon että E. F. Garman tietää Jaakko Worsen olevan 2,000 specie-taalerin arvoisen ja vähän päällekin!"

"Hyvin mahdollista — hyvin mahdollista", vastasi konsuli äkäisesti; "mutta me olemme nyt jo siihen määrään etumaksuja antaneet puolen maailman puolesta, ett'emme loppua siitä näe; suurempiin emme voi ryhtyä näinä huonoina aikoina".

Jaakko Worse, jota huvitti pieni komedia, näytteli eteenpäin.

"Sepä paha kyllä", vastasi hän hieman äreän näköisenä, "että minun täytyy kääntyä muitten puoleen, sillä sitten kentiesi luullaan ett'en ole hyvässä sovinnossa kauppahuoneen kanssa, tai keksitään muita valheita niiden lisäksi, mitä ihmiset jo hokevat —"

"Mitä sillä tarkoitatte? — mitä sanotaan E. F. Garman'ista?" — kysyi konsuli terävästi.

"No — eilen oli esimerkiksi klubissa eräs, joka sanoi, että muuan henkilö oli lähtenyt Bergeniin hankkimaan rahoja muutamalle toiselle."

Konsuli Garman käänsi pois kasvonsa ja katseli ulos puistoon, jossa syksy hajoitteli ensimmäisiä kellastuneita lehtiä; ei hän koskaan ennen ollut nähnyt vaaraa niin läheltä; hänen kevyt mielensä, hänen uhkarohkeutensa ei koskaan ollut oikein selvästi tajunnut että kauppahuone E. F. Garman — että vanha Sandsgaard — kaikki riippui hiuskarvasta — valmisna raukeemaan niinkuin vararikkountunut ainakin.

"Niin niin —" mutisi hän, "oli hullusti tehty että lähetin Krusen Bergeniin. Mutta —" yhtäkkiä väsyi hän kantamaan tuota taakkaa yksinänsä, hän kääntyi suoraan Worsen puoleen, sanoen: "E. F. Garman'in laita ei ole niin hyvä kuin luulet — Jaakko!"

Hän tuli sinutelleeksi Worsea niinkuin muinoin kun Jaakko Worse oli matrosina ja Morten Garman koulupoikana.

Nyt oli tuo viekas kippiari Worse päässyt tarkoituksensa perille. Yht'äkkiä hän heitti takkinsa auki,

sieppasi setelipalan rintataskustaan ja heitti sen konsulin eteen.

"5,000 specie-taaleria — herra kunseli! Aluksi tämä, ja kymmenen tai viisitoista tuhatta kun olen ehtinyt haalia ne kokoon"; hänen kasvonsa loistivat ja hän nauraa hohotti täyttää kulkua.

Mutta hänen ilonsa sai pikaisen lopun kun konsuli sysäsi rahapakan luotansa, kysyen kylmimmällä äänellensä:

"Mitä tämä tietää? — mitä pitää minun tehdä noilla rahoilla?"

"Käyttää niitä, lainata, pitää niitä niin kauan kuin mieli tekee — herra kunseli!"

"Ah, vai niin! — Te olette siis ilveilleet täällä minun kanssani; sangen somasti tehty — herra kapteni Worse! Mutta niin pitkälle E. F. Garman ei ole joutunut, että lainaavat rahoja omalta — omalta väeltänsä."

Hetkisen istui tuo viekas kippiari Worse äänetönnä; mutta viimein se tuntui hänestä liian hassulta; hän kiivastui ja löi nyrkkinsä pöytään:

"Ei, kuules Morten — Vaari! nyt tuo ylhäisyytesi jo hyppää aisojen yli! Jos E. F. Garman tarvitsee rahoja, niin on luonnollisinta että se lainaa minulta, joka olen ansainnut jok'ainoaan äyrin teidän ja isänne palveluksessa!"

"Mutta etkös ymmärrä —" huusi konsuli, kiivastuen hänkin vuorostansa, "tuhat tulimmaista, etkös käsität että luottomme kärsii siitä jos saadaan tietää että yksi omista kippareistamme on pelastanut meidät pulasta?"

"Oh — mene sinä metsään luottonesi päivinesi! — rahat ovat luottoa paremmat, luulisin ma! Minun rahani ovat totta tosiaan yhtä hyvät kuin sinun — Morten Garman! — ja jos et sinä ota niitä, niin et olekaan sama mies, minä sinua pidän."

Jaakko Worse oli nyt vallan innoissaan ja he sinuttelivat toisiansa sitä huomaamattakaan.

"No — no, Jaakko, älkäämme rikkoko ystävyttämme!" — sanoi konsuli, järjestäen kaulaliinaansa; ensi kerran joku rupesi hänen käskijäkseen. Hän katseli rahoja ja katseli ulos puistoon, ja pitkä äänettämyys syntyi.

Kippiari Worse oli noussut ja seisoi selin pöytää vasten, katsellen seinällä olevaa karttaa. Perhehuoneen vanha lyömäkello tikitti yksitoikkoisesti.

Viimein konsuli Garman nousi ja meni Worsen luo.

"Kuules, Jaakko Worse! — Minä otan rahasi jos tahdot ruveta kumppanikseni."

"Mitä? — mitä sanotte? — kumppaniksi? — Oletteko mieletön? herra kunseli!"

"Kuulkaa nyt: te panette teidän pääomanne asioihimme, se on: niin paljon pääomastanne kuin itse tahdotte, ja sillä te tulette Garman & Worsen kauppahuoneen osakkaaksi prosentilla, jonka vast'edes voimme määrätä."

"Ei — ei — kunseli! Se ei ollut tarkoitukseni. Muutettaisiinko toiminimi? Se ei koskaan käy laatuun; eikä se ole tarkoitukseni?"

"Mutta se on minun tahtoni ja on ainoa keino. Istukaamme, puhukaamme tyvenesti. — Se ajatus, että lainaisin rahoja teiltä, on kärsimätön. Sitä vastoin ei se ensinkään loukkaa tunnettani eikä väliämme, että me ahtaana ja — ja — kuinka sanoisinkaan — hm — tukalana aikana, julkisesti otamme kumppaniksemme miehen, joka monta vuotta on tehnyt työtä kanssamme, jonka tähden liitämme hänen nimensä meidän nimeemme ja tästälähin sanomme yhteisen kauppahuoneemme: Garman & Worseksi."

"Niin — mutta, mutta — kaikki muu kävisi laatuun, mutta nimi — isänne nimi —"

"Isäni kentiesi ei olisi sitä tehnyt, mutta minä sitä tahdon. Tämä keino on — hm — on kauppahuoneen pelastus; minä tahdon sen tunnustaa, ja minä pyydän teitä suostumaan ehdotukseeni."

"Mutta, hyvä herra konsuli", aloitti Worse taas. Hän oli taas alentunut tavalliseen asemaansa eikä voinut suostua siihen ajatukseen, että tulisi itse konsulin, Morten V. Garman'in kumppaniksi.

Vaan toinen pysyi päätöksessään; ja koska hän todellakin sitä tahtoi, ei ollut muuta neuvoa kuin suostua.

He istuivat vielä kauan yhdessä keskustelemassa, mitenkä asiat asetettaisiin tulevaisuudessa; ja

konsuli sanoi suoraan toivovansa ett'ei Jaakko Worse liioin sekaantuisi asioiden hoitoon, jota Worse nauroi makeasti — se ei voinut hänen mieleensä juolahtaa.

Soutaessaan kaupunkiin tuntui hänestä ikäänkuin hän nyt olisi aivan toinen Jaakko Worse kuin se, joka souti Sandsgaardiin. Hänessä rupesi liikkumaan suuria ajatuksia uudesta arvostansa, ja hän istui mutisemassa: Garman & Worse, ja ajatteli minkä vaikutuksen tuo tulisi tekemään Randulfiin. Ei hän kuitenkaan ollut oikein iloinen; se oli hänestä liikaa, oli tapahtunut liian äkkiä; ja hän häpesi puhua siitä.

Vaan konsuli Garman ei pitänyt toiminimen muutosta salassa, ja seuraavana päivänä uutinen oli luettavana kaupungin molemmissa sanomalehdissä, jotka kokonsa ja sisällyksensä puolesta olivat tavallisten kaalilehtien kaltaiset.

Helppo on arvata kuinka tervetulleena aiheena tuo oli pitoihin ja ylimääräisiin juominkeihin klubissa. Jaakko Worsea kunnioitettiin komeilla puheilla pöydässä, ja pilkattiin sitten mitä enemmän juotiin. Kateus on aina sangen sukkelapuheinen, jotta Worsella ei ollut pelkkää iloa ylennyksestensä.

Ja Randulf, tuo vanha pölkkö, joka Riiasta oli lähettänyt sanoman paluumatkastaan, hän lähetti nyt tiedon siitä, että oli törmännyt yhteen erään Rostockin laivan kanssa ja sitten palannut Volderaan takaisin purkamaan lastiansa ja korjauttamaan vammoja. Nyt puuttui vaan että hän jäätyisi kiinni syksyksi.

Saatuansa tiedon tuosta suuresta tapauksesta, kirjoitti Romarino ensi kerran kiittävällä tavalla isälleen. Vaan isälle tuo kiitos ei maistunut juuri makealta, se kun oli lausuttu näillä sanoilla:

"Vaikka olet hiematon merimies, täytyy minun tunnustaa että tässä tilaisuudessa olet temppuullut viisaasti ja hienosti."

Mutta matami Torvestad'in ystävällisyys kasvoi kahdenkertaiseksi, ja syksyn tullessa, myrskyineen ja sateineen, Jaakko Worsen mielestä oli hauska istua piharakennuksessa teekupin ääressä matamin ja neitien seurassa — kun siellä ei ollut rukouskokousta.

Klubissa he olivat niin kirokun sukkelapuheisia.

V.

Kun aurinko myöhään syksyllä laskeutui keltaisiin myrskyisiin sadepilviin, tuli tuo pieni kaupunki pilkkosen pimeäksi, eikä tätä pimeyttä millään lailla vastustettu — jos ei ollut pidettävä tämmöisenä vastustuksena eräs muurinrakosessa raastuvan ovella oleva pieni, luminen lyhty.

Muuten oli pimeä, pilkkosen pimeä ahtailla mutkikkailla kaduilla, ja silloilta putosi päistikkaa veteen se, joka sattui olemaan päissään tai vieras kaupungissa.

Pienissä puotiloissa paloi hylkeenrasva-lamput tahi talikynttilät; hienommissa puodeissa oli ruvettu käyttämään riippuvia moderatöri-lamppuja, jotka vaivasivat vanhojen ihmisten silmiä. Vesilätäkköjä valaisi silloin himmeä valo, ja ne, jotka hyvin tunsivat katua, taisivat hyppiä eteenpäin jotensakin kuivin jaloin. Vaan enin osa astui suuret saappaat jalassa niin että läiskyi rapakot.

Siellä täällä tuli pieni lyhty näkyviin, milloin huolistuneena maahan kallistuen, löytääkseen käytävän pahimpien paikkojen yli, milloin valaisten rohkealla tavalla ohitse kulkevien kasvoja tai mataloita puurakennuksia.

Naisia meni vieraisin, käsivarrella kori josta kudinneulat pistivät esille, tai palveluspiika valaisi varovasti tietä lyhdyllä, ja jälessä hyppi pari kolme pientä tyttöä, joidenka oli mentävä tanssikouluun hoikkine valkoisine säärineen ja suuret päällyskengät jaloissa.

Mutta kello seitsemän jälkeen tuskin oli mitään kynttilää puotiloissa ja hiljaisuus vallitsi kaduilla; ainoastaan silloin tällöin pääsi valon-raita lätäkköihin ja rapakkoihin kun jonkun kapakan ovi avattiin, jossa merimiehiä tai kodistuneita juoppoja istui ryyppäämässä, riitelemässä ja tappelemassa.

Sitten rupesivat yövartijat kulkemaan raastuvasta ympäri kaupunkia. Ne olivat enimmäkseen vanhoja merimiehiä ja laivanveistäjöitä, jotka eivät enään jaksaneet työtä tehdä; heidän äänensä oli karhea ja sekainen, kyyryselkäisiä ja kuuroja olivat tavallisesti myöskin.

He kävelivät vitkaillen pitkissä, paksuissa sarkanutuissa, lyhty vasemmassa kädessä, iskien raskasta piikkisauvaa katukiviin, jotta heidän lähestymisensä jo kaukaa kuului. Määrätyissä kadunkulmissa he huusivat mikä aika oli ja mistäpäin tuuli kävi niin, että jokaista yövartijaa ymmärrettiin hänen omalla kadullansa, vaan tuskinpa missään muualla koko maailmassa.

Kun sitten vieraisa kävijät palasivat kotia hyvään aikaan noin k:lo 10, näkyi taas muutamia lyhtyjä kaduilla; he kohtasivat yövartijaa ja toivottivat hyvää iltaa; nuoret kysyivät mitä kello oli, kiusataksensa häntä, mutta vanhat kysyivät täydellä todella mistäpäin tuuli kävi.

Vaan sen jälkeen oli kaupunki pilkkosen pimeä ja aivan kuin kuollut. Joku juopunut mies horjui eteenpäin kunnes kaatui johonkin kellarin-suuhun, katujoaan, mereen tai, jos hän kompastui yövartijaan, raastupaan. Mutta ei ollut niinkään helppo kompastua yövartijoihin, sillä heillä oli hyvin kätkeytetyt makuu-sijat, joita sangen vastahakoisesti jättivät kun heidän piti huutaa jotakin tai kun kadulla kuului kierto-vahdin vanhojen, kankeain saappaitten kopina.

Kierto-vahti oli oikea palovahti. Siinä oli, luullakseni, oikein ikivanhoja yövartijoita, joissa ei enää ollut mitään ääntä.

Heitä oli neljä viisi seurassa, ja kaikki olivat nostaneet kauluksensa ja vetäneet alas nahkatakkit niin syvälle, että tuskin mitään tulipaloa näkivät ennenkuin heidän partansa korventui.

Ja kuitenkin kaupunki nukkui niin tyvenesti ja rauhaisasti.

Jos joku heräsi ja rupesi ajattelemaan kaikkia niitä ruis-varastoja, mitä oli makasinissa, tai kuva toisensa perästä syntyi mielessä — selvästi, vastustamattomasti, niinkuin niitä yön pimeydessä syntyy — kuvia — tulesta — tulesta, joka hehkuu jossakin, sytyttää seinän tuleen, pääsee valloilleen, ympäröi talon, polttaa tuhaksi rukiit, suolat, tynnyrit ja koko puodin tavaroineen päivineen! Silloin kuului laahaavia askeleita kadulla, vanhojen, kankeain saappaitten kopina, piikkisauvat iskettiin katukiviin; ne lähestyivät ja kulkivat ohitse.

Ah, kulku-vahti! Kaikki järjestyksessä. Kas niin, Jumalan kiitos! nyt saa tyvenesti jatkaa untansa.

Tai lapsi heräsi pahasta unesta ja makasi kuunnellen ja pelkäsi mörköjä, varkaita ja rosvoja, jotka tulivat sisälle kyökin ikkunasta tappamaan isää ja äitiä pitkillä puukoillaan! Silloin kuului ulkoa kulkusta: "Kuule vartijan ääntä! kello on kymmenen lyönyt. Tyyni on ilma!"

Ah, yövartija! Se en totta, vartija on siellä, siis ei mitään varkaita eikä rosvoja kyökin ikkunasta. Kaikkien pahojen ihmisten täytyi pysyä kotonansa, muuten vartija otti ne kiinni ja vei raastupaan; niin, ehk'ei löytynytäkään pahoja ihmisiä — ainoastaan hyviä ja siivoja, ja yövartijoita. Sitten nukkuivat taas levollisina ja kiitollisina, eivätkä uneksineet enään niin mitään.

Mutta — kun joskus kuului nuo kolme kauheata palolaukausta, jotka panivat ikkunaruudut helisemään ja särkivät monta — silloinpa oli hätä ja tuska rajatoin.

Punertava valo hohti kaduilla kuin tulimeri sumeassa sade-ilmassa, vaikkapa vaan olisi ollut tavallinen nokivalkea; pitkä Jörgen rumpali rummutti kuin riivattu kapuloiden paksulla päällä; katuja pitkin juoksi karkea-äänisiä miehiä ja kimakka-äänisiä poikia, huutaen täyttä kulkua: tuli on valloillaan! Tuli on valloillaan!

Ruiskuhuoneelle kokoontui lyhdyillä varustettua väkeä, huutaen, kiroten: Avaimet? Ne riippuivat palopäällikön sängyn takana — pois noutamaan palopäällikköä! Pimeässä joku astui suoraan hänen vatsallensa, ja avain-kimppu hukkui, piru viekoon, rapakkoon; etsiessä sitä kolmella lyhdyllä, muutamit kipparit mursivat oven auki, ja ruiskut kalisivat tietä myöten kolkolla kamalalla jyrinällä.

Vanhoja piikoja juoksi ulos kadulle pesuvati tai silitysrauta kourassa, ja taloissa kaikki kokoontuivat isän ja äidin makuuhuoneen edustalle. Pienet lapset istuivat itkemässä sängyissään; täysikasvuiset tyttäret koettivat heitä lohdutella, puoleksi puettuina, hiukset hajallaan, kalpeina, pelosta vavisten.

Mutta äiti käski keittämään kahvia — lämmin kahvi on aina ja kaikissa tapauksissa terveellinen; sill'aikaa tuli isä kotia ja kertoi kuinka kävi.

Pojat olivat kohta pukeutuneet ja katosivat. Heistä se oli juhla, kauhistuksen juhla. Punertava taivas yli pimeän yön, liekki, joka välistä nousi paksusta savu-pilvestä, täysikasvuisia miehiä juoksemassa, huutamassa; tuo kaikki jännitti heidän mieltänsä enemmän kuin kymmenen romanian; pyytäen uskaltaa jotain tavatonta, jotain uljasta ja miehuullista, he syöksivät taloihin, joissa ei ollut valkeaa eikä vaaraa, ja ryhtyivät raivokkaasti liikkumattomimpiin, mahdottomimpiin esineisiin, pelastaakseen niitä.

Palopäällikkö seiso i ruiskujen luona ja komensi. Kaksi riviä miehiä ja puolikasvuisia poikia haalasi käsi kädestä vettä ylös ja tyhjiä ämpäriä takaisin. Rannalla tai alhaalla kaivolla nuoret merimiehet

täyttivät vuorottain sankoja kunnes kastuivat läpimäriksi ja käsivarret kuolivat. Porvarikunnan upserit sinisissä, valkonauhaisissa hännystakeissaan juoksentelivat ympäri ja olivat joka paikassa pitkinne apelineen sekä itsensä että muiden tiellä.

Mutta meri-peat olivat tulella. He olivat taloissa pelastamassa kunnes katto romahti alas, olivat naapuritalon katolla, niitä märillä purjeilla suojelemassa, repivät maahan aitoja ja pieniä rakennuksia.

Tuomas Randulf ja Jaakko Worsen olivat pienistä pojista asti tunnetut uljaimpina tulipalomiehinä. Aina olivat ensimmäiset paikalla, kantoivat ulos vanhat ja sairaat ja seisoivat sitten kuumimmista ja vaarallisimmista paikoista sammuttamassa. Tosi on että he johtivat kaikki, huolimatta siitä, että palopäällikön kolmikulmainen hattu oli koristettu sekä keltaisilla että punaisilla sulilla.

Kaiken tuon tapahtuessa kauppiat kärsivät kovinta tuskaa. Palovakuutus oli aivan tavatonta; heränneistä moni arveli että palo-vakuutus olisi epäluottamuksen osotus taivaan hallitsijaa kohtaan; muutamat sanoivat vakuuttaneensa omaisuutensa Jumalan luona.

Mutta kun tuuli kiihtyi ja toinen pieni talo toisen perästä syttyi tuleen, niin viisaimmat ja maltillisimmatkin joutuivat päästä pyörälle; he juoksivat makasineissaan maalla ja rannalla ja olivat avullisina heittämissä jauhosäkkejä ja jyväsäkkejä mereen, tehden työtä ja tuhoa otsansa hiessä ja unohtaen pelastaa rahat konttorista puodin takaa.

Mutta läpi tulen ja savun — korkealta yli melun ja huutojen kaikui suuren kellon ääni tuomiokirkosta. Kolme neljä juhlallista lyöntiä, sitten pitkä loma, sen jälkeen taas muutamia lyöntiä väliajan perästä. Tuo kuului niin raskaalta, niin toivottomalta. Se ei ollut myrskykello, jonka oli ihmisistä apuun ja pelastukseen herättäminen; se oli kirkon armon huuto, tuo uudistettu epätoivon huuto Jumalan puoleen, että Hän sammuttaisi riehuvan tulen.

Mutta talvis-yö taisi kertoa toisenlaisestakin elämästä tuossa pienessä piki-pimeässä kaupungissa. Se oli joulun aikana tai kohta uuden vuoden jälestä, kun lounas-tuuli lumipyryineen raivosi joka puolen tunnin perästä ja tähdet sillä välin tuikkivat taivaalla.

Silloin kaupungin vuonoon yht'äkkiä purjehti joku vene, sitten toinen ja vieläpä kolmaskin, sen perästä pieni jaala ja sitten taas pieniä veneitä. Ne purjehtivat eri haaroille satamaan; hakivat kiinnitys-paikkojansa makasinien edustalla tai siltojen luona.

Joku mies hyppäsi rannalle ja juoksi voimiensa takaa kaupunkiin; suuret merisaappaat jättivät norsun jälkiä lumeen, joka peitti viimeisen sateen muodostamat rapakot.

Vartija nosti lyhtynsä ja katseli miestä. Hänen saappaansa, hänen housunsa — niin, koko mies keltaseen nahkahattuunsa asti kimalteli kuin hopeoittuna, täynnä lukemattomia pieniä tähtiä. Vartija hymyili ja, vanha vakava otus kun oli ja seisossaan juuri kippari Worsen kulmassa torin varrella, hän huusi: "luoteesta käy tuuli; — sillit ovat tulleet."

Enemmän veneitä ja pieniä aluksia saapui satamaan; siellä täällä kilisi ja kalisi ankkurit, joita laskettiin. Kolkutettiin makasinin seinään; väkeä tuli näkyviin ja juostiin lyhty kädessä. Makasinin ovet alimmaisissa kerroksissa heitettiin selki selälleen ja valossa nähtiin miehiä veneissä siellä ulkona sekä hopean hohtava paljous kauniita lihavia kevätsillejä.

Ylhäällä kaupungissa kolkutettiin kauppiamiesten taloissa; koko talo täräsi kun tuo suurisaappainen mies nosti kiven kadulta ja heitti sen seinään, hän ei ollut peloissaan, hän tiesi olevansa tervetullut.

Kaikki heräsivät ja ajattelivat kohta tulipaloa. Mutta talon isäntä hyppäsi heti sängystään ja heitti ikkunan auki.

"Minulla on teille terveisiä Iivari Österbö'ltä: hän on ostanut teille neljä sataa tynnyriä."

"Tiedätkö hinnan?"

"Kolme ortia ja kahdeksantoista. Me olemme pohjoisen makasinin edustalla 80 tynnyrin kanssa; toiset ovat jäljissämme."

"Mistä käy tuuli?"

"Luoteesta, lumiräntää sataa."

"Juokse Laurin tuo Berjeen ja käske hänen ko'ota vaimoväki; hän tietää tehtävänsä."

Ikkuna lyötiin kiinni; merisaapasjalka-mies juoksi eteenpäin ja kohtasi tiellä miehiä, jotka myöskin olivat ruvenneet juoksemaan. Mutta kauppiamies kiiruusti pukeutui makasini-vaatteisiin, jotka riippuivat valmiina. Vaimo sängystä käski häntä ottamaan päällensä kaksi paksuinta villapaitaa, ja niin hän

tekikin. Hän tiesi miltä tuntui olla makasinissa kun käy luoteistuuli, lumiräntää ajaen.

Vihurien tullessa tuuli kiihtyi, tuoden lumipyörteitä mukanaan; muuten oli jotensakin ravakka luoteinen, ja veneitä sekä laivoja tuli tulemistaan, kunnes koko satama oli yhtenä huutona ja meluna; aallot loiskivat, purjeet nostettiin ja hyvien ankkuriketjujen iloinen hälinä kuului niitä laskiessa.

Ylhäällä makasinien neljännessä kerroksessa näkyi valkeata; hylkeenrasva-lamppuja asetettiin siellä täällä, väkeä saapui, miehiä, akkoja ja nuoria tyttöjä; suolapuoti avattiin, vanteitten tekijä puuhasi tynnyrien ääressä; miehet veneissä kävivät maltittomiksi, huutaen he makasinissa oleville ilmoittivat että nyt aikoivat aloittaa, ja ensimmäiset neljä kiiltävää silliä heitettiin makasinin laattialle.

Mutta nyt oli uutinen jo levinnyt yli koko kaupungin, etäisimpään soppeen asti; kynttilöitä sytytettiin pikkusten ikkunaruuutujen takana ja lukemattomia kahvipannuja asetettiin tulelle. Kaikkialla puuhattiin ja iloittiin; silli oli tullut — silli, jota kaikki olivat odottaneet ja jolta kaikki jotakin odottivat.

Nuoret tytöt ja vaimot, joiden piti "ganata" sillejä, s.o. perata sisukset, pukeutuivat perkausvaatteisiin, nauraen ja leikkiä laskien, vaikka oli niin kolkkoa nousta, että hampaat kalisivat suussa. Ennen kaikkia he sitoivat paksun liinan hyvästi päänsä ympäri, jotta ei näkynyt muuta kuin suu ja nenä, sillä jos hiuksiin tuli sillilientä, niin siitä syntyi haavoja.

Kun olivat valmiina, he juoksivat joukottain sen makasinin luo, jossa jo edeltäpäin olivat tilanneet työtä itselleen; yks kaks he löysivät työpiirinsä ja paikkansa keskellä sillikasoja, joihin heidän puukenkensä upposivat, keskellä suola-astioita ja tynnyriä ja tuon onnettoman talikynttilän ympärillä, joka, kiinnitettyä kepin päähän, oli pistetty sillikasaan ja aina oli vastuksena kun sitä piti niistä märillä sormilla, kun se kaatui tai muuta hankaluutta aikaan sai. He vetivät esille pienet terävät perkaus-puukkonsa ja sitten kiireimmän kautta leikkaamaan silliä toisen perästä puhki.

Nyt oli lumi täynnä norsun jälkiä, eikä siitä ollut vähintäkään apua, että vihurit uudestaan peittivät jäljet; uusi lumipeite sotkettiin heti rapakkoon.

Ainoastaan ylhäällä kaupungissa leveimmillä kaduilla oli vielä sen verran lunta, että koulupojat saivat aikaan pientä lumisotaa, kun aamu vihdoin koitti.

Kun nuo kalpeat, vaaleanaamaiset yläluokkien koululaiset mennä hössöttivät kouluun, kuollut kuorma latinalaisia ja kreikkalaisia kirjoja kainalossa, ja ajatukset tiesi missä menneessä kulturi-ajassa, aivot täynnä kielioppia — puoleksi sääntöjä, puoleksi poikkeuksia — ja kun sitten tiellänsä kohtasivat perkaustyttöjä, jotka menivät kotia, seisottuansa silleissä puolen yön, niin silloinpa tapahtui että nuo iloiset tytöt pistivät päänsä kokoon ja nauroivat.

He olivat vetäneet huivinsa alas, jotta vaan suu oli peittämättä, ja kävelivät nyt keskellä katua iloisesti jutellen ja haastellen, tulisina, punaposkisina työstä sekä koristettuina kiiltävillä sillinsuomuksilla hameissa jopa nenälläkin. Moni heistä oli saman-ikäinen, kuin nuo oppineet herrat, tai nuorempikin; kuitenkin he katselivat heitä sangen ylhäiseltä kannalta ja nauroivat raikkaasti niille halukkaille, ylenkatseellisille silmäyksille, joita heihin luotiin.

Nuo oppineet herrat tuota kenties hiukan tajusivat. Mutta heitä lohdutti plebs plebis tai semper varium et mutabile tai joku senkaltainen klassillinen sukkeluus.

He tiesivät että sillit olivat tulleet viime yönä; he näkivät sataman, jossa laivoja kiehui, ja näkivät kiireen kaupungissa.

Mutta mitäs tuo heitä koski? Ansaita rahoja! Hekö semmoista ajattelemaan? Heidän maailmansa oli ylempi tuota raakaa joukkoa; he kun kulkevat ad parnassum, ylenkatsoivat syvästi noita alhaisia sieluja, kaikkea roskaväkeä, joka orjaili halki elämän, nenä maahan käännettynä kuin kukoilla, ilman jumaluuden kipinää tieteen pyhältä alttarilta.

Ja tätä juurtunutta ylenkatsetta kansaa kohtaan he uskollisesti säilyttivät kunnes joutuivat alas parnassus'elta ja tulivat virkamiehiksi. Tosi kyllä, he oppivat puheita pitämään elinkeinojen syntymisestä, vaan itse asiassa he olivat niistä välinpitämättömiä.

Tuskinpa muut virkamiehet iloitsivat runsaasta kalansaaliista, kuin papit, sillä sen kautta heidänkin saaliinsa tuli runsammaksi. Mutta kun sillejä tulvaili rannoille, kun rahoja levisi rahvaalle, jotta jokainen itse selvisi asioistaan, jopa pääsi vähän pinnallekin kohoamaan, silloin lakimiehet valittivat huonoja aikoja.

Vaan kun rahvaan olot ovat tukalat, kun kalansaalis tai vuodentulo menee hukkaan, kun niukat rahavarat sulkevat tulo-lähteet, jotta vahvasti tapahtuu vararikkoja, ryöstöjä, pakkohuutokauppoja korkeilla prosenteilla ja runsailla sivutuloilla — silloinpa lakimiehet menestyvät.

Vaan, huolimatta virkamiehistä ja niistä harvalukuisista perheistä, jotka elivät eläkkeistänsä tai koroistaan, oli ilo ja juhlallinen mieli yleinen kaikissa muissa kaupungin asukkaissa kun sillit tulivat. Tämä tapaus oli kaikille tärkeä. Runsas kalansaalis saattoi monen toiveittensa perille ja oli monelle pelastus huolista. Ensiksikin olivat kaikki, joilla oli tekemistä merellä — ja melkein koko kaupunki kuului niihin — ahkerimmassa työssä; itse kalastajista alkaen aina suolaus-laitosten omistajiin ja keinottelijoihin asti — kaikki olivat kiihkoissaan niin kauan kuin kalastus-aikaa kesti.

Silloin eivät ainoastaan kipparit, vaan aivan nuoret perämiehetkin saivat viedäkseen aluksia kalastus-retkille, ja mitä rohkeimmin purjehdittiin, jotta päästiin ensimmäiseksi kalastus-paikalle, täyttää lastia saamaan. Silloin toinen petti toista väärillä tiedoilla, tapeltiin ja juotiin itsensä aika humalaan ajan ja tarpeen vaatimusten mukaan.

Kotona klubissa oli hauskat illat; kaikki huoneet täynnä, ihmisiä istui biljardinkin ääressä, joka muuten oli kielletty.

Joka viimeiseksi tuli, sai aina kertoa missä päin sillit olivat, mikä hinta oli, kuinka monta lukkoa oli käytetty ja mitä muuten pohjoisesta kuului. Se oli ainoa tapa, millä tietoja saatiin, ja näiden tietojen mukaan toimitettiin. Välistä nuo tiedot olivat oikeat, välistä vääriä; välistä oli kalansaalis runsahin kun kerrottiin että meri oli valkoisena, sillit kun oli kääntyneet pois rannikolta; välistä kaikki loppui juuri kun huhu tiesi kertoa suunnattoman suurista sillijoukoista ja saaliista, ja siinä sitten istuttiin varastot täynnä kalliita suoja ja tyhjiä tynnyriä.

Juotiin myös sängen ahkerasti klubissa illoin kun oli oltu kotona syömässä; silloin ei kukaan enää ajatellut asioita sinä päivänä, vaan silloin laulettiin.

Tavallisesti joku nuori kippari astui esille ja, tehden äänensä niin karkeaksi ja puuromaiseksi kuin mahdollista, kysyi eikö saisi tarjota seuralle lasillista. He tiesivät että hän oli ansainnut yli 100 specie-taaleria yhdellä matkalla, jotta hänellä kyllä oli varaa tarjota.

Kun malja oli asetettu vanhimpien, satamavouti Snell'in ja luotsioltermannin eteen, laulettiin kernaasti uusi silli-laulu nuotilla: "Ja nyt rakkaan sukupuolen malja".

"Ylistäös tunturis uljuutta
Ja laaksois loistoa, Norjan miesi,
Mutt' laula myös mertesi suuruutta,
Vaiheilla vuon jos on huonehes liesi.
Ylt'yli rantaa
Sen aallot kantaa
Hopeeta ja kultaa — näin aarteita antaa
Ve'et Norjallen.

"Ja valas ja lokki kun viestin tuo,
Ett' aallot kiehuvi Ahdin viljaa,
Niin pursista täyttyvi valtava vuo,
Ja syvyys se nielevi verkot hiljaa.
Kas! — vedet valaa
Hopeista kalaa
Ja ruuhet ne riemuten laineilta palaa
Taas rannallen.

"Oi Vellamo, Ahtolan kaunoisin,
Sa kultihin pohjoiset rantamme peitä!
Sua kuohuvin maljoin ma tervehdin
Ja laulan kuin taattomme ennen meitä
Suo viljas iitää
Vesiimme kiitää
Ja riemun viestinä suo lokin liitää
Vuonoimme luo".

He tyhjensivät pikarinsa vanhojen tavalla ja lauloivat laulun toisen perästä vanhan Norjan ja meriliikkeen sekä perustuslain kunniaksi, ja viimein luotsioltermanni sai lauletuksi laulunsa:

"Pidä arvossa vanhukset sepele-päät,
He mit' ovat olleet, sen meistä sä näät.
Myös loistivat nuorina, uljaina he,
Ja että he lempivät, toistamme me."

Myöhään yöllä ikkunat vielä voimakkaasti tärisivät yhteislaulusta, sillä mitä enemmän aikaa kului,

sitä väkevämmin he huusivat ja löivät paksuilla lasilla tahtia pöytään.

Vaan kaupungissa oli niitäkin, jotka eivät koskaan juoneet eivätkä astuneet klubin oven sisäpuolelle ja jotka kuitenkin riippuivat toimeentulonsa puolesta kalastuksesta. Ja nämä olivat Haugelaiset, heränneet — pyhät — miten pilkkaajat heitä nimittivät.

Paitsi Sivert Jespersen ja veljekset Egeland, joilla oli suuret suolaus-laitokset ja jotka harjoittivat maatavara-kauppaa, enin osa Haugelaisista teki sillikauppaa. Parhaasta päästä he olivat talonpoikia, jotka olivat tulleet kaupunkiin palvelemaan jonkun "vanhemman" luona ja siellä oppivat Haugelaisten säästäväisyyttä, vaatimattomuutta ja väsymätöntä utteruutta.

Kun sitten alkoivat omin päin vähin asioida, he pian pääsivät itsenäisiksi. Kalastusretkissä, joilla usein elettiin hyvin hurjasti, he myöskin olivat osallisina, vaikka kärsivät paljon pilkkaa siitä, että lauloivat virsiä eivätkä juoneet ja kironneet.

Vaan vähitellen muutkin rupesivat käsittämään ett'ei "pyhiä" ollut ylenkatsominen. Heidän parissaan ei tapahtunut mitään hullutuksia eivätkä heidän miehensä tapelleet eivätkä ryypänneet, heidän veneensä oli aina reilassa ja pyytimensä parhaimmassa kunnossa; ja vaikka eivät kiroilleet eivätkä juoneet, he kuitenkin purjehtivat kilpaa rohkeimpien kanssa ja vaikka käyttäytyivät tyynesti ja puhuivat nöyrästi, he kuitenkin pääsivät oikeuksiensa perille, ja jokainen ajatteli pari kertaa ennenkuin heitä solvaisi.

Sivert Jespersen oli myöskin tuommoinen maalaispoika, joka oli aloittanut tyhjin käsin. Nyt hänellä oli kaksi suurta makasiniä kaupungissa ja useita suolaus-laitoksia pohjoisessa; paitsi sitä hänellä oli monta laivan-osaa.

Hän ei enää lähtenyt itse kalastusretkille; hän oli kuudennella kymmenennellä, oli kyyryselkäinen ja kitui luuvaloa niinkuin useimmat, jotka nuoruudessaan olivat olleet osallisina talvikalastuksessa. Mutta sillien tullessa käveli hän makasinissaan ikivanhassa kalmukki-takissaan ja karvalakki päässä, ja silloin hän oli oivallisella tuulella.

Koko talo täynnä ihmisiä, silliä, suoloja, tynnyriä aina orsiin asti; huutoa ja melua, vanteiden tekijäin iskuja; nosto-köysiä, joita vedettiin ylös ja laskettiin alas, laattiat ja portaat märkinä ja liukkaina sillien verestä ja suolavedestä, joka tippui ylisiltä laattian läpi alas kivijalkaan saakka, sillien suomuksia pitkin seinä, minne vaan kääntyi, ja paha hajua niinkuin valaskalan vatsassa — keskellä tuota kaikkea käveli Sivert Gefvint talikynttilä kädessä edes takaisin ympäri koko taloa, puoliääneen laulaen mielivirttänsä:

"O Kriste, Jumal-ihmisnä
Rauhalla ihanalla
Mun kurjan sielun täytit sä,
Ja veres purppuralla
Mun synnin vallast' irti sait
Ja tyhjäksi saatit kuolon lait."

"Ylös sieluni! laula ja iloitse — ei — ei!" huusi hän yht'äkkiä terävällä äänellä. Jotain oli tekeillä perkaaja-tyttöjen parissa: joko tappelivat taikka laskivat leikkiä; he olivat niin rajuja, että kaasivat pari täytettyä tynnyriä, jotta sillejä lensi ympäri laattiaa sekä suola-astioihin, kaikki mullin mallin.

"Ei, ei, ei!" toisti Sivert Jespersen, tultuansa paikalle, ja nyt hänen äänensä taas oli lempeä ja suloinen kuin ainakin, "teidän pitää menetellä varovasti Jumalan lahjoilla, jotta eivät mene hukkaan ja pilaannu. Eikö niin, rakkaat lapseni?"

Hän katseli toisesta toiseen terävillä vaaleansinisillä silmillään ja ikuisella hymyllään; tyttöjoukko vaikenä kuin muuri ja kaikki rupesivat kiiruusti kokoamaan sillejä ja saattamaan kaikki entiseen järjestykseen. Se oli kahta kauheampaa kun Sivert Jespersen sanoi: rakkaat lapseni kuin jos joku muu olisi sanonut: te helvetin kekäleet!

Vaikka Haugen ystävät menettelivät näin hiljaisesti ja näyttivät toimivan niin huolellisesti, eivät heidän asiansa suinkaan olleet varmalla ja vakavalla kannalla. Jos vaan tapahtui että kalastus onnistui huonosti parina vuonna tai tulipalo hävitti heidän vakuuttamattomia kalleuksiansa, niin monet näönnäisesti suuret varat menivät tyhjiin.

Sitäpä he itsekin tunsivat kun viipyi tavallista kauemmin ennenkuin sillit saapuivat rannikolle, ja varsinkin kevätpuolella kun kassa oli tyhjä ja silli-varat makasivat makasineissa ja niiden ulosvienti riippui hinnan nousemisesta tai laskeumisesta Venäjällä tai Preussissä.

Silloin vapisivat heidän kätensä postin tullessa kerran viikossa, he nukkuivat huonosti öisin ja lauloivat varsinkin siihen aikaan virsiä.

Heillä oli rukoushetkiä melkein joka päivä, he lukivat, rukoilivat, lauloivat yhdessä. Ja kun näin kaikki olivat ko'ossa ja istuivat katselemassa toisiansa, toinen tunsu toisen asiat ja kuinka paljon hän oli pannut alttiiksi, kuinka hiljaiset ja hurskaat he olivat, kuinka Jumalan käsi tähän asti oli heitä suojellut eikä nytkään heitä suinkaan jättäisi — jos ei minun ansioiden tähden, niin muiden — silloin saivat voimia rukouksista, hymyilivät ystävällisesti toisillensa ja menivät hyvillä toiveilla kotia.

Eikä toivo pettänyt. Vuosi vuoden perästä heidän kävi hyvin, heidän pääomansa kasvoi, ja he panivat sen kohta asioihin. Joka tänä vuonna oli suolattanut 1,000 tynnyriä, hän tahtoi tulevana vuonna suolattaa 3,000; heillä oli aina silmät auki, aina purjeet reilassa, ja vaikka käyttäytyivät niin hiljaisesti, laulaen virsiään ja puhuen nöyrästi, he tosiaan olivat uskaliaita, rohkeita keinottelijoita.

Sepä se kaikkein vähimmin miellytti Hans Nilsen Fennefos'ia. Ei sen vuoksi että olisi sotinut Haugen tahtoa ja järjestelmää vastaan, että veljekset harjoittivat kauppaa, päinvastoin. Mutta se ei ollut tuota vanhaa utteruutta ja vanhaa tapaa, millä nöyrä toimeentulo saavutettiin. Rahoja saatiin liian helposti ja liian suurin määrin.

Fennefos myös arveli että ylellisyys oli päässyt veljesten seuraelämään, heillä oli päivällis-pitoja, joissa syötiin tarpeettoman paljon.

Asian laita oli se, että näille ihmisille, yksinkertaisia tavoiltaan kun olivat, paisti ja sokerileivokset olivat uutta ja tavatonta; ja huomattuansa että heillä oli varoja siihen, iloitsivat he lapsellisesti siitä, että kaupungin ruoanlaittaja-rouva valmisti ruokaa heille niinkuin ylhäisten taloissa.

Fennefos puhui heille siitä, moittien heitä; he kuuntelivat häntä, hymyilivät ja kiittivät; vaan mitään muutosta ei havaittu.

Kaupungin julkisessakin elämässä rupesivat nuo hiljaiset miehet, jotka olivat rikastuneet kenenkään huomaamatta, astumaan esille. Useissa kohdin oli pakko ottaa heitäkin lukuun; heidän hurskaat tapansa ja puheensa saivat viimein olla pilkkaamatta.

Niin, mitä enemmän Haugen ystävät saavuttivat ulkonaista arvoa ja kadottivat alkuperäistä hengellisyyttään, levisi heistä ja heidän herätyksestään yhteiskuntaan sekä kaupungissa että maalla pintapuolinen hurskaus ja julkinen tekopyhyys, joka kasvaa rehoitti.

Sellainen oli kaupunki siihen aikaan: vanha kaupunki täynnä uutta, ahdas, mutkainen, synkkä ja pietistillinen, mutta raitis ja hymyilevä sinertävää mertä kohti pulskine laivoineen, kelpo merimiehineen.

Se oli nähtävä jonakin lepopäivänä auringon paisteessa ja pohjois-tuulessa, kajavain lentäessä vuonon yli edestakaisin sataman valkoisten makasiinin ohitse, kun lahdella suolalastia purettiin ja tuuli toi kaupungin puoleen tuon iloisen laulun: "Amalia Maria! me tulimme Lissabon'ista", — sill'aikaa kuin suoloja ratisi alas puujuovaa myöten lastiveneesen hauskalla, unohtumattomalla äänellä ja koko kaupunki tuli vähän silliltä, mutta vielä enemmän mereltä — raittiilta Pohjoismereltä.

Ja ne, jotka olivat kauan olleet poissa kotoa ja maailmaa matkustaneet, vakuuttivat ett'ei muualla maailmassa ollut semmoista ilmaa; ja he lähtivät ulos maailmaan ja palasivat jälleen; kotona oli joitakuita, joiden mieli teki myös maailmaan, mutta kaikki, jotka olivat ulkona maailmassa, ikävöivät kotia.

VI.

Neiti Saara ja Henriette istuivat kutoma-huoneessa ja kerivät lankaa, — Henriette kuiskasi. Äiti istui kirjoittamassa kirjeitä ja ovi oli auki; mutta hän kuuli huonosti.

"— Ja sitten, ajatteleppas, eikö ole kummallista mitä kaikkia he voivat tehdä, he varastivat köyden, ajatteleppas —"

"Mitkä?"

"Laurits ja ne muut."

"Varastivatko?"

"Oletko hassu?" sanoi Henriette suutuksissaan, "luuletko että Laurits varastaa! Ei, he ottivat sen vaan

— ottivat, ymmärrätkö, oven takaa, oven takaa Worsen ryytipuodista — tuommoisen köysi-raaskan, joka ei ollut kuudenkaan killingin arvoinen — rikkaalta kippari Worselta, sekös nyt mitään tekisi?"

"Mutta, Henriette, tiedäthän sinä, ett'ei siitä riipu, otetaanko suurta vai pientä, jokainen, joka varastaa —"

"— on varas; niin minä tunnen sen raamatun lauseen", katkaisi Henriette hänen puheensa yht'äkkiä, "mutta kuullos, mitä he tekivät köydellä; eilen illalla Laurits kertoi sen minulle kyökissä teetä puuhatessani —"

"Silloinko kun täällä oli rukouskokous?" kysyi Saara moittien.

Henriette nyökäytti päätään.

"Älä vaan kerro sitä äidille! Oi, hän on niin hupainen tuo Laurits; hän naurattaa minua sanomattomasti, mutta ajatteleppas, he laskivat nuoran kadun poikki, kaksi miestä piti kiinni kummastakin päästä kun tuli hämärä, ja kun joku tuli kävellen, johonka olivat suuttuneet, jännittivät he köyttä, jotta hän lankesi, ja sitten tuli sotakomisarius — tiedäthän, tuo äreä punakasvoinen — ja lankesi nenälleen ja taittoi käsivartensa."

"Olet varmaankin menettänyt järkesi, Henriette! Ethän arvanne tuota hyvin tehdyksi?"

"Aivan mainiosti! Jospa vaan tietäisit kuinka ilkeä hän on; kaikki pojat koko kaupungissa ovat suuttuneet häneen — minä myöskin; kun hän on virastossa, istuu hän koko ajan kiroilemassa tai huutamassa, ja kun on oikein pahimmillaan, lyö hän — ajatteleppas, hän lyö ratsuraipallansa. Hyi sitä! se oli aivan oikein hänelle; jospa vaan olisi taittanut molemmat käsivartensa — tuo rakkari!"

Saara oli aivan hämillään; vaan samassapa äiti liikahti, juuri kuin noustaksensa, ja sisaret työskentelivät hetkisen ahkeraan ja hiljaa.

Saara istui ajattelemassa että oli aivan hullu tuo Henrietten laita, ja eiköhän hänen olisi velvollisuus puhua siitä äidille. Mutta matami Torvestad oli niin kummallisen heikko nuorempaa tytärtänsä kohtaan. Kerran oli hän sanonut: "Henrietten puolesta en pelkää, hän on helposti taivutettu ja armon kutsumus on kyllä hänet herättävä aikansa. Toisin on sinun laitasi, Saara, sinulla on vastahakoinen luonto, joka aikaisin on pantava Herran kurituksen alaiseksi. Ja kiitos Jumalalle, ei rehellinen isäsi enkä minä ole säästäneet vitsaamme, ja Jumala on antanut runsaan siunauksensa siihen, jotta nyt olet semmoinen kuin olet."

Sen hän lausui tavattoman hellästi. Muuten oli äidin ja tyttären väli hieman jäykkä. He taisivat keskustella maallisista ja hengellisistä asioista, vaan avosydämisiä he eivät koskaan olleet.

Saaran kasvatuksessa oli noudatettu ankaria perusteita lapsen velvollisuudesta vanhempiansa kohtaan, ja hän suuresti kunnioitti äitiänsä. Hän olisi ennemmin hakannut kätensä poikki kuin loukannut äitinsä tahtoa; vaan hän ei uskaltanut langeta hänen kaulaansa niinkuin monasti olisi mieli tehnyt.

Kun Henriette raivio suuteli ja halaili äitiä, tuntui se hänestä niin oudon suloiselta, mutta hän päästi äidin kohta, sillä hän tiesi ett'ei äiti rakastanut hyväilemistä.

Kun tytöt olivat tehneet työtä hetken aikaa, kuiskasi Henriette taas: "hän oli päissään lauantaina."

"Ken?"

"Laurits."

"Hyi! kuinka sinä sen tiedät?"

"Hän kertoi sen minulle."

"Mutta onhan hän kaikkea häpeätä vailla!"

"Oh, ei se suinkaan niin vaarallista ollut; ei hän ollut vallon juopunut, ymmärräthän; ainoastaan hieman hutikassa, niinkuin sanotaan."

Henriette oli nähtävästi ylpeä Laurits'ista. Vaan ennenkuin Saara oli tointunut kauhistuksestaan äiti huusi:

"Saara! tule tänne ja auta minua vähäisen. Missä on se paikka, jossa Herra puhuu viinipuusta?"

"Johanneksen viidennessätoista luvussa."

"Lue se minulle."

Saara rupesi lukemaan ja äiti katseli häntä sill'aikaa tutkivalla silmällä; mutta hän oli kiinnittävinään kaiken huomionsa kirjeeseen ja siihen mitä luettiin.

Matami Torvestad kirjoitti monta kirjettä, joita pitivät suuressa arvossa ystävät ympäri maata. Ne luettiin ääneen seurakunnissa minne tulivat, ja säilytettiin sitten huolellisesti lainattaviksi rasi-etuille sieluilta, jotka kaipasivat hyvää sanaa. Sillä hänen kirjeensä olivat lempeitä ja helliä.

Saaran lukiessa kahdettatoista värssyä: "se on minun käskyni, että te rakastatte teitänne keskenänne, niinkuin minä teitä rakastin", äiti hänen keskeytti: "niin, tuota värssyä minä ajattelin".

Hän katseli kirjeeseen, jatkaen ikäänkuin noudattamalla kirjoituksen ajatussuuntaa, vaikka Saara varsin hyvin ymmärsi että äidin sanat tarkoittivat häntäkin.

"Oikean viinipuun oksien ensimmäinen hedelmä on: rakkaus, veljesten keskinäinen rakkaus; tätä rakkautta tuo suloinen Johannes sanoo Jumalan lasten tunnusmerkiksi. Vaan, rakas sielu, ole varoillasi: tutki millä lailla rakkautesi veljiin on syntynyt ja millä tavalla heitä rakastat; rakastatko heitä sentähden, että ovat uudestaan syntyneet Jumalassa, vai viehättääkö sinua heidän personallinen suloutensa. Tutki syntykö rakkautesi silloin ja sen kautta, että sinä itse etsit Herraa, halaten hänen armoansa ja rauhaa Jumalan kanssa, rakastaen Häntä niin että niin pian kuin kuulit tai näit jonkun muun halaavan ja rakastavan Herraa, hän ainoastaan sen kautta tuli sinulle niin rakkaaksi, niin miellyttäväksi, niin veljellisesti sinuun liitetyksi, jotta siitä syystä unohdit kaikki hänen muut ominaisuutensa."

Saara kävi tulipunaiseksi ja kumartui raamatun yli; hän oli aloittamaisillaan kolmattatoista värssyä, mutta äiti keskeytti: "kiitos, Saara, sinun ei tarvitse lukea enempää; tahdoinpa juuri herättää näitä mietteitä keskinäisestä rakkaudesta itsessäni pyhän sanan kautta".

Ja hän jatkoi taas samalla tavalla — puoleksi Saaralle, puoleksi itselleen: "Kas siihen on kiusaaja taas pannut kavalan verkkonsa. Ole varoillasi ja rukoile Jumalaa ohjaamaan askeleitasi, ett'et astu siihen. Sillä syntinen lempi väijyy sinua veljellisen rakkauden naamalla, ikäänkuin käärme piileili ihanain hedelmän takana. Katso siksi ettäs rakastat hengessä etkä lihassa. Vaan jos rakastat hengessä ja tielläsi kohtaat sitä, joka etsii samaa Jumalaa, jota sinä rakastat ja jossa rakkaudessa olette yksimieliset, niin tätä etsijää sinun on rakastaminen. Ja vaikkapa hän olisi" — nämä sanat hän lausui erittäin pontevasti — "ja vaikkapa tämä etsijä vielä on kaukana, on eksynyt niin että hän ainoastaan vilahdukselta näkee valoa ja heikosti haperoi sitä — vaikkapa hänen ulkomuotonsa, hänen käytöksensä ja luonnollinen mielentilansa on arveluttava, sinun kuitenkin pitää häntä rakastaa tuon yhteisen rakkauden tähden, joka ensin teitä rakasti. Kas niin, lapseni, kiitos avustas. Mene nyt työhösi ja rukoile Jumalaa rakkautesi kautta selittämään sinulle mitä veljellinen rakkaus on, jotta et eksyisi".

Kun Saara oli ovella, äiti jatkoi: "Se minua kummastuttaa että kun Henriette ja sinä istutte noin kahden kesken, te ette veisaa virsiä; niin aina tehtiin minun nuoruuteni aikana. Se helpottaa työtä ja varjelee sydäntä pahoista ajatuksista ja kiusaajan ahdistuksista".

Kohta sen jälkeen sisaret veisasivat hiljaa ja puhtaasti erästä virttä, jota tiesivät äidin rakastavan:

"Sun porttis, oves avaja,
Kanss' nöyräst' itses' alenna, —"

Kun Henriette ei muistanut sanoja, hyräili hän kunnes muistivat mieleen jälleen. Mutta Saara istui vähän kalpeana laulamassa, hänen silmiänsä poltti, vaan hän ei nostanut niitä.

Ei kumpikaan tytöistä kuullut että Hans Nilsen Fennefos tuli portaita myöten ja jäi seisomaan oven ulkopuolelle.

Hän seisoj kuuntelemassa tuota kaunista laulua ja mieleensä muistui tuo yö, jolloin kuuli äitinsä veisaavan. Hän tuli syvästi liikutetuksi; hänestä Saaran suloinen ääni muistutti hänen äitinsä ääntä, ja kyöneleet nousivat hänen silmiinsä.

Tultuansa ylös huoneesensa, ristiriitaiset ajatukset ajelivat toisiansa hänen mielessään. Kuinka hyvä nyt olisi ollut jos hänellä olisi ollut äiti neuvon antajaksi. Vaan hän oli kuollut kaksi vuotta sitten. Jotka olivat olleet hän kuolinvuoteensa ääressä, he kertoivat että hän ikäänkuin oli laulanut itsensä taivaasen.

Hans Nilsen tuli vanhimpien veljeskokouksesta. Hän kuului itse niiden joukkoon, sillä ikä ei ollut siinä määräävä vaan usko, rakkaus, hurskaus ja kokemus hengellisissä asioissa — sekä todellinen viisaus.

Kirje oli nimittäin tullut hänen kotipaikoiltaan, jossa valitettiin että kaikellinen hentomielisyys oli päässyt valloilleen ystäväsiellä; ja he rukoilivat innokkaasti että heille lähetettäisiin joku mies tai vaimo virkistyttämään sammuvaa tulta, ennenkuin se hiiltyen aivan sammuisi.

Mieluimmin he tietysti tahtoivat saada Hans Nilsen'in; mutta tyytyisivät kehenkä hyvänänsä, jonka vanhimmat lähettäisivät heidän luo.

Tämän kirjeen luettua, lausui vanhin heistä — eräs vanhus, joka oli tuntenut Haugea ja työtä tehnyt hänen kanssansa:

"No — rakas Hans Nilsen! — mitä sinä arvelet? — Todistaako henki sinussa että sinun pitää noudattaa veljesten kutsumusta? Vai tiedätkö jotakuta toista, joka olisi sopivampi?"

"Minä luulen Hans Nilsen'in arvelevan että hänen on hyvä olla missä nyt on", sanoi Sivert Jespersen, katsomatta postillasta, jonka lehtiä hän käänteli.

Enempää siitä ei puhuttu. Mutta he olivat niin tottuneet toisiinsa, ymmärsivät niin hyvin pienet viittaukset ja hienointa äänen korkoa, että se äänettömyys, joka nyt syntyi, oli heille yhtä valaiseva ja jännittävä kuin kiivas keskustelu.

Viimein Fennefos nousi ja vastasi:

"Tahdon tutkia itseäni ja rukoilla hengen johtoa; huomenna tai kenties tänä iltana kokouksessa annan vastaukseni, jos Jumala sen sallii."

Nyt hän istui siinä ja pyysi olla täydelleen todenperäinen, päästäkseen selville omasta itsestään.

Sen moitteen, jonka hän varsin hyvin oivalsi Sivert Jespersen'in muistutuksesta, oli hän ennenkin saanut kuulla siellä täällä. Ylimalkain tahdottiin häntä pitää seurakunnassa; vaan muutamia oli, joita hän rasitti. Ne antoivat pieniä viittauksia siitä, että matami Torvestad'in talo voi olla vaarallinen maallikko-saarnaajalle, voi houkutella häntä hentomielisyyteen.

Kun Fennefos sen huomasi, hän kohta ajatteli Saaraa. Hän oli niin tarkasti kuin mahdollista tutkinut sydäntänsä. Mutta hänen oli mahdotoin päättää, oliko se ilo, jota hän tunsu Saaran seurassa, syntisen lemмен alkua vaiko, mitä sen olisi pitänyt olla: sydämellistä ystävyyttä ja rakkautta naiseen, joka oli kaikkia muita puhtaampi ja parempi.

Vaan kun hän ei voinut tulla mihinkään varmaan päätökseen ja se rupesi häntä vaivaamaan ja huolistuttamaan, oli hän eräänä päivänä mennyt suoraan matami Torvestad'in luo ja kysynyt häneltä, arveliko hän että hänen pitäisi mennä naimiseen, ja tiesikö hän siinä tapauksessa jotain kristillistä naista, jonka voisi ehdottaa hänelle vaimoksi.

Se ei hämmästyttänyt matami Torvestad'ia. Oli tullut tavaksi Haugen ystäväin keskuudessa ja varsinkin Herrnhutein seurakunnassa, että nuoret tässä asiassa noudattivat vanhempien neuvoja. Sukkeluoksien sepittäjät kaupungissa tiesivät kertoa että Torvestad-vainaja oli saanut vaimonsa arvan määräyksestä Kristiansfeldt'issä.

Toiselta puolen oli niin luonnollista, että matami Torvestad nyt ajattelisi omia tyttäriänsä, etupäässä Saaraa, jotta olisi sopinut pitää Hans Nilsen'in kysymystä melkein kosimisena. Mutta hän pyysi välttää vastausta. Hän ei uskonut että Hans Nilsen, joka oli niin hyvin tunnettu ja rakastettu saarnaaja, vielä saisi la'ata matkustamasta ympäri maata; ja itse hän kaiketi ymmärsi, lisäsi matami Torvestad, että sen ei ole niin helppo päästä matkustamaan, joka on naimisissa. Tätä nykyä ei hänen tuttavissaan ollutkaan ketään, joka soveltuisi hänelle vaimoksi. Se hämmästytti Hans Nilseniä. Hän ei käsittänyt minkätähden matami Torvestad ei tahtonut antaa hänelle tytärtänsä. Hänen mieleensä ei juolahtanut, että matamilla oli toisia naimistuumia, eikä hän ajatuksissaankaan olisi häntä vastustanut.

Hän pyysi päästä siihen päätökseen, että matami Torvestad oli oikeassa; ponnistelemalla voimiansa se hänelle onnistuikin.

Viikko oli kulunut tuon keskustelun perästä, ja sen ajan kuluessa Hans Nilsen tarkasti oli tutkinut itseänsä. Hän arveli että jos lihallinen himo olisi häntä vetänyt Saaran puoleen, niin hän olisi kovasti kärsinyt toiveensa rautessa.

Vaan hän ei kärsinyt suuresti; muuta hänen ei sopinut sanoa. Hän olisi ollut sanomattoman onnellinen jos olisi käynyt toivonsa mukaan; vaan nyt, kun hän kuitenkin jäi Saaran läheisyyteen, eikä halunnut päästä likemmäksi häntä, eikä tahtonut häntä paetakaan pahojen himojen tähden, nyt hän katsoi todistetuksi, että hänen ajatuksensa olivat puhtaat, ja hän rauhoittui, vaikka mielensä oli vähän raskas.

Mutta sitten tuli tuo kirje, se selvä epäluulo, joka piileksi Sivert Jespersen'in sanoissa, ja hänen omat

tunteensa kuullessansa Saaran laulavan. Kaikki epäilykset heräsivät jälleen, ja hänen istuessaan pienessä kovassa sohvassaan illan hämärtäessä kuohui hänen verensä, ja ajatuksia, joita hän ei tuntenut, tulvaili häneen, soimaten ja puolustaen toisiansa.

Miksi ei hän tahtonut lähteä pois ja noudattaen kutsumusta kulkea majasta toiseen pimeällä talvella? Miksi eivät vetäneet häntä puolehensa kaikki nuo huolistuneet raukat, joita istui kaikkialla yksinäisyydessään taistelemassa kiusausta ja epäilystä vastaan? Miksi ei hän nyt, niinkuin ennen, pyrkinyt taisteluun helvetin voimia vastaan?

Eikö ollut totta mitä Sivert Jespersen sanoi: hänen oli liian hyvä olla missä nyt oli? — Eikö ollut Saara — yhä vaan Saara, joka teki kaikki niin hyväksi ja siunatuksi hänessä sekä hänen ympärillensä?

Hän tunsi että nyt lähenei yksi noita pahoja hetkiä, jotka välistä häntä ahdistivat — varsinkin hänen nuoruudessaan. Hän väänteli käsiänsä, rukoillen että Henki häntä johtaisi ja pimeys poistuisi. Hän hikoili, hän vaipui kokoon tuskasta, ja hengitti raskaasti ja tukalasti. Ja sill'aikaa ajatukset ajelivat toisiansa — pahat, rumat, saastaiset ajatukset, jotka eivät olleet hänen omiansa. Todellisen itsetutkimuksen sijaan muisteli hän niitä epäilyksiä ja sitä pilkkaa, mitä oli kuullut; outoja, sekaisia kuvituksia lenteli hänen aivoissaan, ja kun hän tahtoi tehdä päätöstä, kiinnittää mielensä johonkin, päästäksensä tästä kamalasta kiusauksesta, silloin hän ikäänkuin makasi voimattomana, käsistä ja jaloista sidottuna, ja paholainen seisoi häntä nauramassa.

Nyt huusi hän ääneensä: "poistu minusta saatana!" ja hermottomana, masennettuna hän heittäysi sohvalle, kätkien kasvonsa.

Vaan ummistaen silmänsä näki hän ikäänkuin pieniä tulikieliä, jotka hänen silmälaudoistaan hohtivat, kokoontuen, hajoten, kunnes yht'äkkiä pimeässä, ummistettujen silmiensä edessä luki sanan: lähde!

Hän hypähti seisalleen ja katseli ympärilleen hämärässä, kertoen sanaa: "Lähde — lähde!" Päänsä selvisi jälleen ja mielensä rauhottui; rukous oli kuultu; henki oli häntä johtanut ja poistanut pimeyden ja hän laskeutui polvilleen, kiittäen Jumalaa.

Sitten heitti hän yltään takin ja liivit, avasi ikkunan ja antoi sataa kasvojansa vastaan. Hän oli selvillään omasta itsestään. Täällä oli todellakin vaara käsissä; pois hänen täytyi lähteä mitä pikemmin, ja nyt hän ikävöi — kiitos Jumalalle — hän ikävöi taistelua helvetin voimien kanssa.

Sytyttyänsä kynttilän, ajoi hän partansa, käden vapisematta; hän oli aivan tyyni, hiukan voimaton, vaan niin oudon iloinen ja tyyni mieleltään. Sitten riisui hän kaikki vaatteensa, pesi voimakkaan, kauniin ruumiinsa ja pukeutui puhtaisiin vaatteisiin.

Hans Nilsen'in otsa ei ollut aivan korkea, mutta leveä, ja katseensa oli suora; hiukset tummat ja paksut, jonka tähden hän piti ne lyhyiksi leikattuina; nenä oli suuri ja kaareva, suu vakava, huulet kapeanlaiset, leuka vahva ja puhdas.

Koska huulet olivat niin kapeat ja parrattomat, näkyivät hampaat selvästi kun hän puhui — tivit, suorat talonpoikaiset hampaat; moni seurakunnassa katseli mielellään hänen suutansa kun hän luki tai lauloi, tuo suu oli punainen ja valkoinen, raitis ja puhdas, eikä se koskaan ollut maistanut tupakkaa eikä viinaa.

Puhtaus oli ylimalkain tuon miehen pääominaisuuksia. Vaatteensa olivat puhtaat sekä kauluksensa, ja kasvatkin olivat puhtaat suurine selvine muotoineen, voimakas leuka oli sileäksi ajettu parrasta. Silmistä, jotka olivat harmaat ja kirkkaat, loisti niin puhdas ja totinen valo, että ihmisiä löytyi, jotka eivät mielellään niihin katsoneet.

Hänellä ei ollut tuota terävän julkeaa katsetta, millä muutamat hänen virkaveljistään tavallisesti tarkastivat syntistä, ikäänkuin olisivat tahtoneet tunkea salaisen synnin ja pahuuden syvyyteen. Hans Nilsen katseli aina ihmistä niinkuin heidän silmistänsä olisi odottanut samaa puhtauden loistetta, joka hohti hänen omista silmistänsä, ja siitäpä syystä kenties useimmat katselivat sivulle päin kun seisoiivat hänen edessään.

Melkein kaikki kaupungin Haugelaiset olivat kokoontuneet, koska oli lauantai. He ilostuivat sanomattomasti kun Fennefos meni Endre Egeland'in luo, joka juuri seisoi pienessä katederissa, aikoen lukea postillasta, ja pyysi häneltä sadakseen puhua muutamia sanoja.

Kaikki asettuivat paikoilleen, oikein iloitakseen rakastetusta puhujasta; oli niin pitkä aika siitä kuin viimein olivat saaneet häntä kuulla; viime aikoina hän ei ollut tuntenut mitään kutsumusta puhumaan.

Vaan ilo kävi surunsekaiseksi Hans Nilsen'in aloittaessa: "Rakkaat veljet ja sisaret! Minä seison tässä sanoakseni teille jäähyväiset!"

Oli sittenkin niin hyvä kuulla häntä. Vanhat innostuneina nyökkäyttivät päätään, hymyillen toisilleen. Se oli vanha tuttu ääni, tunnetuita voimakkaita sanoja Haugen omasta ajasta, jolloin hyvä viini ei vielä ollut käynyt laimeaksi ja sekoitetuksi.

Hans Nilsen'in ryhti oli myös aivan toisellinen kuin niiden, jotka tavallisesti ohjasivat kokouksia; ääni ei ollut valittavainen eikä hän koskaan hymyillyt. Korkeana ja jalona hän seiso i heidän keskuudessaan, tehden harvoja ja yksinkertaisia liikuntoja, kääntäen silloin tällöin kaunista päätänsä ja ikäänkuin valaisten jokaista soppea sädeloisteella kirkkaista, harmaista silmistään.

Ensin hän neuvoi heitä totisesti ja vakavasti; sitten hän kiitti heitä kaikkia sydämellisesti hyvästä ja uskollisesta veljeydestä; sitten hän kääntyi, kaikkien nähden, erittäin Sivert Jespersen'in puoleen, kiittäessään niitä, jotka olivat ojentaneet hänelle kättä kun hän haparoi ja eksyi.

Lopuksi hän rukoili rukouksen, jota ystävät kauan muistivat. Se oli niitä hetkiä, jolloin sanat tulivat hänelle myrskyn tavalla ja koko hänen olentonsa hohti intoisuudesta.

Jäljestäpäin he kokoontuivat hänen ympärilleen, saadaksensa häneltä pienen muistisanan, sillä eihän kukaan voinut arvata kauanko hän tulisi olemaan poissa. Kun tällöinen rakastettu opettaja kerran lähti matkoille, hän helposti vedettiin seudusta toiseen koko maan ympäri; sillä kaikkialla tahdottiin häntä kuulla, ja varmaankin moni kutsuisi häntä luokseen kun tietynsi tuli että hän oli kulussa.

Sentähden vallitsi nyt ystävissä kyneleet ja surumielisyys. Fennefos oli tosiaankin seurakunnan vahvimpia pylväitä. Sillä monesta muusta, esim. nyt Endre Egeland'ista ja Sivert Jespersen'istä — lausuttiin aina joku pieni "mutta"; ainakin heistä aina puhuttiin pahaa, ja kaikilla haaroilla heitä ympäröi panettelijat ja pilkkaajat, vaan Hans Nilsen'in maineessa ei koskaan ollut pienintäkään pilkkua. Niinpä kaupungin uusi pappi, joka oli lähestyvänä Haugelaisia, puhui Fennefos'ista suurella myötätuntoisuudella. Siitä eivät veljet niinkään vähän ylpeilleet. Ei tapahtunut joka päivä, että pappismies kiitti maallikkosaarnaajaa.

Hans Nilsen'in oli lähteminen parin päivän perästä niin pian kuin vanhimmat olivat kirjoittaneet kirjeet, jotka hänen piti viedä muassaan, sekä sittenkuin ne kirjat ja kirjaset olivat järjestetyt, joita hänen piti jakaa rahvaalle matkallansa.

Oltiin lokakuun lopussa, ja Hans Nilsen'in tuli käydä talosta taloon Kristiansand'iin asti, ko'oten ystäviä rukoushetkiin missä hän vaan kulki.

Kristiansand'ista hänen piti mennä Saeter-laaksoon, ja joulun aikana hän luuli olevansa kotipaikoillaan.

VII.

Se ei ollut teeskentelemistä kun matami Torvestad puhui kuinka paljon arvoa hän siihen pani että Hans Nilsen asui hänen talossaan, ja että koski häneen kipeästi kun hänen piti lähteä pois. Toiselta puolen hän ei voinut salata että se nyt tapahtui sangen sopivaan aikaan.

Nyt hän pisti kaikki aivot veteen, saadakseen tyttärelleen kippari Worsen.

Syyt, miksi hän tahtoi aikaansaada tämän avioliiton, olivat hyvin monimutkaisia. Itse hän kaiketi pääsyyksi selitti, että tahtoi pelastaa eksyvän sieluraukan, joka ainoastaan sillä tavoin saatettaisiin pois kadotuksen tieltä. Vaan ne, jotka häntä tunsivat, ne tiesivät että yhä kiihtyvä vallanhimo oli hänen helmasyntiänsä.

Ja siihen katsoen Jaakko Worse kyllä oli tuon vaivan maksava, varsinkin nyt kun hänestä oli tullut Garman'in kumppani. Se ei ainoastaan ulkonaisesti vahvistaisi veljesten seurakuntaa, vaan — joka hänestä kenties oli kaikista tärkein asia — se vahvistaisi hänen asemansa veljesten keskuudessa, jos hän heille hankkisi tuon uuden kallis-arvoisen veljen.

Sillä matami ei ensinkään epäillyt että hänen onnistuisi tehdä Jaakko Worstesta "veli". Hän, matami, oli nähnyt maailmaa, oli nähnyt useita vanhanpuolisia miehiä, jotka olivat naineet nuoret tytöt; hän aikoi hallita Worsea tyttärensä kautta, hänen valtansa alkaisi tuolla pihan perällä ja ulottuisi yli koko talon; veljet tulisivat häntä kiittämään, ja Jumalan asia edistyi.

Saara näki tuon kaiken lähenevän. Siitä asti kun keskustelivat viinipuusta ei hän enää epäillyt mitä hänelle määrätty oli.

Lähtiessään Hans Nilsen lahjoitti Saaralle kalliimman kapineen, mitä hänellä oli. Se oli omakätinen kirje Haugelta hänen äidillensä. Paperi oli kellastunut ja kulunut ja lakki vaaleentunut. Fennefos, joka oli ollut kirjansitojan opissa, oli itse tehnyt somat kannet, joissa kirje säilytettäisiin. Kansiin oli Saaran nimi ja raamatun-lause painettuna.

Naisten kesken siitä puhuttiin paljon, niin merkillistä se heistä oli, että Hans Nilsen luopui semmoisesta kalleudesta. Mutta joka sen johdosta teki johtopäätöksiä matamin kuullen, hän sai niin terävän ja jäädyttävän muistutuksen, ett'ei kukaan yrittänyt sitä uudistamaan.

Saara oli hämillänsä; iloinen ja onnellinen lahjasta sekä niistä sydämellisistä sanoista, jotka Hans Nilsen oli ennen lähtönsä hänelle lausunut; vaan muuten oli hän onneton, sanomattoman onneton. Öisin makasi hän itkien vuoteellansa ja rukoili apua itsensä voittamiseksi.

Eräänä semmoisena yönä tuli äiti Saaran makuuhuoneeseen. Siellä oli aivan pimeä, ja Saara, joka makasi itkemässä, ei huomannut mitään ennenkuin kuuli äidin sanovan: "Näetkös nyt, lapseni, että olen oikeassa! Kiitä nyt Herraa että ajoissa huomasit vaaran".

Sen sanoi hän niin ankarasti ja moittivasti, että Saara nousi sängyssä ja istui siinä kauan itkemättä ja rukoilematta ristiriitaisten ajatusten vallassa.

Vanha Aatami häntä ahdisti, vaan Saara ei huolinut taistella hänen kanssansa. Hän antoi pahojen ajatuksien tulla ja mennä minne vaan tahtoivat — hän ajatteli kaikkia vikoja, mitä ikinä oli havainnut veljissä ja aavistanut äidissään — hän ajatteli kippiari Worsea ja hänen tupakanhajuansa ja kirouksiaan, kunnes kävi aivan vastenmieliseksi — hän antoi ajatusten lentää kauas kielletyille aloille, missä oli valoa ja onnea — missä hän oli yksinänsä tuon rotevan voimakkaan miehen kanssa, jolla oli raitis suu ja valkoiset hampaat — hän heittäysi taas pitkäkseen sänkyyn, uneksien puolinukuksissa; vaan aamulla herätessään painoi häntä sanomattoman kurjuuden raskas taakka.

Kippiari Worse tiesi alussa sangen vähän siitä onnesta, joka oli hänelle määrätty. Hän tarvitsi päinvastoin useita viittauksia matami Torvestad'ilta ennenkuin käsitti, että tuo kaunis Saara, jonka oli nähnyt kasvavan pienestä tyttösestä, voi tulla hänen vaimoksensa.

Vaan kun se selvisi hänelle, niin hänet valloitti tuo ukkojen rakkaus, joka nuorentaa yhtä paljon kuin se sokaisee.

Kalansaanti oli hyvin runsas sinä vuonna. Jaakko Worse toimiskeli väsymättä ja oli oivallisella tuulella. Ajatus noista lämpöisistä huoneista matami Torvestad'in asunnossa, hänen hauskaasta sijastaan Saaran vieressä, pehmeistä, hienoista käsistä, millä Saara tarjosi hänelle teetä, johon matami — sanomattoman suurena suosion-osotuksena — tiputti pari pisaraa rommia — se ajatus häntä seurasi kaikkialla; hänen juuri ollessansa mitä ahkerimmassa puuhassa sillien tähden, ilmautui lempeä, melkein haaveksiva hymy hänen vanhaan kippiari-naamaansa, vaikka harvat sitä huomasivat tai ymmärsivät.

Ei hän ollut koskaan ollut niin toimelias eikä semmoisella menestyksellä toiminut. Hän suolasi tänä vuonna kauppahuoneen yhteiseksi eduksi ja osti suunnattoman paljon silliä. Ollen hilpeä ja reipas kuin nuorukainen, toi hän vireyttä ja iloa mukanansa minne vaan tuli; ja kaikki olivat siinä yksimieliset että Jaakko Worse oli peijakkaan hauska vanha otus.

Mutta vanhaksi ei saatu häntä sanoa tähän aikaan.

"Piru on vanha", oli hänen tapana vastata, sysäten lasin luotansa, kun joku oli kyllä onneton esittämään vanhan Worsen maljaa.

Vaan kun hän kalastuksen aikana sai aihetta lähteä kaupunkiin sillilastineen, joudutti hän työtään makasinissa ja meni kotia pesemään itsensä puhtaaksi.

Hän hieroi ruumistaan lipeällä ja muutti vaatteita alusta loppuun. Eikä hän kuitenkaan ollut varma siitä, ett'ei häntä seurannut vähäisen sillihajua ja sentähden — jospa Randulf sen tietäisi! — priiskutti hän päällensä hajuvettä, jota Laurits kaikessa salaisuudessa oli hänelle ostanut.

Puhtaana, sievistettynä ja parta ajettuna, saukon-nahka harjattuna ja myrskyaallot, jotka rupesivat harmaantumaan, tarkasti järjestettyinä sormien eteen näin ilmestyi kapteni Worse, Garman & Worsen kauppahuoneesta, kosijana piharakennuksessa.

Hänessä oli jotain sydämellistä ja ritarillista esittäessään asiansa, ja se olisi häntä kaunistanut vielä enemmän jos asia olisi koskenut äitiä eikä tytärtä.

Vaan että nain vanhanpuolisen, pyhän lesken, se oli ajatus, joka ei ikinään olisi pöllähtänyt tuon lystikkään kapteenin päähän, ja sen matamikin jo aikoja sitten oli ymmärtänyt.

Saatuansa kapteenin vauhtiin ja nähdessään hänen nuoruuden-intoansa, matami muutti menetystapaansa, vetäysi takaisin eikä ensinkään ymmärtänyt Worsen viittauksia, ja kun ne tulivat tarpeeksi selviksi, oli hänellä lukemattomia arveluttavia seikkoja esiintuoda.

Saara oli ostettava korkealla hinnalla.

Ensiksikin oli tuo suuri eroitus ijässä — matami tunnusti että eroitus oli suurempi kuin hän oli luullut, hän ei todellakaan olisi uskonut Worsen olevan niin lähellä viidettäkymmentä ikävuottansa.

Vaan — sehän oli vähäisempää; tärkein arveluttavin kohta oli hänen sielunsa tila, hänen kiroilemisensa, maailmallinen mielentilansa ja että hän oli niin kiinnitetty kaikkeen, mitä tähän maailmaan kuuluu.

Worse myönsi ett'ei hän ollut Herramme kaikkein parahimpia lapsia, vaan ei hän ollut huonoimpiakaan; ja voisihan hän parantua.

Niinpä todellakin, se oli välttämätöntä, jos hän tahtoi Saaraa omakseen; hänen pitäisi peräti muuttua monessa suhteessa. Worse lupasi kaikki. Hänestä tuntui niinkuin hän jaksaisi kärsiä rajattoman määrän rukoushetkiä kun vaan saisi istua Saaransa vieressä ja sitten viedä hänet mukaansa kotia.

Mutta kuitenkin jäivät välipuheet kesken. Worse ei todellakaan tietänyt edistykö hänen asiansa vai menikö se myttyyn. Hän oli nyt aivan hurmauntunut ja hyppäsi Saaran ympärillä kuin vanha kalkkuna.

Mitä Saara ajatteli, siitä ei paljoa puhuttu äidin ja kosijan välillä; matami Torvestad "tunsi tyttärensä". Ja Jaakko Worse, tuo vanha viekastelija, luuli että, kun Saara punastui hänen katseistaan eikä uskaltanut olla yksinään hänen kanssansa sekä kieltäytyi ottamasta hänen lahjojansa, se muka oli ynseäin tyttöjen tapa, josta hän oli laulanut ja jommoista oli nähnyt tarpeeksi sekä Itä- että Välimerellä.

Vaikka näytti siltä kuin konsuli Garman'illa olisi hyvin vähän tekemistä kaupungin kanssa, oli hänellä kuitenkin urkkijoita, ja Sandsgaardissa tiedettiin yhtä ja toista, sekä suurta että pientä, mitä kaupungissa tapahtui. Varsinkin huvitti neiti Birgitteä ja neiti Metteä kaikki uutiset, olkootpa mitä laatua tahansa.

Näin tuli pian Garman'in tiedoksi, että Jaakko Worse kävi kosimassa, joka synnytti sekä mielipahaa että huolta konsulissa.

Ensiksikin se oli aivan hänen mieltänsä vastaan, että kauppakumppaninsa meni uuteen naimiseen, se tekisi vaan asiat mutkallisemmiksi.

Toiseksi ajatteli hän levottomuudella, että nuo pyhät — hän tunsi sen joukon — pilaisivat kunnan kapteenin häneltä.

Konsuli Garman melkein vihasi heränneitä, vaikka tunsi heitä sangen vähän. Mutta häntä pahoitti, että jumallista oppia, joka oli annettu ihmisille valistukseksi ja hyvien avujen sekä järkevän sivistyksen enentämiseksi, muutamain kiihkoisten haaveksijain kautta väärinkäytettiin rahvaan hämmentämiseksi ja villitsemiseksi, joka juuri oli terveen ja käytöllisen kristillisyyden tarpeessa. Sentähden hän kohta lähetti kapteeni Worsen hakemaan kun neidit Birgitte ja Mette kertoivat toinen toisensa suuhun, että Jaakko Worse nai pyhän matami Torvestad'in tyttären.

Worsen tultua, konsuli suurella innolla rupesi puhumaan eräästä laivasta, josta oli lukenut että se oli myytävänä Bremenissä. He saivat Börsen-Hallen käsiinsä, tutkivat laivan suuruutta, sen ikää, ja laskivat sen hintaa arviosta, ja viimein molemmat tulivat siihen päätökseen, että tämä laiva olisi erittäin sopiva Garman & Worselle.

Toisen into tarttui toiseenkin; usein ei tapahtunut että konsuli noin paistikkaa heittäisi uusiin yrityksiin; eikä aikaakaan, niin oli päätetty että Worse heti huomenna tai ylihuomenna lähtisi eräällä Bremeniläisellä laivalla, joka makasi ulkosatamassa odottamassa pohjoistuulta, lähtisi laivan oston, jos laiva vastaisi kertomusta siitä ja muuten olisi kunnollinen; sen tehtyään Worsen piti joko palata Sandsgaard'iin tai ottaa rahtia, jos semmoinen olisi saatavissa muualle.

Täynnä intoa ja toiminnan halua Worse jätti hyvästi, valmistuakseen matkalle; vasta kun istui veneessä, juolahti hänen mieleensä että hänen oli eroaminen Saarasta.

Tuo jalo laiva kävi yhä kehnommaksi hänen tätä ajatellessaan, ja hyvä kauppa yhä arveluttavammaksi. Intonsa laimistui peräti ja hän istui keksimässä tuhansia esteitä soutuessa lahden pohjukkaan.

Konsuli Garman puolestaan hieroi käsiänsä, hän oli hyvään aikaan ryhtynyt asiaan. Sitten hän istui tuumimaan ja laskemaan tuota laivan kauppaa; Jumala tiesi oliko se oikeastaan hyvä kauppa.

Iltapäivällä matami Torvestad huomasi että Worsen piijat kiireellisesti harjasivat vaatteita ja piiskasivat matka-kapineita.

"Lähtekö kapteni matkoille, Martta?" kysyi hän ystävällisesti parvelta, joka kulki sen rakennuksen ympäri pääpuolella, jossa hänen asuntonsa oli.

"Lähtee", vastasi Martta äreästi, sillä piijat eivät rakastaneet matamia.

"Vai niin? Tiedätkö minne?"

"En tiedä, mutta varmaankin pitkälle matkalle — varmaankin pitemmälle kuin viime kerralla, niinpä luulen."

Martta tunsu ilmassa että se harmittaisi matamia; ja siinä olikin oikeassa. Matami Torvestad joutui aivan hämilleen. Vaan hän maltti aina mieltään, palasi huoneisinsa ja jäi hetkeksi seisomaan miettimään.

"Saara! pane teepannu tulelle. Martta sanoo kapteni Worsen lähtevän matkoille; vaan minä luulen hänen erehtyneen; mitä sinä arvelet?"

"Minäkö äiti?"

Matami Torvestad olisi tahtonut sanoa enempää, mutta Saaran katsanto oli niin kummallinen että sanominen jäi sikseen.

Saara on viisas, hän ajatteli: ei tarvita sanoja.

Sitten silitti matami hiuksiansa, otti kalopin yllensä ja meni. Hän meni ulos takatietä talon ympäri portille, sillä hän ei tahtonut mennä poikki pihan, jossa Martta oli.

Jaakko Worse istui äreänä puhumassa makasinin-hoitajalleen, joka samalla oli hänen valtuusmiehenänsä hänen poissa ollessaan. Kauppa kaupungissa oli vielä Worsen yksityisenä asiana, huolimatta siitä että hän oli otettu firmaan.

Niinikään oli Sandsgaard laitoksineen nyt niinkuin ennenkin konsulin käsissä. Kumppanuus oli supistettu erityisiin osiin kauppatoimesta, joihin Jaakko Worsen rahat oli sijoitettu, varsinkin laivaliikkeeseen ja mitä siihen kuului.

Nähdessään matami Torvestad'in, Worse lähetti pois makasinin-hoitajan ja tervehti vähän hämillänsä.

"Tulen toivottamaan teille hyvää ja siunattua matkaa, kapteni Worse!"

"Kiitoksia — hm — suuri kiitos, matami — minä olisin muuten —"

"Tuleeko siitä pitkälinen matka?"

"Sitä ei ole helppo tietää. Hän tahtoo että minä —"

"Kuka tahtoo, sanotte?"

"Konsuli — konsuli Garman; hän lähettää minut Bremeniin laivan ostoon."

"Lähettää?" sanoi matami Torvestad hymyillen epäilevästi, "en luullut että toinen kumppani noin ilman muita mutkia voi lähettää —"

"Kumppani! — No niin — hän on konsuli Garman, näet, ja minä olen kippari Worse, eikä se seikka muutu koskaan. Ja paitsi sitä, kun on kysymys laivan ostosta, niin se toimi juuri sopii minulle."

"Se minua kummastuttaa ja huolettaa, ett'ette yhtä hyvin voi sanoa minulle todellista syytä lähtöönne. Meidän olisi sopinut odottaa teiltä sitä vilpittömyyttä."

Worse katseli häneen suu selällään.

"Sillä tietäkää, kapteni Worse, minä ymmärrän varsin hyvin että lähdette, päästäksenne irti kaikesta."

Hän aikoi jatkaa tällä uhkaavalla tavalla, mutta kapteni hyppäsi seisalleen innoissaan ja hehkuvien kasvojen.

"Ei, tiedättekö, matami Torvestad, nyt teette minulle vääryyttä, perhana vieköön — anteeksi että

kiroilen, mutta mitä on sanottava, se on sanottava! Ensiksi olen käynyt vihan karvaiseksi miettiessäni mitenkö pääsisin tästä kiroitusta matkasta, ja sitten te tulette sanomaan että menettelen viekkaudella ja saatanan konsteilla. Luulenpa että joka ikinen on riivattu tänä päivänä!"

Hän astui ympäri huonetta, raapien saukon nahkaansa; mutta matami Torvestad katseli häntä mielihyvillään; taakka putosi hänen sydämestään.

Levottomuus ja hermottomuus, joka tullessa oli hänessä vallinnut, hävisi aivan ja hän puhui taas levollisella ja ylpeällä äänellään, niinkuin äiti ainakin puhuu arveluttavalle kosijalle.

"Sen jälkeen, mitä meidän keskenämme viime aikoina on puhuttu, hämmästyin suuresti kuullessani tästä äkkipikaisesta lähdöstänne."

"Ettekö luule minun sitäkin ajatelleen? Vakuutan teille, matami, että kun ajattelen että minun pitää lähteä ilman mitään varmaa lupausta, olen hulluksi tulemaisillani. Piru periköön koko Bremenin laivan. Jos vaan voisin keksiä jotakin syytä tai keinoa —!"

"Oh, kaksikymmentä vuotta sitten Jaakko Worse kai olisi jotakin keinoa keksinyt tällaisessa tapauksessa."

Sepä koski hänen arimpaan puolehensa. Että häntä pidettäisiin vanhana pöllönä, joka ei enää ymmärrä rakkautta, se suututti häntä mahdottomasti; ja hän kuvasi matamille tunteitansa tulisesti ja suoraan, ja matamin täytyi keskeyttää hänet, sillä sitä tuli jo liiaksikin.

"Hyvä, hyvä, kapteni Worse! — Kylläksi — kylläksi, minä en sitä epäile", huusi hän useita kertoja, "mutta muuta kuin maallista rakkautta tarvitaan, olkoonpa se kuinka uskollinen tahansa. Se mies, jolle minä täydellä luottamuksella uskoisin lapseni, minun Saarani, sen pitää olla sidottuna häneen myöskin yhteisessä rakkaudessa Herraan. Ja te tiedätte mitä usein olen sanonut: teidän merimiehen elämänne on täynnä kiusauksia eikä ollenkaan sovelias kantamaan kääntymyksen hedelmiä."

"Oi, matami, meillä kaikilla on heikko liha monessa kohdin", vastasi kippari Worse, ja hän toivoi että tuo oli raamatun lause.

"Niin meillä on, kapteni Worse, muutamilla suuremmassa, toisilla vähemmässä määrässä. Mutta juuri sentähden teidän pitää luopua siitä elämästä, jossa on niin paljon kiusauksia tarjona. Entäs jos nyt olisin antanut teille tyttäreni ja te sitten olisitte lähteneet kohta häiden jälkeen."

"Ei, matami, siitä lähdöstä ei olisi tullut mitään, sen voisitte huoletti vanna!"

"Jos minä nyt — otaksuen että antaisin suostumukseni, luuletteko että konsuli siinä tapauksessa — että teidän kumppaninne sallisi teidän jättää tämä matka sikseen!"

"Tietysti! Tietysti! Sehän on selvä." Hän aivan innostui sitä ajatellessaan.

"Voisinko luottaa siihen?"

"Niin, periköön minut —"

"Älkää kiroilko! Minä uskon paremmin ilman kirouksia. Istukaa taas ja kuulkaa mitä minulla on teille sanottavaa. Olen viime aikoina paljon miettinyt tätä. Sisällinen ääni ikäänkuin vakuuttaa minulle, että tämä liitto tyttäreni kanssa olisi teidän sielunne pelastukseksi. Niin, minä ai'oin jo paljon miettimisen ja huolen jälkeen määrätä ensi sunnuntai häpäiväksi —"

"Mitä — mitä sanotte?" huusi Worse hyppien ylös tuoilta. "Oi matami, te olette sentään peijakkaan kelpo vaimo!"

"Mutta nyt havaittuani että äkinäinen matkakäsky voi riistää teidät perheeltänne, heittääkseen teidät kiusauksiin ja vaaroihin, jotka helposti — me tiedämme kuinka helposti — voi tukehduttaa hyvät siemenet ja taas tehdä teidät kadotuksen lapseksi, nyt en uskalla ajatellakaan sitä, että uskoisin teille lapseni, rakkaan Saarani!"

"Mutta, matami, matami! Minä en lähde, minä en tahdo lähteä, minä menen suoraan konsulin luo ilmoittamaan että hän saa lähettää toisen; minä vannon ett'en lähde!"

"Ehk'ette tällä kertaa, vaan toisen kerran, kun juolahtaisi kumppaninne mieleen —"

"Ei koskaan! Jos saan hänet, niin minä lupaan —"

Hän vaikeni: ikkunasta näki hän "Perheen toivon" Sandsgaard'in lahdella; ja matami Torvestad hymyili katkerasti.

"Älkää luvatko mitä ette kykene täyttämään. Saara on tosiaan valmistettu, vaan vielä ei hän varmuudella tiedä mitään; en ole puhunut ystävillekään siitä, ja häitä aion viettää kaikessa hiljaisuudessa, niinkuin tapa on meidän kesken, papin ja parin veljen läsnäollessa. Onhan talonne valmis; teidän tulisi vaan viedä hänet siihen."

"Minä lupaan jättää meren siitä päivästä, kuin nain tyttärenne", sanoi Jaakko Worse, ojentaen kättänsä.

Hän oli tullut ajatelleeksi että saisi viedä Saaran huoneisinsa, lukita oven hänen jälkeensä ja aina pitää häntä siellä itseksensä.

Mutta matami sanoi: "Se on arveluttava asia. Olen kuullut puhuttavan monesta merimiehestä, joka ei ole voinut luopua merestä, vaikka jo olivat ijäkkäitä ja varakkaita ja vaikka heillä oli vaimo ja lapsia. Sellaista nähdään, vaikk'en minä tosiaan sitä käsitä. Minusta merimiehen pitäisi kiittää Jumalaa hyvästä satamasta myrskyisen elämän jälkeen."

"Te olette oikeassa, matami, niin on minun laitani nyt. Antakaa tyttärenne minulle ja saattepa nähdä että olen parantuva kaikin tavoin, niinkuin te tahdotte."

He ojensivat toinen toiselleen kättä, ja Worse tahtoi kohta mennä Saaran luo. Vaan mennessään pihan yli, jossa Martta sai käskyn panna pois matkavaatteet, tuntui asia toki hänestä vähän arveluttavalta.

"Mitä luulette Saaran sanovan?" kysyi Worse hiljaa.

"Saarasta on tuleva uskollinen ja hellä puoliso sille miehelle, jonka hänen äitinsä, rukoillen Jumalaa, on hänelle valinnut", vastasi matami Torvestad vakaalla, varmalla äänellä, joka suuresti rauhoitti kaptenia.

Saara kuuli heidän tulevan; hän oli odottanut heitä, eikä jälkeäkään näkynyt niistä kyneleistä, joita hän oli itkenyt. Kalpeana kuin ainakin, silmät alasluotuina, tuli hän huoneeseen äidin kutsumuksesta.

"Saara! tässä seisoo mies, joka pyytää sinua vaimoksensa. Minä olen luvannut sinun puolestasi että olet tuleva hänelle uskolliseksi ja helläksi aviopuolisoksi Jumalan ja ihmisten edessä. Eikö totta, lapseni, sinä tahdot noudattaa äitisi tahtoa, siten totellen Jumalan käskyä?"

"Tahdon, äiti."

"Ojentakaa siis toinen toisellenne kättä Jesuksen nimessä — Amen!"

Jaakko Worse oli liikutettu; hän yritti sanomaan muutamia sanoja siitä, että tahtoi olla isänä Saaralle; vaan keskellä lausetta hän hoksasi ett'ei se sopinutkaan, ja tahtoi sanoa jotakin parempaa, vaan silloin siitä tuli paljasta sekasotkua, jonka tähden hän tyytyi pusertamaan matami Torvestad'in kättä tavallista vahvemmin. Mutta morsiamensa käteen hän tarttui hyvin varovasti ja nautti tuntiessaan kuinka pehmeä ja hieno se oli.

Koko illan hän menetteli sangen kömpelösti, mutta hän oli niin sanomattoman onnellinen että tuskin huomasi mikä katse Saaran kalpeissa kasvoissa oli.

Palattuaan huoneisinsa, käveli hän kauan edes takaisin autuaissa unelmissa; nyt oli tiistai, sunnuntaipäivään ainoastaan neljä päivää; hän aikoi järjestää taloansa, se ei likimainkaan ollut tarpeeksi hyvässä kunnossa.

Kauan hän mietti tuottaisiko vaimo-vainajansa sängyn alas ylisiltä, vaan viimein hän kuitenkin päätti ostaa uuden.

Kaptenin mentyä matami Torvestad käski Henrietten panemaan maata; Saara aikoi mennä samalla, vaan äiti käski hänen jäämään.

"Nyt saat kiittää Jumalaa kaikesta hänen armostansa, Saara!"

"Niin, äitini."

"Etkö kiitä minuakin?"

Saara oli ääneti eikä liikahtanut.

Äiti tunsu ikäänkuin pistoksen.

"Saara!" sanoi hän ankarasti.

Mutta nyt Saara katsahti äitiinsä ja silmissään välkkyi jotakin, joka hämmästytti äitiä; hän ei kysellyt

enää, sanoi vaan hyvää yötä, ja tytär meni.

Matami Torvestad vaipui monenlaisiin mietteisiin. Nuoruuden muistelmat heräsivät, eivätkä ne olleet kauniita. Hänkin oli annettu miehelle, jota ei tuntenut; vanhempi häntä oli hänkin ollut; vaan hän oli ymmärtänyt kohdella vaimoansa oikealla tavalla.

Hän muisteli kyllä vuodattaneensa kyyneleitä ensi aikoina, vaan sitten oli kaikki käynyt hyväksi; hän oli pelastunut turhamaisuudesta ja joutavista rakkauden unelmista, ja niistä aikoi hän pelastaa lapsensakin.

Vaan tuossa tyttären katseessa oli kuitenkin jotakin, joka sattui arkaan paikkaan hänessä, ja tuo katse tunkeutui syvälle kuin piikki. Hän, joka muuten oli niin varma itsestäänsä ja tekojensa oivallisuudesta, joutui tukalaan epäilykseen. Kaikki heränneet muistot ja epäselvä pelko siitä, ett'ei hän kuitenkaan tuntenut tätä hiljaista tytärtänsä perin pohjin, teki unen levottomaksi ja rasitti häntä ilkeillä unilla.

Mutta Henriette, joka kuuli Saaran itkevän, hiipi hänen sänkyynsä ja tahtoi häntä lohduttaa.

VIII.

Ensimmäinen varjo kippari Worsen autuaallisuudessa oli kohtaaminen konsuli Garman'in kanssa, kun Worse meni ilmoittamaan kihlauksensa.

"Hyvää huomenta Worse!" huusi konsuli hänelle vastaan, "hän oli juuri täällä, tuo Bremiläinen kapteni, hän ottaa kernaasti teidät mukaansa; ja koska hän on valmis lähtemään, arvelen parhaaksi ett'ajatte Smörvikiin tänään; meidän vaunumme tulevat teitä noutamaan kaupungista, jotta voitte lähteä ensimmäisellä sopivalla tuulella."

"Kiitoksia, herra konsuli, mutta — hm —"

"Onko tullut esteitä?"

"On, paha kyllä, on tullut esteitä."

"Joku onnettomuus?"

"Ei, ennemmin onni", hymyili Worse; hän ikäänkuin sieppasi vähän rohkeutta tuosta käännöksestä. "Minä ai'on naida".

"Piru vieköön!" huudahti konsuli, unohtaen kaikki. "Hm — naida — sepä odottamatonta. Kenenkä, jos saan kysyä?"

"Matami Torvestad'in tyttären; tiedättehän hänen asuvan talossani."

"Vai niin, minä en tietänyt — en luullut Torvestad vainajalla olevan mitään tytärtä soveliaassa ijässä."

"Onhan hän nuorelainen — minua vähän nuorempi", vastasi Worse kasvot punoittavina, "vaan muuten hän on hyvin vakava ja totinen tyttö."

"Hänen perheensä kuuluu heränneitten joukkoon, aiotteko tekin, kapteni Worse, ruveta Haugelaiseksi?"

"Enpä aiokkaan", vastasi Worse, koettaen nauraa, vaan konsulin ääni ei juuri yllyttänyt nauruun.

"No niin, onhan se teidän vallassanne, hyvä Jaakko Worse", sanoi konsuli nousten ojentamaan hänelle kättä; "vastaan-ottakaa onnentoivotukseni; kun ette vaan tätä askelta koskaan katuisi. Milloinka häitä vietetään?"

"Ensi sunnuntaina!"

"Vai niin, onpa teillä kiire, niin, niin — kun ette vaan sitä kauppaa katuisi!"

Kun Worse läksi, oli konsuli juoksemisillaan hänen jälkeensä, kertoakseen hänelle sydämensä oikeat ajatukset Haugelaisista ja kaikesta heidän tekopyhydestään. Mutta hän malttoi mielensä.

Morten V. Garman oli viisas mies, joka ei tuhlannut sanojansa. Hän oli tarpeeksi asti tutkinut kippari

Worsea tuon lyhyen keskustelun aikana, ja hän tunsu jotensakin tarkoin rakkauden ja kaikki sen tunnusmerkit.

Jaakko Worse ei päässyt oikein tasapainoon ennenkuin oli kotona huoneissansa, jossa päälle päätteeksi oli kauhea sekamelska pesuakoista ja kaiken maailman käsityöläisistä.

Vaan täällä hän käveli onnellisena ja säteilevänä; silloin tällöin täytyi hänen mennä piharakennukseen, saadakseen vilahdukselta nähdä Saaraa. Paljon ei hän nähdä saanut, sillä sielläkin oli kiire neulomisessa ja merkitsemisessä, ja Saara istui aina ujonä ja työhönsä kiinnitetynä.

Näin hän kulutti päivänsä, onnesta hurmauntuneena; perjantai-aamuna hän huvikseen kertoi: ylihuomenna, ylihuomenna!

Hän ei ollenkaan huomannut, että ystävänsä pilkkasivat häntä ja ennustivat hänelle sekä sitä että tätä; tuon ikävän kohtauksen konsulinkin kanssa hän unohti. Ja tuo laiva Bremenissä, joka oli niin suuressa määrässä molempia innostuttanut, siitä ei mainittu, kumma kyllä, sanaakaan sittemmin heidän keskenänsä.

Sunnuntaina pappi vihki heidät matami Torvestad'in salissa muutamain talon ystäväin läsnäollessa; ja illalla Saara annettiin Jaakko Worselle, joka vei hänet huoneisinsa ja sulki oven hänen jälkeensä.

Vihdoin viimeinkin kippari Randulf tuli kotia. Worse riensi häntä tapaamaan, ja he rupesivat kohta kertoa meluamaan toinen toisensa suuhun. Mutta se ei ollutkaan niin hauskaa kuin olisi voinut olla. Riojutut olivat jo vanhoja ja heidän välinsä oli jotensakin jäykkä, kunnes Randulf viimein ryhtyi suoraan asiaan ja sanoi: "No, vanha pakana, olethan nainut, kuulen ma, yhden noista yhdestätoista tuhannesta viisaasta neitsyestä?"

"Niin olen, ukkoseni, usko pois, se on pulska nainen!" vastasi Worse ja vilkutti silmiänsä.

"Varo vaan ett'ei hän tee sinusta semmoista voikokkaroa, jommoisia Sivert Gefvint ja muut ovat."

"Ei, kiitos! Jaakko Worse on nähnyt naisväkeä ennenkin."

"No niin, tiedätkös Jaakko, en juuri voi kehua että suoriuit erittäin hyvin ensimmäisen vaimosi kanssa."

"Oi, ole jo vaiti hänestä! Hän oli puolihupsu. Ei, tiedätkös, Saara se on toista"; ja hän rupesi pitämään sangen harrasta ylistyspuhetta kaikista Saaran oivallisuuksista, välistä kuiskaten, vaikka he istuivat yksinänsä kippari Randulf'in salissa.

Vaan Tuomas Randulf'in kasvoista ei kadonnut tuo epäilevä hymy, joka niin harmitti Worsea; ja mitä hartaammin hän jatkoi kertomustaan vaimonsa oivallisuudesta ja omasta onnestansa, sitä suuremmalla epäilyksellä Randulf'in pitkä nenä vaipui alasvedettyjen suupieliä yli, kunnes Worse väsyi häneen ja tahtoi mennä.

"Äläppäs huoli mennä, vielä lasillinen! Onko sinulla semmoinen kiire, Jaakko?"

"Niin, kello on puoli kaksitoista ja me syömme päivällistä kello kaksitoista."

"Aijaa, joko alkaa?" huudahti Randulf riemuiten. "Nyt sinä jo roikut vaimosi kellonnuorassa. Ehkä et uskalla juoda lasillistakaan enää, voisihan hän sitä huomata. Hahahaha — kylläpä sinä olet mainiosti asioitasi hoitanut, Jaakko, minun poissa ollessani!"

Seuraus siitä oli että Jaakko jäi istumaan puoli yhteen ja tuli kotia hieman punoittavana ja silmät nuoskeina.

Vaimonsa odotti häntä ruo'alla: heillä oli tuoretta turskaa, maksaa ja mähnää. Saara oli hyvin totinen, tavallista totisempi, ja kun Worse yritti puhumaan: "Randulf on palannut kotia" — iloisella, huolettomalla äänellä, niin vaimo hänen suureksi harmiksensa vastasi: "Minä huomaan sen".

Vaan pahemmaksi asia vielä kääntyi, kun vaimo, sanaakaan sanomatta, otti viinakarahvin pöydältä. Worse oli tottunut päivällis-ryppyynsä.

Vaan hän ei tehnyt mitään vastaväitöksiä. Randulf'in väkevä Marsala vaikutti vähitellen, eikä hän ollut niin varma kielestään, että olisi uskaltanut ryhtyä pitempiin puheisiin. He söivät sentähden ääneti ja Worse pani tavallisuuden mukaan pitkäkseen salin sohvalle, päivällisunta nukkuakseen.

Tunnin verran hän tavallisesti nukkui, vaan tänään ei hän herännyt ennen kuin kello viisi; ja

hämmästyä suuresti kun havaitsi olevansa käärittynä harmaasen shaaliin; tuolilla sohvan vieressä oli suuri kupillinen kauralientä. Hän makasi liikkumatta ja mietti, pää oli raskas, muisto huono ja täynnä aukkoja. Hän muisti varsin hyvin, että pari poikaa seiso i nauramassa hänelle kun hän näppärästi hyppäsi porraskiven yli Egeland veljesten ryytipuodin edustalla, ja että hän täydellä todella oli aikonut käydä polisimestarin luona ilmoittamassa mitä pojat olivat tehneet; sitten hän selvästi muisti viinakarahvin, joka hävisi erääsen kaappiin; vaan sen jälkeen oli hänellä vaan epäselvä, vaaleanpunainen muisto turskan mähnästä. Hän aikoi nousta, mutta samalla Saara tuli ruokahuoneesta: "Ei, ei, sinä olet sairasna, sinun täytyy jäädä makaamaan."

"Oh, älä lörpötä, Saara, se ei merkitse mitään. Se oli ainoastaan, näetkös, että —"

"Minä menen noutamaan äitiä", vastasi Saara ja meni ovea kohti.

"Ei, ei, mitäpä hänestä? Mieluummin minä sitten jään makaamaan jos välttämättömästi tahdot."

Hän pani jälleen maata ja Saara tarjosi hänelle kauralientä.

Se maistui todellakin hyvältä hänen hermottomassa, janoisessa kurkussaan; hän kiitti ja yritti tarttumaan Saaran käteen, vaan Saara ei sitä sallinut.

Saara seiso i Worsen takana, katsellen hänen harmaita hapsiansa, ja onnellista oli Worselle, ett'ei hän nähnyt tuota katsetta.

Kippari Worse makasi siis koko päivän sohvallansa, ja se tuntuikin hänestä oikein hyvältä, väsynyt kun oli aamupuolisesta humalasta. Vaan seuraavana päivänä oli hän reipas jälleen. Viinakarahvia ei hän kuitenkaan uskaltanut kysyä; se oli poissa eikä palannutkaan.

Pojaltansa Romarinolta Worse sai sangen ikävän kirjeen. Tuo nuori herra selitti miten hullua oli ottaa nuori vaimo vanhuuden päivillä, jonka ohessa hän jotenkin suoraan valitti sitä aineellista vahinkoa, mitä hän, Romarino, sen kautta tuli kärsimään.

Worse suuttui ja antoi kirjeen Saaralle; hän luki sitä Worsen maristen kävellessä edestakaisin laattialla.

"Eihän sinun sovi odottaa muuta", sanoi Saara. "Tuo nuori mies ei arvattavasti ole saanut parempaa opetusta äidiltänsä eikä sinulta. Mitä kylvätte, sen saatte niittää. Tahdotko että minä kirjoitan hänelle?"

"Oikeinpa kiittäisin sinua, Saara, jos tahtoisit sen tehdä", vastasi Jaakko Worse iloisesti; se olisi suuri helpoitus hänelle itsellensä.

Ihmeteltävä oli mitä kaikkia Saara ymmärsi ja kuinka paljon hän sai muutetuksi ja järjestetyksi talossa, kerran siihen ryhdyttyänsä. Se olikin tarpeellista, sillä tietty oli että paljon tuhlaavaisuutta ja epäjärjestystä vallitsi talossa, jossa ei ollut emäntää ja jonka isäntä enimmäkseen oli matkoilla.

Ensi aikoina häiden jälkeen Saara ei huolinut mistään. Kun hänen puoleksi kehkeytynyt nuoruutensa ja surkastuneet toiveensa sekä alkava rakkautensa noin armottomasti sotkettiin maahan, lankesi hänen eteensä ikäänkuin tumma esirippu, joka peitti häneltä elämän eikä jättänyt hänelle muuta toivottavaksi kuin että autuaallisen kuoleman kautta pääsisi kaikesta.

Vaan eräänä päivänä oli jotakin uutta hänessä herännyt.

Hän tuli kotia muutamilta ostoksilta kaupungilta ja tapasi huoneissansa äidin, joka seiso i siellä järjestämässä, asettamassa tuoleja pitkin sei niä ja levittämässä pieniä kirjojansa pöydille.

Saaran tullessa, sanoi äiti — eikä hänen äänensä ollut niin vakava kuin tavallisesti: "arvelenpa että pidämme rukoushetkeä sinun huoneissasi; täällä on kuitenkin tilavampi ja valoisampi".

"Oletko kysynyt mieheni mieltä asiassa?"

"Mieheni"! Tuon sanan kuuli hän ensi kerran, ja se lausuttiin niin vakaasti ja varmasti että leski säpsähti.

Saara rupesi aivan tynnellä mielin kokoilemaan äidin kirjasia yhteen kasaan, jonka hän pani oven suulla olevalle tuolille, asetti pari tuolia paikoilleensa ja sanoi sitten, katsahtamatta äitiänsä: "en tahdo pitää rukoushetkiä talossani kysymättä mieheltäni".

"Siinä varmaankin teet oikein, rakas Saara", vastasi matami Torvestad hyvin ystävällisesti, mutta huulensa vapisivat, "ja kenties se oli ajattelemattomasti tehty minulta. Toivon että tulette meille illalla?"

"Jos mieheni tahtoo."

Äiti meni kirjoinensa.

Saara painoi kädet rintaansa vasten; sillä vaikka tämä oli tapahtunut hiljaa, molemmat tiesivät että oli ollut taistelu, kapina, ja että tytär oli voittanut äitinsä.

Saara seisoj hetkisen liikahtamatta, katsellen tukevia mahonkihuonekaluja, ikkuna-verhoja, peilejä, avainkaappia, jonka avain oli hänen taskussansa. Hän meni ja avasi kaapin ja katseli niitä suuria ja pieniä avaimia, jotka siinä riippuivat.

Hän oli kuullut miehensä sanovan rajattomassa onnellisuudessa: "Katso, tämä kaikki on nyt sinun! Sinä voit tehdä sen kanssa mitä tahdot; jos jotain puuttuu, jota tahtoisit, niin sano vaan sananen ja se on heti paikalla hankittava".

Mutta hän ei ollut ottanut noita sanoja huomionsa. Mitäpä kaikesta tuosta! Voisiko mikään palkita hänen menetettyä elämäänsä.

Vasta kun näki äidin puuhaavan hänen huoneissansa, hän heräsi, ja siitä hetkestä alkain hän pysyikin hereillä.

Pian lakkautettiin ne "yhteiset" ostokset, joita matami Torvestad alussa toimitti molemmille perheille; Saara ryhtyi nyt itse toimeen. Ja hiljaa, mutta vakaasti supistettiin äidin valtakunta jälleen piharakennukseen luhtineen.

Saara oli reipas ja hyvin opetettu sekä oli perinyt äidin järjestämis- ja hallitus-ky'yn. Tämä kyky ei ollut koskaan päässyt vaurastumaan hänessä; äiti oli aina hänen päällikkönsä, ja Saara oli orjaillut piian askareissa tarkkana ja hurskaana, huolimatta sen enemmän niistä kaluista, jotka eivät kuitenkaan hänen omiansa olleet, kuin ett'ei hän vaan lyönyt rikki mitään.

Nyt hänellä oli oma tavaransa, hän oli vapaa ja hänellä oli varsinkin toisellaiset varat kuin äidillä käytettävänä. Rikas rouva Worse, joksi häntä sanottiin kauppapuodeissa, oli aivan toista ja mahtavampaa kuin leski-matami Torvestad, ja sepä se uudestaan herätti Saaran elämään ja sulatti osan siitä jäästä, jota oli kokoontunut hänen ympärillensä.

Kun ensimmäinen pahin aika oli ohitse, hän karkoitti unelmansa ja nuoruutensa niin hyvin kuin taisi rukouksilla ja lukemisella, ja talouden toimet estivät synkkiin ajatuksiin vaipumasta.

Varsinkin kostui Jaakko Worse tuosta muutoksesta. Se jäädyttävä kylmyys, jolla Saara alussa kohteli häntä, oli välistä koskenut häneen kipeästi keskellä kaikkea hänen autuuttaan.

Vaan nyt Saaran käytös häntä kohtaan muuttui, hän ei koskaan ollut hellä, tuskinpa ystävällinenkään; vaan hän kärsi häntä kuitenkin, teki hänen olonsa talossa hauskaksi ja puhutteli häntä, kysyipä häneltä hänen asioistaan ja toimistaan.

Kippari Worse selitti, eikä väsynyt ihmettelemään että naisella voi olla niin hyvä ymmärrys. Ennen pitkää Saara taisi antaa hänelle hyviä neuvoja ja viimein Worse neuvotteli hänen kanssansa kaikesta.

Näin vuosi kului ja talvi tuli.

Saara kävi ahkerasti rukoushetkissä kuin ennenkin. Hän istui usein äidin luona vanhalla paikallansa raamatun edessä. Hän oli entistä kauniimpi, sillä hänen katsantonsa oli vapaampi; pukunsakin oli toisellinen.

Hän ei suinkaan koreillut vaatteillansa; ankarinkin Haugelainen ei siinä olisi voinut löytää moitteen sijaa. Vaan naiset, jotka asian ymmärsivät, huomasivat että hänen palttina-vaatteensa olivat kaikkein hienointa lajia, hänen villapukunsa yhtä kalliit kuin silkki-vaatteet, ja että hänen kauluksensa olivat pitseistä, jotka maksoivat ainakin pari taalaria kyynärä.

Miehetkin huomasivat jotakin erinomaista tuossa nuorena vaimossa ja sanoivat usein vaimoilleen: "katsokaa Saaraa; noin teidän pitäisi pukeutua, noin teidän pitäisi taloanne hallita!" Äitikin sai paljon kiitosta siitä, että niin hyvin oli kasvattanut tyttärtänsä.

Kippari Worse ei aina ollut mukana rukoushetkissä. Kun hän joskus mieluummin meni klubiin tai Randulf'in luo, ei Saara sitä vastustanut.

Vaan yleensä hän näytti paraiten menestyvän kotonansa. Talvella kun kynttilöitä aikaisin sytytettiin, istui hän salissa työssänsä. Jaakko Worse oli nimittäin sangen kätevä, ja nuoruudessaan hän oli oppinut vähän laivanrakennustaitoa. Ja nyt oli hän ottanut rakentaakseen pienen mallilaivan, puolentoista kyynärän pituisen, jossa hän kaikissa erityiskohdissakin mukaili "Perheen Toivoa".

Saara luki ääneen hänelle. Hän luki Scriver'in, Johan Arndt'in, Lutheruksen ja muiden teoksia. Worse

ei kuunnellut erittäin tarkasti, mutta Saaran ääni oli niin suloinen ja hauska kuulla, ja hän oli niin kaunis kun kynttilä valaisi hänen valkoista otsaansa ja tummaa, sileää tukkaansa.

Klubissa oltiin aina Jaakko Worsen mielestä liian sukkelapuheisia. Randulfkin oli hyvin paha häntä ärsyttämään. En tiedä mistä syystä, mutta Randulfin palaaminen oli kun olikin pettynyt toivo. Aina hän laski pistosanoja tuosta naimisesta; itse hän oli leski, lapset täysikasvuiset, vanhin poika oli kipparina ja asui kaupungissa.

Toinen seikka harmitti myöskin Worsea, se nimittäin että Randulf puhui ehtimiseen, kuinka heidän tulisi käymään tänvuotisessa kalastuksessa. Worse muisti nimittäin lupauksensa matami Torvestad'ille. Vaan eräänä päivänä Saara sanoi joitakuita sanoja, jotka osottivat että hän arveli Worsen lähtevän kalastusretkelle kuin ennenkin.

"Niin mutta —" sanoi Worse, "minun täytyy sanoa sinulle, että ennenkuin menin naimisiin, täytyi minun luvata äidillesi ett'en koskaan —"

"Tiedän sen, äiti on sen kertonut minulle. Vaan sen lupauksen äiti otti sinulta minun tähteni, ja sentähden minä päästän sinut siitä. Sinä voit lähteä jos tahdot."

Saara oli sen sanonut äidillekin, heidän puhuessaan asiasta, joko sentähden että mielellään tahtoi päästä miehestään vähäksi aikaa, tai sentähden, ett'ei hän tässäkään asiassa tahtonut riippua äidistä. Niin äiti ainakin käsitti sen, ja häntä rupesi yhä enemmän arveluttamaan.

Mutta Worse rupesi nyt hyvin innokkaasti puhumaan kalastuksesta ja Randulf ajatteli itsekseen: nyt on hän saanut luvan. Kalastus tuli kuitenkin huono sinä vuonna; sillit nousivat epätasaisesti ja muuttelivat joka hetki; myrskyä ja rajuilmaa oli myös. Ei oikein luonnistunut kippari Worselle; vanha onni oli jättänyt hänet, uskallus myöskin, sanoi moni; Worse kävi vanhaksi, se oli yleinen mielipide.

"Niinpä niin", sanoi Randulf klubissa, "kun noin vanha mies saa niin nuoren vaimon, niin hän pian on ollut ja mennyt" — ja hän teki liikunnon ikäänkuin olisi väentänyt riepua ja heittänyt sen luotansa.

Kun Jaakko Worse palasi kotia, vaivasi häntä luuvalo ja hän kävi istumaan uunin nurkkaan vaimonsa luona. Kotona oli parasta olla; ja keväällä, kun "Perheen Toivon" piti lähteä pitkälle matkalle, Worse itse esitti että päällikkyyks annettaisiin jollenkin toiselle laivurille, joka oli kauppahuoneen palveluksessa.

Laurits Seehus pääsi silloin perämieheksi. Talvella oli hän käynyt Bergenin merikoulussa tutkintoa suorittamassa, ja ennen lähtöänsä oli hän ottanut Henrietteltä uskollisuuden valan elämässä ja kuolemassa.

— Ei seuraavanakaan kevännä Jaakko Worse lähtenyt merelle. Hän valitti luuvaloa ja vaimoja vatsassa; tohtori ei tietänyt mitä se oli; vaan hän pelkäsi maksassa olevan vikaa.

Mutta vaimoonsa Worse kiintyi yhä enemmän. Kun tuota vanhaa miestä alkoivat vaivata luuvalo ja huono ruoansulatus, hoiti vaimo häntä tyttären tarkkuudella; ja kun hän samalla oli hänen vaimonsa, sepä saattoi Worsen vielä onnellisemmaksi ja kiitollisemmaksi.

Aikoja myöten myöskin veisaaminen ja lukeminen hänen ympärillensä huomaamatta rupesi vaikuttamaan Worseen.

Hän oli aina kuvailut itselleen Jumalaa konsuli Garman'in näköiseksi teräväksi ja ankaraksi herraksi, joka kuitenkin sydämessään oli hyväntahtoinen ja jota oli helppo tyydyttää kun vaan ei menetelty viekkauksella ja saatanan kujeilla häntä kohtaan.

Vaan nyt hän oppi aivan toista.

Vähätpä siitä, että hän oli ollut kelpo merimies eikä koskaan ollut pettänyt yhtäkään norjalaista miestä (saksalaisia ja ruotsalaisia ei hän ottanut lukuun), että oli ollut rehellinen ja tehnyt kaikille oikeutta. Tarvittiin paljoa, paljoa enemmän.

Usein heidän lukiessaan ja puhuessansa kääntymisen vaikeudesta, syvästä tuskasta kiusauksen hetkenä, hän salaa ajatteli itsekseen: lieneeköhän totta tuo kaikki?

Hän epäili suuresti Sivert Gefvintiä eikä uskonut Endre Egeland'in kursauksia; siksi tunsu hän heitä liian hyvin nureelta puolelta.

Mutta Saara — Saara! — hän, joka kuitenkin kaikessa oli itse täydellisyys, hän sanoi jok'ainoana päivänä, ihan jok'ainoana päivänä saavansa taistella vanhaa Aatamia ja perkelettä vastaan omassa lihassaan.

Se saattoi kipparin vähitellen arvelevaiseksi, ja hän kysyi näkikö

Saara paljon vanhasta Aatamista hänessä.

Saara sanoi sen näkevänsä ja Worse sai tietää enemmän itsestään kuin häntä halutti kuulla. Ensiksikin, että hän kiroili, sitä hän itsekin ymmärsi vääräksi, ankarasti hän koettikin jättää pois kiroukset; mutta tuo tapa oli niin juurtunut; vaan omasta mielestensä hän oli parantunut siitä. Mutta hänessä oli kuitenkin niin paljon sekä vanhaa Aatamia että itse perkelettäkin, että hänen oli hyvin paha ollaksensa.

Saara tahtoi että hänen piti veisata ja rukoilla, vaan sitä ei hän voinut. Hän ei vielä ollut saavuttanut Hengen vapautta käyttämään Jumalan sanaa — sanoi Saara.

Ei — sitä pahempi, sitä vapautta hänellä ei ollut, jospa hänellä sentään olisi; sehän varmaan olisi tehnyt hänelle hyvää.

Mutta nähdessään rukoushetkissä millä suloisella hengen vapaudella Sivert Gefvint käytti Jumalan sanaa, kuullessaan hänen teeskennellyllä äänellään kuiskaavan niin imelästi ja hurskaasti, ja kun samalla tuli muistaneeksi miten tuo mies oli julkeasti häntä pettänyt suolakaupassa, silloin hengen vapaus ei kelvannut Jaakko Worselle, vaan hän meni klubiin.

Seuraavana päivänä häntä aina kohdeltiin ikään kuin hän olisi ollut sairas; kaikki sanat olivat turhia, niin totiset kuin leikillisetkin; kauraliemi ja harmaa villashaali ilmestyivät silloin taas ja vaimonsa istui hänen viereensä kutomaan. Viimein Worse uskoi olevansa sairaana, kun hänen vaimonsa sanoi sen. Kirje, jonka Saara oli kirjoittanut nuorelle Worselle, teki erinomaisen hyvän vaikutuksen; ja kun Romarino joku aika sen jälkeen palasi kotia, aloittaaksen omia kauppa-asioita, oli hänen ja nuoren äitipuolen väli hyvin ystävällinen.

Romarino, keikari, liehakoi hieman Saaran edessä, vaan sitä Saara ei huomannut, tai ei huolinut siitä vähintäkään; vaan talossa oli kuitenkin nyt vähän nuoruutta. Ja vaikka Jaakko Worse ei ainoatakaan askelta ottanut neuvottelematta Saaran kanssa, näytti kuitenkin aina siltä kuin vanhus olisi ollut vastahakoinen ja nuoret vetäneet yhtä köyttä. Vaan kun Romarino oli asettunut itsenäiselle kannalle ja nainut erään neiden Bergenistä, josta ei tiedetty muuta kuin että hän oli iloinen ja maailman-mielinen ja ettei hänen perheensä kuulunut heränneisiin, silloin tuli Saaran ja Romarinon väli kylmäksi. Vanhoilla ja nuorilla Worseilla ei ollut mitään yhteisiä rientoja, ja he näkivät toisiansa hyvin harvoin. Romarino osti itselleen talon ja eli hyvin suurellisesti. Vanha Worse pudisti päätänsä.

Viipyi vähän aikaa ennenkuin matami Torvestad käsitti että hän täydellisesti oli erehtynyt tyttärensä suhteen. Vaan vähittäin hänelle selvisi, ett'ei siihen voinut mitään. Tuosta silmäyksestä alkaen, jonka matami oli saanut kihlaus-iltana, Saara oli irtautunut hänen vallastaan ja astui yht'äkkiä esiin hänen vertaisenansa; pianpa matami Torvestad'ista tuli vaan rouva Worsen äiti.

Viisas kun oli, salasi hän että oli pettynyt. Mutta hän lupasi itselleen, ett'ei kävisi niin Henrietten suhteen; hänen pitäisi saada mies, jota matami tulisi hallitsemaan, ja itse olisi hän pidettävä aivan toisellaisessa kurissa kuin tähän asti. Aluksi tuon lapsiraukan tulisi istua Saaran paikalla kun Saara ei ollut läsnä.

Hans Nilsen Fennefos'ista tuli parin vuoden kuluessa hyvin vähän tietoja. Hänen sanottiin kulkevan pohjoisessa, pohjoisempana kuin koskaan ennen oli käynyt, aina synkimmässä Ruijassa asti, sanoivat muutamat.

Vanhimmat saivat tietää yhtä ja toista, vaan sitä ei kerrottu seurakunnalle. Jos kysyttiin Fennefos'ia, niin vastattiin että jokainen saa hoitaa itseänsä, tai että Herran tiet ovat käsittämättömät.

Ystävät eivät nimittäin tietäneet mitään iloisia uutisia Hans Nilsen'istä.

Hän, joka ennen oli vaeltanut seudusta toiseen suloisena rauhan sanansaattajana, hän jätti nyt jälkeensä rauhattomuutta ja hämmästyttä. Sanottiin että hän liikkui Herran myrskyn lailla; puheensa oli tulen kaltainen, ja moni tuli heikkomieliseksi häntä kuullessansa — kerrottiinpa erään nuoren tytön surmanneen itsensä Fennefos'in saarnan johdosta.

Papit ryhtyivät hänen kimppuunsa virkakertomuksissaan; hänen vanha maineensa sävyisyydestä katosi ja uskottomat huusivat riemuten: "Kas — kas! Hänkin!"

Suuri oli suru tästä heränneissä, minne vaan uutinen tuli, ja vähittäin se tietysti pääsi leviämään, vaikka vanhimmat koettivat sitä salata. Useat kirjoittivat hänelle ja rukoilivat häntä hartaasti palaamaan etelään päin; he toivoivat että hänen henkensä taas rauhottuisi, hänen päästyänsä vanhojen ystävien pariin.

Vaan hän ei tullut, ja viimein koko maa oli täynnä parkunaa, jota oli herättänyt tuo raju saarnaaja, joka veisaten kulki majasta majaan läpi lumen, ja jota oli saattamassa kalpeita miehiä ja naisia, hapset hajalla, itkien ja huutaen sekä vaatteitansa repien.

Silloin vanhimmat pysyivät matami Torvestad'ia kirjoittamaan hänelle.

Seuraavana päivänä matami antoi heille sinetillä suljetun kirjeen. Se oli vasten sääntöjä, vaan olot olivat niin eriskummalliset, ett'ei mitään vastaväitöksiä tehty. Kirje lähetettiin syksyllä, ja kevät-puolella kerrottiin Hans Nilsen'in kulkevan etelään päin.

Vaan kirjeen Saara oli kirjoittanut; äiti oli itse sitä pyytänyt.

IX.

Garman & Worsella oli muutamat hyvät vuodet. Virkistävänä virtana Jaakko Worsen rahat kulkivat hervahtuneessa kauppatoimessa, jakauntuivat eri haaroihin ja saattoivat koko ruumiin virkeäksi ja väkeväksi. Eikä kauan viipynyt ennenkuin kauppahuone jälleen oli saavuttanut maineensa sekä kotona että ulkomailla.

Konsulin kasvot kävivät jälleen sileiksi ja huolettomiksi, hänen askeleensa olivat reippaat ja nuorekkaat, hänen kulkiessansa ylös leveitä portaita myöten katsomaan niitä vieraita käsityöläisiä, jotka hän oli tuottanut Kyöpenhaminasta koristamaan seurahuoneita ylikerrassa.

Keväällä Kristian Fredrik palasi kotia; hänen kasvatuksensa oli päättynyt, oltuansa viime talven Parisissa.

Konsuli iloitsi suuresti poikansa palaamisesta, varsinkin nyt kun ylpeydellä voi näyttää hänelle talon mahtavuutta ja asioiden kukoistavaa tilaa.

Mutta tuo Worsen juttu. Konsuli Garman kirosi sydämessään haugelaisia ja pyhiä entistä kiivaammin.

Niin oli käynyt kuin hän oli pelännyt: he olivat turmelleet kippari Worsen konsulilta.

Samaa arvelivat neiti Birgitte ja neiti Mettekin. Naimisensa ensi aikoina kippari kyllä tuli usein Sandsgaard'iin ja koetti olla aivan niinkuin ennen.

Vaan se ei enään onnistunut, hän ei päässyt oikeaan alkuun enään, ja kaikista oli ikävä tuntea että vanhat hyvät päivät olivat olleet ja menneet.

Ainoastaan kerran oli rouva Saara Worse käynyt Sandsgaardissa. Konsuli antoi suuret päivälliset äskennaineitten kunniaksi.

Silmät alasluotuina Saara istui loistavassa pöydässä konsuli Garmanin rinnalla. Ympärillä oli hienoja herroja ja naisia, joiden kasvot hän oli nähnyt kaduilla tai kirkossa. Seurassa kuului leikkipuhetta ja naurua sekä iloista melua, jonka vertaista hän ei ollut eläissään kuullut, ja sinä päivänä seura kuitenkin koetti hillitä itseään tuon nuoren rouvan tunnetun hurskauden tähden.

Jaakko Worse, joka oli tottunut siihen ja oli kaikilta rakastettu, istui siinä sanomattoman tyytyväisenä ja tahtoi nyökätä vaimolleen. Vaan tämä tuskin nosti silmänsä koko päivällis-aikana, ja palattuansa kotia — Worsen täytyi tällä kertaa ajaa — sanoi Saara miehelleen että hänestä tuntui aivan kuin olisi ollut helvetin etupihassa.

"Eikö mitä, Saara, kuinka voitkaan puhua noin? Ne ovat todellakin siivoja, kunnan ihmisiä kaikki."

"Ymmärsit kai että he ainoastaan pilkkasivat sinua?" sanoi Saara terävästi, sillä niin hän oli asian käsittänyt, kun pormestari ja joku muu pyysivät saada kunnian juoda vanhan kaptenin ja nuoren sulhasmiehen maljaa.

Sinne Saara ei tullut enää. Ensiksikin oli hän kylläksi viisas ymmärtämään ett'ei hän koskaan voisi perehtyä siihen piiriin; mutta toiseksi tuntui todellakin hänestä, joka lapsuudesta saakka oli kuullut ainoastaan totista ja hurskasta puhetta, saatanalliselta tuo ilo ja huolettomuus ihmisissä, jotka nauroivat ääneen juodessaan vaarallista viiniä.

Konsuli Garman moitti aina kälyjänsä siitä, ett'eivät olleet kertoneet hänelle kippari Worsen hankkeista haugelaisten suhteen. Hän arveli että kyllä olisi parantanut kipparin jos vaan olisi saanut hänet hoidettavakseen ennenkuin tauti oli liian pahaksi kääntynyt.

Mutta Worse näytti olevan tyytyväinen, ja sehän oli hyvä niin kauan kuin sitä kesti. Vaan Sandsgaard'issa häntä kaivattiin, ja kun hän vetäysi pois mereltä, jättäen "Perheen Toivon" muiden huostaan, heitti konsuli kaiken toivon hänestä ja piti häntä pilattuna, hukkaan joutuneena.

Konsuli oli nyt entistä yksinäisempi, ja usein käveli hän synkissä ajatuksissa edes takaisin puutarhamajan edessä olevalla leveällä hiekkatiellä.

Se oli lammikon rannalla. Tällä rannalla kasvoi kaunista ruovokkoa. Lammikko oli varmaankin ennen ollut paljoo suurempi, sillä konsuli muisti lapsuudestaan että oli ollut vettä molemmin puolin majaa ja silta, jota nostettiin.

Olipa hänellä myös hämärä muisto muutamista naisista valko-sinisessä veneessä ja miehestä punaisessa silkkitakissa, joka seisoj kokossa airo kädessä.

Nyt lammikko oli niin pieni, että olisi ollut naurettavaa pitää venettä siinä. Konsuli mietti usein mitenkä tapahtui että lammikko noin supistui vuosi vuodelta. Ruovokko kai pääsi liiaksi rehoittamaan, ja joka vuosi hän käski puutarhuria pitämään ruovokkoa silmällä, vaan se ei auttanut.

Puutarha oli alkuansa järjestetty puhtaasen ranskalaiseen malliin leveillä suorakulmaisilla käytävillä, tiheillä, leikatuilla pensastoilla ja lehto-kujilla tai sanomattoman pienillä nukkeen-tapaisilla puksi-puu-pensastoilla. Säännöllisten matkain päässä oli pyörö, missä neljä tietä yhteen sattui, ja keskellä tätä pyöröä päiväkello, muistopylväs tai jotakin semmoista. Vaan puutarhan rajalle, varsinkin luoteispuolelle, oli tiheään istutettu puita, jotka muodostivat kehyksen tarhan ympäri. Ne olivat yksinkertaisia kotimaisia puita, joiden tuli suojella hienoa ranskalaista puutarhaa ja sen vieraita kasveja ja kukkia kylmältä merituulelta.

Maja ynnä lammikko olivat päärakennuksesta länteen päin; ja vaikka sinne ei ollut monta askeletta, sitä kuitenkin entisinä aikoina pidettiin jonkinlaisena Trianonina, johonka lähdettiin kahvia juomaan ja soittoa kuulemaan. Komea kulku kävi silloin sinne mitä mutkallisimpia teitä sillan yli ja lammikon ympäri, tai astuttiin veneeseen ja soudettiin kolmella aironvetämisellä toiselle puolelle, lausuttaessa lukemattomia kohteliaisuuksia ja sukkeluksia.

Tätä kaikkea Morten Garman muisteli nuoruudestaan varsin hyvin. Itse oli hän koettanut pitää voimassa vanhat tavat ja tempuat, mutta se oli onnistunut vaan puoleksi. Ihmiset muuttuivat, lammikko ruohistui; niin isän komea puutarha oli peräti ruohistumaisillaan.

Molemmin puolin leveätä hiekkakäytävää, joka majalle vei, oli niin tiheä leikattu pensasto, että nuorten naisien oli, puutarhurin suureksi harmiksi, tapana istahtaa siihen, ja säännöllisen matkan päässä oli siinä kuusi puksipuu-pyramidia. Siellä konsuli mielellään käveli edestakaisin; siellä oli vielä koko tuo vanha jäykkä komeus olemassa.

Vaan puutarhassa rupesi näyttämään hyvin kirjavalta. Tavalliset yksinkertaiset puut, jotka oli istutettu suojaksi, rupesivat nyt, saatuansa paksut rungot ja vahvat juuret, leviämään omin päin, ja koska eivät päässeet kasvamaan luoteesen päin, lähettivät ne pitkiä oksia puutarhaan päin suorakulmaisten käytävien ja säännöllisten puksipuisten nukkeen-pensastojen yli.

Joukko nuoria pyökkipuita nosti kapinaa. Monta vuotta olivat ne melkein olleet kasvamatta. Pohjoistuuli katkaisi latvat ja taivutti ne sekä kaikki muut puut sisäänpäin, jotta näyttivät siltä kuin olisivat saksilla viistoon poikkileikatut. Vaan saatuansa vihdoon tarpeeksi voimaa alhaaltapäin, rupesivat ne leviämään, kasvoivat toistensa ja muitten puitten niskoille, taistellen jokaisesta auringon säteestä ja kiiltäen raittiudesta ja tuoruudesta.

Toiset puut noudattivat esimerkkiä; niinpä nuo vaatimattomat seljapensaatkin, jotka seisoivat ihan aidan vieressä ja ensimmäisinä kovina vuosina kestivät kaikkea tuota kurjuutta pohjoistuulelta, nekin elpyivät ja koettivat nostaa pyöreitä latvojaan yhtä korkealle kuin nuoret pihlajat ja poppelipuut, jotka sisempänä kasvoivat.

Sekä konsuli että puutarhuri pitivät niitä silmällä, vaan eivät paljoo mitään niille voineet. Joka haaralla nuo halvat kotimaiset puut kasvaa rehoittivat yli kuivan, komean tarhan. Puiden suojaan istutetut pensaat eivät enää ottaneet menestyäkseen, niistä kasvoi ainoastaan nälkä-oksia taikka ne kuivuivat peräti; siistit pensas-kasvit, jotka ennen oli leikattu pieniksi tynnylöiksi, paisuivat suuriksi, heinäkuorman tapaisiksi; käytävät, missä ennen mahtui kaksi kävelemään, ummistuivat niin että yksi henkilö töin tuskin pääsi liikkumaan.

Ei ollut puutarhuri siihen syypää, mutta puutarha oli päässyt niin pitkälle, että muuttui puistoksi; eikä sitä olisi muulla neuvoin jälleen saatu alkuperäiseen Ranskan malliin, kuin että olisi kaadettu puut ja aloitettu alusta.

Vaan se ei käynyt laatuun; arvelipa moni että se oli kauniimpi nyt noilla korkeilla puilla kuin ennen. Mutta konsuli näki suruksensa kuinka hänen oiva puutarhansa vuosi vuodelta supistui, kunnes oli jällellä ainoastaan tuo leveä hiekkakäytävä ja nuo kuusi pyramidia huvimajan edustalla.

Kävellessään siellä valoisina, hiljaisina kesä-iltoina, näki hän kapinallisten puitten lävitse vilahdukselta keltaisen-punasta iltataivasta, jonka hohde valui yli Sandsgaardin lahden länteenpäin merelle, jonka pinta oli kuin peili pitkine aaltoviiruineen. Hän tuli ajatelleeksi että puutarhamajan katolta muinoin oli ihana näköala merelle. Nyt sekin oli ummessa. Puutarhan kävi samoin kuin kaupunginkin: ne kasvaa rehoittivat niin, ett'ei enää tuntenut toista eikä toistakaan.

Huvimajan peräpuolella oli panelissa salaovi, jonka avain aina oli konsulin taskussa. Monta pientä muistoa rakkauden seikoista tulvaili häntä vastaan kun hän nyt vanhoina päivinä joskus avasi tuon salaoven. portaat olivat ahtaat; nyt hänen varmaankin olisi vaikea päästä ylös, mutta nuoruudessa, hyvänen aika, kuinka kepeästi silloin lennettiin ylös ja alas!

"Le nez, c'est la mémoire", sanoi hän kertoen omat komppasanansa, kun tunsu hajua umpinaisessa huoneessa olleesta vanhasta mahonkipuusta, ja hyräillen käveli hän edestakaisin nuoruutensa puutarhan pienessä jäännöksessä, asetellen varovasti ja sievästi kauniita sääriänsä, uneksien että hänellä oli jalassa kengät ja valkoiset silkkisukat.

Mutta tiellä puutarhan ulkopuolella seisahtui eräs matkamies ja katseli vuonon yli.

Se oli tuo tunnettu maallikkosaarnaaja Hans Nilsen Fennefos. Ko'okkaana, laihana, pistävä loiste vaaleissa silmissään, seisoi hän siinä äänetönnä mietteissään; hän nojasi pienen suljetun portin tolppaan.

Selässä hänellä oli suuri laukku, jossa kantoi hengellisiä kirjoja ja kirjasia; hän oli pölyinen ja väsynyt, käytyänsä koko päivän auringon paisteessa.

Kolmeen vuoteen ei hän ollut käynyt näillä seuduilla, ja paljon oli hänessä tapahtunut sillä aikaa.

Kuullessaan että Saara oli naitu kippari Worselle, tunsu hän ankaran sisällisen pistoksen, ruumiillisen tuskan, joka oli tukehduuttaa hänet. Hän käsitti nyt täydellisesti, että hän kuitenkin rakkaudella oli sidottu tuohon vaimoon, rakkaudella, jonka rinnalla hänen rakkautensa veljiin, jopa Jumalaankin oli heikko ja mitätön. Hän kauhistui omaa itseänsä ja heittäysi tomuun katuen ja rukoillen. Ja koska hänestä tuntui kuin ei mikään rangaistus eikä mikään sovitus olisi kyllin ankara näin suuresta petoksesta, näin kamalasta rikoksesta, kävi hän ankaraksi muitakin kohtaan; ja hän rupesi tulisella innolla saarnaamaan parannusta ja rankaisemaan syntisiä kovemmilla sanoilla kuin mitä kukaan oli käyttänyt ennen häntä.

Kolme vuotta hän eli tässä ankarassa, jyrkässä taistelossa syntiä vastaan omassa itsessään sekä ympärillensä, ja sen ajan kuluessa hänen onnistui voittaa sydämensä ja perata pois syntinen rakkaus, ja hänelle selveni että hän niinkuin veljetkin tähän asti oli osoittanut liian vähän ankaruutta niin elämässä kuin opissa.

Sentähden hän noudattikin kutsumusta ja palasi etelään. Lukiessaan Saaran kirjettä, tuli hänen sääli sekä Saaraa että veljiä, jotka sokeasti vaelsivat synnissä ja itsehurskaudessa.

Vaan kulkiessaan etelään päin ystävällisempien seutujen kautta, missä asui ihmisiä, jotka vanhastaan häntä tunsivat ja vastaanottivat häntä hellällä huolella, hän ei voinut vastustaa sitä lempeää vaikutusta, minkä se teki hänen mieleensä. Ja kulkiessaan Sandsgaard'in läpi, täytyi hänen seisattua niiden muistojen valloittamana, jotka hänessä heräsivät kun hän näki tuon ystävällisen lahden ja kaupungin kirkontornit, jotka jo tulivat näkyviin.

Hans Nilsen tutki vielä kerran sydäntänsä, vaan ei löytänyt siitä muuta kuin mitä siinä olla piti. Saara oli hänelle niinkuin sisar tai veli; hän oli toisen miehen vaimo ja Fennefos toivoi että hän oli onnellinen.

Vaan ennenkuin meni eteenpäin, katsoi hän sattumalta aidan yli, ja oksien välitse näki hän konsuli Garman'in, joka oli kävelemässä.

Fennefos tunsu hänet ja intohimoinen luontonsa pääsi taas voitolle, kun hän näki tuon kääntymättömän vanhuksen, joka käveli noin huoletonna synneissään keskellä rikkauttaan, silmien ja lihan hekkuman ympäröimänä, käveli avo-silmin suoraan helvetin piinaan.

Hän tarttui sauvaansa ja meni eteenpäin; he saisivat kokea tuolla kaupungissa, että Hans Nilsen

Fennefos oli palannut.

Iltaruskon viimeinen hohde katosi ja taivas muuttui sinertävän vihriäksi ilman rannalla; kylmä tuuli keinutti pitkiä sitkeitä pyökin-oksia, ja konsuli Garman meni sisälle.

Puutarhassa oli hiljaista ja se kasvoi umpeen puista ja pensaista. Lehdikkäät latvat peittivät käytävät, taistelivat, päästäkseen eteenpäin, tai kuolivat, kuivuivat siimekseen, vettä kun niihin pisarteli muista oksista. Ylhäällä sekä alhaalla pisti oksia esiin, tehden yhä ahtaammaksi tuota pientä aukkoa huvimajan edustalla, ja lammikko supistui vuosi vuodelta.

Vaan se, joka taivutti oksia sivulle päin ja tunkeutui sisään pensastoon, hän saattoi vielä nähdä jälkiä suorakulmaisista käytävistä ja pienistä leikatuista nukkeentapaisista pensas-aidoista. Siellä oli pimeätä ja vuoskeata, liukasta vihriäisestä sammaleesta ja vanhaa kuolleen hajua puksi-puusta, joka mätäni.

X.

Matalassa vanhan-aikuisessa salissa Sivert Jespersen'in talossa katettiin pitkiä pöytiä. Pöytäliina ja servetit olivat hienointa tamasti-langasta, mutta veitset huonoja ja kahvelit rautaiset. Siellä täällä, kaukana toisistaan, seisoivat Medoc-pulloja; paitsi sitä oli pöydällä vettä, suolaa ja leipää, eikä mitään muuta.

Isäntä pelkäsi kuitenkin että tuo kenties oli liian yllleistä. Tavallisesti hänen ruokapöytänsä oli katettu vaksi-vaatteella ja hän otti perunat vadista sormillaan sekä kuori ne tasku-veitsellänsä. Tämän päivän pidot olivat kotia palanneen Hans Nilsen'in kunniaksi; ei ollut helppo tietää kuinka ankaraksi hän oli käynyt.

Vanhimmat olivat määränneet että Fennefos ensin oli kutsuttava luotettavimpien veljesten ja sisarten piiriin, jotta tulisi ilmi miten hänen oli laita. Ei ollut viisasta antaa hänen kohta puhua rukoushuoneessa. He pelkäsivät häntä sydämessään, ja jokaisella oli jonkunmoista omantunnon vaivaa.

Fennefos oli ollut neljättä päivää kaupungissa, vaan häntä ei oltu liioin nähty sillä aikaa. Hän oli enimmäkseen kotona ja puhui matami Torvestad'in kanssa. Päärakennuksessa Worsen luona oli hän myös käynyt.

Kun Saara ja hän ensi kerran kohtasivat toisiansa, olivat he kahden kesken, ja kun Saara ensi kerran loi tummat silmänsä häneen, vapisi hänen äänensä; vaan hänen mielensä asettui kohta ja hän puhui sitten tyynesti ja totisesti katsomatta paljon Fennefos'iin.

Saara ei sanonut juuri mitään; kuunteli vaan hänen ääntänsä.

Kippari Worse tuli sisään ja sanoi Hans Nilsen'in sydämellisesti tervetulleeksi; vaan Hans Nilsen hämmästytti nähdessään kuinka laivuri näinä vuosina oli vanhentunut; kun oli niin hermoton ja iho niin keltainen.

He puhuivat tulevan päivän pidoista Sivert Jespersen'in luona, ja Worse käveli edes-takaisin, silittäen saukon-nahkaansa; nähtävästi hänellä oli jotakin mielessä.

"Hm — hm —", sanoi hän pari kertaa, kun muut vaikenivat, "on 24 päivä kesäkuuta huomenna, niin on totta tosiaankin — hm, hm — Juhannuspäivä — niin, niin on!"

"Onko Juhannuspäivä joku merkillinen päivä kippari Worselle?" kysyi Fennefos; hän tahtoi olla ystävällinen Saaran miehelle!

"Merkillinenkö päivä! niinpä niin — luulisinpa, Hans Nilsen! Monena, monena vuotena — se on Randulfin syntymäpäivä, näet — ja aina poikuuden iästä asti — no niin, niin, mitäpä siitä, ne ajat ovat olleet ja menneet."

"Te tahdotte ehkä sentähden mieluummin olla kippari Randulfin luona huomenna kuin mennä Sivert Jespersen'in luo."

"Häpeä on sitä tunnustaa, mutta sitä minä todellakin tahtoisin mieluummin."

"En luule kenenkään sitä paheksivan jos et tule Sivert Jespersen'in luo", sanoi Saara; nähtyänsä Fennefos'in jälleen, tahtoi hän mielellään päästä miehestänsä kokonaiseksi päiväksi.

Jaakko Worse ilostui kuin lapsi tästä odottamattomasta käännöksestä ja riensi kippari Randulf'ille ilmoittamaan että hän oli saanut luvan tulla.

Saara ja Fennefos jäivät istumaan kahden kesken, ja hetken äänettömyys syntyi.

"Eikö miehesi ole terve?"

"Ei, hän on sairas; minä luulen että hänellä on sisällinen tauti."

"Sinä tarkoitat ruumista; minä ajattelin sielua. Onko hän vielä synneissään?"

"Pahoin sitä pelkään, Hans Nilsen. Sana ei pääse häneen vaikuttamaan."

"Oletko koettanut auttaa häntä, Saara?"

"Olen, olen koettanut, vaan suuria hedelmiä en näe työstäni,"

"Ehkä et ole koettanut oikealla tavalla. Hän on ollut voimakas mies, ehkä tarvitaan voimallisia keinoja hänen taivuttamiseen."

Saara olisi tahtonut kysyä enemmän siitä, mutta heidät häiritsi matami Torvestad, joka tuli Fennefos'ia noutamaan. He olivat sopineet yhdessä menemään erästä tyttö-kotia katselemaan, jonka haugelaiset olivat perustaneet.

Saara seurasi heitä, joka äitiä ei liioin miellyttänyt. Hän oli viime aikoina joutunut aivan syrjälle tyttärensä tähden ja koetti nyt kaikin voimin saada pitää Fennefos'ia itsekseen.

Hän oli kuitenkin olevinaan hyvin iloinen, ja he menivät kaikki kolme. Saara tunsi outoa iloa ollessaan Fennefos'in seurassa, vaikka hän koko ajan kallistui äidin puoleen, joka matalalla äänellä kertoi hänelle yhtä ja toista vastaan-tulevista.

Vaan tultuansa kotia jälleen, sanoi Hans Nilsen jäähyväiset matami Torvestad'ille ja seurasi Saaraa hänen huoneisinsa.

He puhuivat kauan keskenänsä, ja Saara kertoi hänelle veljeksistä ja kaikesta, mitä oli tapahtunut hänen poissa ollessaan. Kun hän piankin huomasi että Fennefos arvosteli kaikkia ankarammin ja synkeämmin kuin ennen, hän tietämättään myös antoi kertomuksilleen synkemmän värin. Hän kertoi veljesten laimeudesta, heidän illettävästä halustaan ko'ota maallista tavaraa, kuinka he syntisestä turhamaisuudestaan pyytävät saavuttaa ihmisten kunnioitusta, kuinka sallivat nuorten pappien imartelemisella lörpötellä heitä sinne tänne ja tunkea heidän armeliaisuuden-laitoksiinsa ja lähetys-toimiinsa.

Fennefos kuunteli ja kiitti Saaraa, kun hän oli lopettanut.

"Mutta sinä, Saara, kuinka sinun on?"

"Kiitos, Hans Nilsen", vastasi Saara ja katseli häneen, "itsestäni en mitään voi, vaan Herra on ollut voimani, jotta luulen voivani sanoa, että minun nyt on hyvin".

Hän kääntyi yht'äkkiä ja sanoi hyvästi.

Päivällisillä Sivert Jespersen'in luona istuttiin hiljaa odottaen. Kaikki katselivat tarkasti Hans Nilsen'ia, joka istui Saaran vieressä totisena ja harvapuheisena, jommoisena oli ollut sinne tultuansa.

Ennenkuin lihalientä tarjottiin, luki eräs valkopäinen, sinikätkäinen vanha mies pöytärukouksen; hän oli värjäri. Sitten veisattiin: "sydämen pohjast' veisatkaamme".

Lihaliemen jälkeen olisi pitänyt tulla lohta, mutta isäntää oli ruvennut arveluttamaan viimeisenä hetkenä, ja hän oli keittäjä-rouvan suureksi harmiksi kieltänyt panemasta sitä pöydälle. Sentähden tuli ainoastaan lampaanpaistia, jota syötiin suunnattoman paljon. Keittäjä oli uskaltanut laittaa paistin kanssa syötävää salatia, jommoista suurin osa läsnä-olijoista ei ennen ollut nähnyt. Eräs vanhuksista sanoi sentähden leikillisesti: "mitä nyt. Pitääkö meidän syödä ruohoja niinkuin kuningas Nebukadnesar?"

Naurettiin vähäisen ja matami Torvestad käytti tilaisuutta kertoakseen että, hänen ollessaan nuorena Gnananissa, hän ei saanut juuri mitään muuta kuin tämmöistä ruohoa ja muita kaaliksia.

Siitä tuli sitten puheeksi veljesseurakunnan eri laitokset ja sen johtavat henkilöt, ja puhuttiin sitten vielä vanhoista hurskaista opettajista ja saarnaajista, jotka viime vuosisadalla olivat herättäneet uutta henkeä Saksanmaan kristillisissä.

Hans Nilsen oli vaiti tai puhui puoliääneensä Saarelle muutamia sanoja. Vaan moni vilkastui puhuessaan noista asioista, jotka huvittivat kaikkia ja jotka kaikki hyvin tunsivat. Matami Torvestad oli erittäin innostunut; noihin asioihin oli hän perehtynyt, eikä jättänyt mitään tilaisuutta käyttämättä, jolloin sai puhua niistä miehistä, joista nuoruudessaan oli kuullut niin paljon.

"Toden totta", sanoi Sivert Jespersen, "moni siunattu sana Juhana Arndt'ilta, Spener'iltä ja Franckelta on meille säilytetty. Herrnhuteissakin on sittemmin ollut monta hurskasta Jumalan miestä".

"Me voimme oppia yhtä ja toista heiltä ja he meiltä", sanoi vanha värjäri.

"Minä lu'in juuri tänään pienestä kirjasta, joka minulla on, eräästä ilmestyksestä, jonka muuan Francken ystävistä näki. Sittemmin tuli saman miehen tiedoksi, että Francke kuoli juuri samana hetkenä kun hän sen näki". Näin sanoessaan veti matami Torvestad taskustaan yhden noista ijankaikkisista kirjoista, ja Sivert Jespersen pyysi häntä lukemaan tuosta ilmestyksestä, jos se oli sama kirja, mitä hänellä siinä oli.

Se se oli ja hän oli ottanut sen mukaansa sentähden, että hän ja vanhimmat olivat tulleet siihen päätökseen, että pitäisi lempeillä sanoilla koettaa herättää iloisempaa ja luottavaisempaa mielen-alaa heidän rakkaassa ystävässään ja veljessään Hans Nilsen'issä.

Valmistuttiin kuuntelemaan. Enin osa oli päättänyt atriansa, mutta jotkut miehistä ottivat vielä paistinpalasen ja söivät hiljaisuudessa matami Torvestadin lukiessa. Heidän mielensä kävi vähän keveämmäksi ja he katselivat vapaammin Fennefos'in puoleen.

Matami Torvestad luki hyvin, ääntämättä väärin vieraita sanoja niinkuin muut, jotka nuoruudessaan olivat saaneet huonompaa opetusta:

"Tuli viimein aika, jolloin Elias — sillä tarkoitetaan Franckea — oli otettava pois; se oli vuonna 1727. Pimeydestäni näin kirkkaan ilmestyksen autuaitten asunnoista. Minä näin suuren rauhanruhtinaan, ympärillään suuri joukko vapautettuja, hymyhuulin heille lausuvan: 'Isäni siunatut! Te rakastatte minua ja minä teitä, me riemuitsemme toisistamme. Ja nyt meillä on uusi ilon aihe. Tässä uudessa Jerusalemissa pitää meidän huomenna viettää ilon juhlaa. Suuri siunattu sielu on silloin kruununsa saava. Hän riisuu nyt päältänsä maallisen verhonsa.'

"Kohta huusi koko taivas suurimmalla kunnioituksella: Amen! Amen!

"Mutta kuka? kysyi toinen toiselta, oi kuka tuo uusi suuresti siunattu ystävä lienee?

"Huomioni kiintyi nyt kolmeen, jotka olivat arvokkaimmat vanhuksista ja korkean-autuaasti koristetut kruunuilla ja puhtaalla hohtavalla silkillä päänenkelin loisteessa. Ken on tuo? tuo? tuo? kysyi sydämeni hetkeksi. Ja kohta tunsin heidät: ne olivat Luther, Arndt ja Spener. 'Veljeni', sanoi Spener, 'luuletteko minun voivan arvata ketä kuninkaamme tarkoittaa tuolla autuaalla ystävällä, jota huomispäivä on kirkastava? Varmaankin Francke on kruunattava; sillä hän on rehellisesti taistellut'.

"äin puhui armas Filip Jakob; ja Vapahtaja, joka samassa seisoi hänen läheisyydessään, vastasi hymyillen: 'sinä sanoit sen'.

"Koko taivaassa taputettiin tästä ilolla käsiä.

"Siis tuli se autuas päivä, jota Francken sielu niin kauan oli halannut. Suuri joukko autuaita palvelushenkiä, jotka seisovivat valmiina ja toivoivat saavansa toimittaa kuninkaansa käskyjä, sai samalla Vapahtajalta viittauksen lähteä noutamaan Francken sielua. Taivaan portit avattiin, Israelin vaunut ja ratsujoukot lähtivät tavallisessa loistossaan alas noutamaan Eliasta.

"Pyhällä vaatimattomuudella astui Francke Sionin portista sisään, ja samassa kääntyi Vapahtaja esikkonsa puoleen: 'katso', sanoi hän, 'katso Franckeni. Katso kuinka tämä sielu kultaisten vaatteidensa loistossa kuitenkin autuaallisimmin loistaa sydämensä nöyryydessä!'

"Mutta tule, Hernan Augustini!' jatkoi kuningas. 'Tule valittu sisareni. Käy kunnia-istuimellesi mun oikealle puolelleni.'

"Vaan kun nyt huomasi että kuningas itse tuli häntä vastaan, heittäysi Francke heti paikalla sievimmällä nöyryydellä hänen jalkojensa juurelle ja suuteli hänen hameensa lievettä.

"Sionin kuningas riensi nyt nostamaan ylös morsiantaan ja antamaan hänelle rauhan suudelman.

"Oi jos olisin voinut nähdä ja kuulla enemmän! Mutta nyt ilmestys katosi kun Vapahtaja otti puhdasta morsiantansa kädestä ja vei hänen isänsä luokse. Sinne minun heikko näköni ei voinut eikä uskaltanut

heitä seurata."

Suurin osa läsnäolijoista ilmoittivat mieltymystänsä hymyllä ja nyykkäyksillä, jotkut näyttivät kuitenkin vähän mieltiväisiltä. Sivert Jespersen katui ett'ei hän aikanaan ollut paremmin sopinut matami Torvestad'in kanssa.

Tosin oli hän älykäs vaimo, jolle kyllä sopi uskoa asian johtaminen, vaikkapa se olisikin vähän mutkallinen. Vaan se juuri oli hänen heikkoja puoliansa, ja Sivert Jespersen tiesi varsin hyvin kuinka suuresti Fennefos kammosi tämmöistä liiallista mielen kiihoitusta. Hans Nilsen istui yhtä tyyneen näköisenä, mutta hän ei puhunut enää, vaan näytti olevan ajatuksiinsa vaipuneena.

Muut sitä vastoin rupesivat vilkastumaan. Hapanta Medoc-viiniä juotiin varovasti ja vaaleanpunaiseksi sekoitettuna vedellä ja sokurilla; muutamat joivat kotona tehtyä kaljaa, enin osa heistä joi ainoastaan vettä.

Mutta se lempeä veljellinen mieli, joka heidät yhdisti, kuohui nyt muutamissa yli laitojen; he hymyilivät toisillensa ja taputtivat toinen toistaan olkapäälle tai poskelle. Vähittäin levottomuus Hans Nilsen'in suhteen haihtui ja he iloitsivat vaan nähdessään häntä jälleen, vaikka hän istuikin niin äänetönnä heidän keskuudessaan. Eihän kukaan voinut tietää mitä koetuksia Herra oli hänelle lähettänyt; kun sairas mielensä parantui, hän kyllä saisi vapauden armonlahjan niinkuin ennen.

Nyt kaikui yht'äkkiä hänen äänensä, ja samalla vaikenivat kaikki.

"Sydäimestä rakastetut veljeni ja sisareni! Kutsutut ja valitut Herran Jesuksen Kristuksen rauhassa Jumalassa, suotakoon teille hurskautta ja pyhyttä, viisautta ja kärsivällisyyttä, oikeata rakkautta ja nöyryyttä, joka on puhdistettu pyhän hengen tulessa ja isän kurituksella — hän kutsukoon, valaiskoon, varjostakoon, innostuttakoon ja valmistakoon teitä täydellisesti ijankaikkiseen autuuteen! Amen!"

He tunsivat äänen, moni heistä nuo kummalliset vanhan-aikuiset sanatkin; se oli Haugen oma tervehdys erästä hänen kirjeistänsä; ja veljet ajattelivat: nyt tulee!

Alussa hän puhui hiljaa, jopa surumielisesti "ensimmäisestä rakkaudesta", hän muistutti että itse Haugekin viimeisinä vuosinaan oli tunnustanut ett'ei ensimmäinen rakkaus hänessäkään palanut niinkuin armon ensi päivinä.

Sen jälkeen hän kuvasi veljesten tukaluutta pahoina päivinä; hän kiitti ja ylisti Jumalaa, joka oli ollut voimallinen isissä, jotta liekki ei ollut sammunut, vaan loisti kirkkaasti yli maan.

Vaan sitten hän puhui veljesten tukaluudesta hyvinä päivinä, ja kaikki kallistivat päätään ajatellen: nyt tulee.

Ja sitä tuli kun tulikin myrskyn lailla. Niin kuin isku iskun päälle sattuivat hänen sanansa heihin, milloin siellä, milloin täällä, aina arkoihin paikkoihin; jokainen tiesi mitä joka sana tarkoitti, eikä kukaan katsellut toista. Heille ei jäänyt aikaa ajatella mistä hän kaikki tiesi; sillä ajatukset eivät päässeet toiselle uralle kuin hänen määräämänsä suuntaan.

"Mitä nyt on jällellä", huusi hän, "mitä nyt on jällellä ensimmäisestä rakkaudesta teissä? Tuntisiko hän ystäviänsä jos vielä oleskelisi täällä maallisessa verhossaan, hän joka isämme herätti, hän jota moni vanha meidän seurassa on nähnyt kasvoista kasvoihin? Ja se Vapahtaja, jonka veressä te olette kutsutut ensimmäiseen rakkauteen, tunteneekohan hän teitä tuomion päivänä? Voi, voi teitä! Hyvä henki on jättänyt teidät ja te olette vallassa uuden hengen, joka on täynnä maallisia murheita, ylpeyttä, vallattomuutta ja himoja, ja teidän tähtenne pakanat pilkkaavat Jumalan nimeä.

"Vai oletteko unohtaneet vanhan vihollisen? Vai arveletteko ymmärtämättömästi sydämissänne että vanha käärme nukkuu? Voi teitä! Sillä te — te nukutte! Ja heräämisenne tulee olemaan rikkaan miehen, joka heräsi helvetin piinassa".

Useat vaimot rupesivat itkemään. Miehet istuivat kallistaen päätänsä, joka kerta kuin uusi isku tuli. Vaan kun Hans Nilsen oli lopettanut, sanoi Sivert Jespersen nöyrästi hymyillen: "Nyt lienee parasta että laulamme:

"Oi että olen aikaanain
Ma hekkumassa uinut".

Kolmatta värssyä veisatessa keittäjä-rouva toi jälkiruokaa. Isäntä väänsi kasvojansa mitä hirvittävimällä tavalla hänelle, pudistaen päätänsä, vaan hän johti virttä ja hänen täytyi pitää vaari kaikista äänensä väristyksistä ja vavistuksista.

Keittäjä-rouva ymmärsi kuitenkin varsin hyvin hänen tarkoituksensa. Mutta koska hän ei saanut tuoda lohta, ei pirukaan saisi häntä jättämään jälkiruokaa sikseen. Hänen maineensa olisi pilattu kaikissa hienoissa taloissa jos tulisi tiedoksi että hän päivällisissä kahdellekolmatta hengelle oli tarjonnut ainoastaan lihalientä ja paistia — ei kalaa eikä jälkiruokaa.

Sepä ei ikinä maailmassa saisi tapahtua! Ja kasvot punoittavina sisällisestä liikutuksesta kantoi hän itse pöydälle suuren vadillisen rasvaisia torttuja ja asetti ne ihan Sivert Jespersen'in eteen.

Se teki sanomattoman tuskallisen vaikutuksen, ja isännän ääni oli aivan tukehtumaisillaan, kun hän aloitti neljättä värssyä:

"Ma vihan maljan täyttänyt
Oon laitojansa myöten."

Jälkiruoka jäi koskematta; virren perästä vanha värjäri luki kiitoksen ruoasta, jonka jälkeen vielä laulettiin kaksi värssyä virrestä:

"Me atriamme päätämme
Ja kädet ristiin saamme."

Kahvia juodessa vallitsi tukala äänettömyys; muutamat olivat syvästi liikutetut ja surumieliset, toiset katselivat tuskissaan vanhimpia. Naiset kokosivat päällysvaatteensa, mennäkseen rukoushuoneeseen, jossa raamatunselitys oli pidettävä; Fennefos ja muutamat miehistä menivät myös.

Mutta Sivert Jespersen'in pieneen konttoriin, höystepuodin takana, kokoontui viisi kuusi vanhimmista. He saivat liitupiippunsa sytytetyiksi ja istuivat kauan aikaa aivan äänettöminä polttamassa. Ei kenenkään tehnyt mieli aloittaa.

"Tietääkö kukaan mikä suolan hinta on pohjoisessa, Bergenissä?" kysyi Endre Egeland, joka tahtoi päästä siitä, mikä ikävää oli.

Vaan näytti siltä kuin ei kukaan olisi tietänyt suolan hinnoista mitään; oli selvä että jotakin muuta oli keskusteltava.

"Niin, niin", huokasi Sivert Jespersen, "kyllä tuokin voi olla meille hyödyksi!"

"Totisesti", vastasi toinen, "on monta virhettä korjattavana ja rangaistavana sekä sinussa että minussa".

"Sinä näet raiskan veljesi silmässä, mutta et näe malkaa omassa silmässäsi", sanoi nyt Nikolai Egeland näppärästi.

"Vaimon neuvot ja vaimon puheet eivät aina tee miestä lempeämmäksi", sanoi vanha värjäri hiljaa.

Äänettömyys syntyi, kunnes kaikki, jopa Nikolai Egelandkin olivat asian perille päässeet. Sitten joku sanoi: "Me tarvitsemme paljon väkeä talossamme tänä vuonna. Herra on siunannut sekä niittymme että peltomme".

Se tarkoitti muutamien haugelaisten omistamaa taloa lähellä kaupunkia.

"Me tarvitsemme miestä, joka ymmärtää sekä työtä tehdä että ko'ota väkeä rukoushetkiin loma-aikoina", sanoi Sivert Jespersen.

Taas pitkä vaitiolo; toinen katseli naapuriansa, ja tämä katsoi toisaalle päin, nurkkaan, jossa vanha värjäri istui, monta silmää katsoi nyt samaan suuntaan. Ei ollut helppoa nähdä minne vanhus katsoi; hän istui vilkkuvassa paksussa tupakan savussa.

Lopuksi nyykäytti hän päätänsä monta kertaa: "Niin, niin, koska te niin arvelette, rakkaat ystävät, niin täytynee mun kaiketi koettaa sanoa se hänelle".

Se helpoitti nähtävästi suuresti muitten mieltä, ja nyt vasta rupesivat hyvin hartaasti keskustelemaan suolan hinnoista.

Kippari Randulfin pieni talo oli korkealla ja näköalana oli sekä kaupungin lahti että vuono. Nuo kaksi ystävää oli syöneet ja juoneet kunnollisesti; nyt vetivät he päivällisunta. Isäntä tavallisella paikallansa sohvalla ja vieras suuressa nojatuolissa.

Ikkunat olivat avoinna. Päivä paahtoi. Rauhallisena iltapäivän aikana kaupungista ei kuulunut mitään melua, kärpäset surisivat ja lentelivät sisään ja ulos ja tuulonen leuhotteli ikkunanverhoja.

Suuria, kirkkaita hikipisaroita kokoontui Jaakko Worsen nenälle; hän makasi selällään tuolissa, suu avoinna, ja kuorsaeli.

Randulf kuorsaeli myöskin, vaikk'ei juuri niin kovasti. Silmillään hänellä oli keltainen silkkiliina, jonka hänen vanha emännöitsijänsä joka päivä sai sitoa hänen päähänsä, muuten ei hän saanut unta.

Jyrkällä rinteellä talon ulkopuolella oli muutamia poikia, jotka leikkivät "mablis" nimistä peliä; he rupesivat huomaamaan nukkuvien jyrinää ja kokoontuivat nauraen ja meluten ikkunan alle. Vaan yht'äkkiä Randulfin emännöitsijä ryntäsi heidän kimppuunsa luudallaan ja pojat läksivät yhtenä sekamelskana päistikkaa alas mäkeä, huutaen ja nauraen, niin että Worsen silmät avautuivat rakoselleen ja hän kallisti päätänsä toiselle puolelle.

Nyt oli aivan hiljaista kunnes kuorsaus taas pääsi alkuun; airojen loiskina kuului veneestä, jota soudettiin ulos lahdelta, ja majavan huutoa kaukaa vuonoita. Randulfin emännöitsijä seiso vartioimassa luudallaan, ja nuo kunnan kaptenit nukkuivat vielä puolen tunnin ajan. Vihdoin Randulf nousi, otti siteen silmiltään ja haukotteli.

Worse heräsi puoleksi ja sanoi kohta ylpeästi: "Oi, kuinka sinä olet nukkunut! En uskonut sinun heräävätkään enään".

"Heräävän?" kertoi Randulf pilkallisesti, "minä en ole saanut unen kipinettäkään syntisiin silmiini, niin sinä kuorsaat."

"Minä en kuorsaa koskaan", vastasi Worse vakaasti, "paitse sitä olen valvonut koko sen ajan, minkä sinä nukuit."

"Nukuin? Minä en nukkunut ollenkaan, kuuletkos!"

"No mutta sen kai minä paraiten tiedän, joka olen istunut tässä —"

— "kuorsaamassa, niin! Kuorsailit kuin mies."

Tästä nyt pitivät vähän nalkutusta kunnes selvisivät unesta.

Sitten he sytyttivät piippunsa ja pukivat takit yllensä; Randulfin luona he aina olivat paitahisasillaan, ja juhlahetkiä ne olivat Worselle, sillä kotonaan ei hän saanut olla paitahisasillaan.

Sitten kävelivät nuo vanhat kipparit ympäri kaupunkia, kaikilla silloilla, pistäytyivät meriaitoissa ja köysitehtaan radalla sekä tarkastivat suurella epäluulolla erästä uutta laivaa, jota rakennettiin laivan veistämöillä. Joka paikassa he tapasivat tuttavita, joiden kanssa juteltiin; Randulf oli parhaimmalla tuulellaan, ja Worsekin vilkastui, vaikk'ei ollut sama mies kuin entisinä aikoina.

Tämmöinen käynti kaupungilla oli hänestä nyt varsin outoa ja uutta. Sillä viime aikoina ei hän mennyt juuri omaa makasiiniansa kauemmas.

Hänen oli käynyt niin kummallisesti; ei hän itsekään sitä käsittänyt. Mutta siitä hetkestä kun hän jätti "Perheen Toivon" muiden huomaan, eivät entiset työnsä ja toimensa häntä enää huvittaneet. Niin, kun hän nyt näki laivan purjehtivan myötätuulella ulos kaupungin lahdelta, se melkein häntä tuskastutti, vaikka se ennen oli hänestä ihaninta maailmassa.

Vaan tänään Randulf sai hänet niin virkistetyksi, että hän pari kertaa huomaamattaan kiroilikin, joka sanomattomasti ilahutti hänen ystävätään.

Sillä niinkuin konsuli Garman murehti Randulfkin puolestaan että Jaakko Worse meni hukkaan, kuten sanoi. Hän ei enää pilkannut Worsea, sillä se ei maksanut vaivaa. Vaan klubissa hän lämpöisen lasin ääressä uskoi ystävilleen kuinka surullista oli nähdä semmoisen merimiehen helmen, kuin Worse oli, perin pilattuna hengellisen vaimon kautta.

"Tuo perhanan Rostockilainen!" oli hänen tapana sanoa lopuksi. Sillä hän tarkoitti sitä Rostockin laivaa, joka oli purjehtinut hänen päällensä Volderaassa; sillä se oli hänen järkähtämätön uskonsa että jos hän, Randulf, olisi ollut kotona, Jaakko Worsea ei koskaan olisi saatu pauloihin.

Kello seitsemän aikana he palasivat Randulfin pieneen taloon oivallisella tuulella ja nälkäisinä kuin

sudet. Syötyänsä aika tavalla — Worsella ei ollut pitkään aikaan ollut niin oivaa ruokahalua — saivat he höyryävät toddylasit pöydälle avonaisen ikkunan eteen; ja sininen savu heidän piipuistaan tuli milloin toisen, milloin toisen suusta, ikäänkuin kaksi rekattia olisi toisiansa kanunanlaukauksilla tervehtinyt.

Poltettuansa kauan ääneti, sanoi Worse: "Meri voi olla kaunis tämmöisenä kesäiltana — maljasi!"

"Meri on aina kaunis, Jaakko! maljasi!"

"No niin, niin kauan kuin nuoria ollaan."

"Nuoria! Sinä et ole kuin kolme vuotta minua vanhempi, eikä Tuomas Randulf vielä kymmeneen vuoteen aio ryömiä maalle, siinä vakuutuksessa voit hirteen mennä."

"Toista on sinun laitasi, näetkös, minussa kun on tämä sisällinen tauti, sinä tiedät —"

"Lörpötyksiä!" vastasi Randulf, "ei minulla ole juuri paljon tolkkua maksasta, keuhkoista, suolista, sisuksista, pernasta ja muusta romusta, mitä sanotaan meillä olevan vatsassa, mutta sen minä tiedän että se, joka on meren oma, kituu sairaana maalla; aivan niinkuin talonpoika oksentaa kuin kissa kun hän laivaan joutuu. Sepä on totuus vakaa ja järkähtämätön."

Jaakko Worse ei voinut väittää tätä puhetta vastaan; hän murisi vaan hiukan ja hieroi vatsaansa.

"Oletko koettanut Riga-balsamia?" kysyi Randulf.

"Oletko hullu? Onhan tautini sisällinen."

"Ja sinä et luule Riga-balsamin kelpaavan sisällisesti käytettynä? Jos saat oikeata lajia, niin se on terveellistä sekä sisällisesti että ulkonaisesti käytettynä, sen mahdan minä tietää!"

"Paitsi sitä ei sinulla ole vikaa vatsassa", lisäsi Randulf syvämielisesti, "ennemmin sydämessä, sillä tuo rakkaus ja tuo akkaväki, sen sanon sulle, se se aina on ollut sinun pitäli-tautisi, Jaakko; kaiken ikäsi olet ollut hupsu naisväkeen katsoen, ja aina he ovat sinua narranneet, sitä olen monasti nähnyt sekä Välimerellä että Itämerellä. Vaan tämä viimeinen villitys on kuitenkin pahin, sillä nuo pyhät, näetkös —!"

"Ole varoillasi, Tuomas, kun Saarasta puhut. Hän on ollut minulle suureksi siunaukseksi. Mitä minusta, vanhasta sairaasta ukosta olisi tullut ilman häntä?"

"Sinusta ei olisi tullut vanhaa sairasta ukkoa, ilman häntä", puhkesi Randulf puhumaan, vaan toinen näytti nyt niin uhkaavalta että Randulf otti syvän kulauksen ja yski aivan hirveästi sen jälkeen.

"Ei, ei", sanoi Worse, juotuansa hänkin, "Saara on ollut minulle hyvä vaimo sekä ruumiille että sielulle, ja häneltä olen oppinut paljon, jota en tietänyt ennen."

"Se oli totuuden sana, Jaakko! Annas kun kerron sinulle mitä olet oppinut: sinä olet oppinut istumaan uunin nurkassa kuin vanha ämmä ja riippumaan naisten hameista kiinni, antaen kulettaa itsesi rukouskokouksiin, Jumala paratkoon, niinkuin munkkien aasit Espanjassa — sen hän on sinulle opettanut!"

"Odotas Tuomas!" vastasi Worse ja nyökkäsi päätään vakavan näköisenä, "tulet vielä kokemaan että minä olen oikeassa. Minä olin samallinen kuin sinä, vaan toista olen kokea saanut, ja sen sinäkin saat kun aikasi tulee; silloin vasta ymmärrät kuinka syntiset me olemme."

"Syntiset! No niin, mutta niin huono kuin moni muu en kuitenkaan ole etkä sinäkään, Jaakko! Minä olen nyt tuntenut sinua yli neljäkymmenen vuoden, vaan parempaa miestä ei löydy Norjan maassa ja valtakunnassa, sen pituinen se!" Ja hän löi nyrkkinsä ikkunalautaan.

Worse ei ollut aivan tunnoton tälle ylistyspuheelle, vaan hän mutisi kuitenkin, puhdistessaan piippua uunin edessä: "Niin, mutta enemmän, paljoa, paljoa enemmän vaaditaan!"

"Kuule nyt sana niin hyvä kuin kaksi! Tunnetko Sivert Jespersen'iä, jota myöskin Gefvintiksi sanotaan?"

"Kyllä, kiitos."

"Ehkä muistat nuo 200 tynnöriä suoloja, jotka ostit häneltä eräänä vuonna pohjoisessa Kinnissä."

"No niitä en taida niinkään pian unohtaa."

"Vastaa nyt pieneen, hyvin pieneen kysymykseen: pettikö hän sinua vai eikö pettänyt?"

"Konnamaisesti", vastasi Worse pontevasti ja vakuutuksella.

"No, näetkös! Tahdotko nyt vastata vielä yhteen kysymykseen: minkä luulet enemmän miellyttävän Herraamme, rehellisen merimiehenkö, joka pitää kitansa kiinni ja hoitaa laivaansa, vaiko tuommoisen valepyhän, joka varastaa pahemmin kuin kreikkalainen juuri kaikkivaltiaan Jumalan silmien edessä ja sitten jälestäpäin veisaa hänelle virttä vasten naamaa? Hä? Kummastako luulet hänen enemmän pitävän?"

"Sitä et tiedä sinä enkä minä, Randulf, sillä tuomio on Herran, joka tutkii sydämiä ja munaskuita."

"Munaskuita!" huusi Randulf pilkallisesti. "Sivert Jespersen'in munaskuita! Kylläpä maksaisi vaivan semmoista tutkia! Ei, ukkoseni! Herramme on mies, joka tietää mitä tekee, eikä anna pettää itseänsä."

"Sanonpa sinulle jotain — Tuomas Randulf! Jumalan kanssa ei ole suinkaan niin helppo sopia kuin he meille ovat opettaneet. Sillä, näetsen — kävisi kyllä laatuun hänen itsensä kanssa; mutta ensinnä on kaikki nuo tehtävät pyhän Hengen kanssa."

"Etkö luule että minä häntä tunnen?" kysyi Randulf suuttuneena.

"Mutta näetkös, on niin monta mutkaa hänen kanssa; ensinnä on se, jota he sanovat uudesta-syntymiseksi ja kääntymykseksi, — ei uudesta-lunastus, se se ensiksi tulee; — ei! nytpä olen sen jälleen unohtanut, mikä nyt ensiksi tuleekaan?"

"No se on kai ympärileikkaus, sitä kai tarkoitat", sanoi Randulf vakavasti.

Mutta silloin täytyi Jaakko Worsen hymyillä vasten tahtoansa; ja nyt jättivät he jumaluusopin sikseen ja panivat itselleen toisen totillisen.

"Mutta siitä et pääse — Jaakko! se oli sekä synti että häpeä, että luovuit merestä niin aikaisin; ja sen sanoo joka mies, ken sinua kyselee."

"Kyseleekö kukaan minua?"

"Kyselee sinua! Sinua totta tosiaan kysellään Kyöbenhamnista Kronstadt'iin asti. Muistatko tuota paksua neitoa 'Drei Norweger' nimisessä ravintolassa Villanissa?"

"Sielläkö, missä me tanssimme, sinä tiedät?"

"Ei peijakas, sehän oli Königsbergissä; hyvänen aika, oletko jo sen unohtanut? Mutta tuo paksu neito Villanissa itki katkeria kyyneleitä kun kuuli että olit nainut ja jäit kotiin. — Ach du lieber, sanoi hän, was soll nu den arme Minchen machen, kun tuo lustige Jaakko Worse on gegiftet sich!"

"Sanoiko hän todellakin niin?" huudahti Worse liikuttuneena. "Mutta kylläpä kerrot sitä hullunkurisesti. Se on kummallista, Tuomas, ett'et koskaan opi puhumaan saksaa —"

"No tiedätkös, minä tulen varsin hyvin toimeen, sillä minä huomaan heti kun tahtovat minua peijata. Silloin he tulevat niin imeläsuina ja sanovat: 'guten Abis!' mutta kun he sanovat: 'das globis', niin silloin saa olla varoillansa, sillä silloinpa vasta ovat oikein viekkaita."

"Annappas heidän koettaa minun kanssani! Ei, ukkoseni, kyllä minä niille kyytiä annan!" huusi Worse kerskaavasti. "Vanha Bencke Danzigissa sai sitä kokea hän. Ensiksikin pettivät minua sillikaupassa, niinkuin aina tekevät."

"Aina!" todisti Randulf.

"Ja sitten ruiskaupassa."

"Äläppäs toki!"

"Mutta lopuksi olivat panneet jotakin uutta saatanan kujetta konossementtiin."

"Mitä se oli?"

"Perhana tiesi, mutta minä näin että se oli jotakin uutta, jota siinä ei ollut ennen, enkä tahtonut allekirjoittaa."

"Tietysti."

"Ja konttoristi, joka oli jonkunmoinen tanskalainen, hän seisoi valmiina kynä kädessä ja tahtoi minua houkutella, se muka ei merkinnyt mitään, oli päinvastoin laivan eduksi, ynnä muita loruja, jota oli helppo ymmärtää valheeksi. Niin, siitä seurasi sitten vaan että minä vannoin tahtovani senlaista

konossementtia, joihin olin tottunut, muuten en kirjoittaisi alle, vaikkapa sekä priki että rukiit jäisivät mätänemään Danzigin rannalle."

"Tietysti", virkkoi Randulf.

"Vaan meidän tästä kiistellessä tulee ukko Bencke itse ulos konttoriin, ja tanskalainen hänelle selittämään mikä oli asia. Ja ukko kävi helkkarin vihaiseksi, ymmärräthän, ja rupesi sitten haukkumaan ja kiroilemaan saksaksi, niin paljon kuin jaksoi. Mutta nyt minäkin suutuin ja käännyin hänen puoleensa ja sanoin hänelle saksaksi, ymmärrätkös; juuri näin minä sanoin hänelle: 'Bin Bencke bös, bin Worse ock bös!' ja huomattuansa että ymmärsin saksaa ei hän uskaltanut hiiskua sanaakaan; hän kääntyi vaan ja korjasi luunsa konttorista. Vaan se, joka sai toiset konossementit, olin minä!"

"Silloinpa olit reipas, Jaakko!" huudahti Randulf; oli kauan aikaa siitä kun hän oli tuon jutun kuullut.

He joivat menneitten päivien muistoksi ja vaipuivat mietteisin kumpikin kohdaltansa. Molempien kasvat punoittivat ja Worse näytti tavattoman terveeltä ja reippaalta sinä iltana. Kellahtavat kasvat olivat kadonneet, mutta myrsky-aallot korvien edessä olivat valkoiset kuin hyrsky.

Viimein Jaakko Worse sanoi: "Nähdessäni tuommoisen suuren pöydän kuin sinulla on tuossa sohvan edessä, en voi käsittää että pöytä taisi haleta, niinkuin taannoin Königsbergissä, sinä muistat".

"No mutta, Jaakko, tanssimehan pöytää vasten täyttä vauhtia."

"Niin, täyttä vauhtia se oli", nauroi Worse.

"Ja juuri Sankt Antonius, kuinka sitten juoksimme!" huusi Randulf ja nauroi että tärisi.

"Ja niin pilkkosen pimeä silloin oli, että meidän oli vaikea löytää laivaa. Mitähän tuo pöytä lienee maksanut?"

"Sanoppas muuta, Jaakko: minä en koskaan ole käynyt siinä talossa sittemmin."

"Enkä minäkään."

He muistelivat toista juttua toisen perästä nuoruutensa ajoilta; kertoivat niitä vaan puoleksi muutamilla viittauksilla, sillä he osasivat ne kaikki ulkoa molemmat.

"Mitäs sanot, pannaanko pikku pisara lisäksi, Jaakko?"

"Se saa olla sangen pikkunen, se."

"Tavallinen vuoteen-lämmittäjä", arveli isäntä ja meni noutamaan lämmintä vettä.

Kello ei ollut yli kymmenen, ja Worsella oli lupa jäädä yhteentoista asti; hänellä oli sentähden hyvä omatunto, ja sitä myöten kuin Randulfin vanha Jamaika-rommi lämmitti hänen päätänsä, unhotti hän sekä sisälliset tautinsa että huolet sielustansa.

Juodessaan kolmatta lasia Randulf esitti, että he puhuisivat Englannin kieltä, jota puhuivatkin hyvin vakaasti — tavallansa.

Sammuva hohde pohjoistuulen pilvessä, jonka taakse aurinko oli laskeutunut, teki ystävien kasvat vielä punaisemmiksi, heidän istuessaan avonaisen ikkunan ääressä Englannin kieltä puhumassa.

Vuono oli tyyni kuin peili; äärimmäiset niemet ja saaret kohosivat korkealle veden pinnasta; lähempänä kaupunkia suuremmilla saarilla ja vuoristossa nuoriso sytytti kokkoja. Savu nousi suoraan ylös ilmaan ja valkeat hohtivat vaaleasti valoisassa kesä-yössä.

Veneitä, joissa oli tyttöjä ja poikia, kulki edestakaisin; eräs merimies oli tullut kotia, tuoden mukanaan harmonikan, jolla hän osasi soittaa "Kun pohjoismeri pauhaa" ja monta muuta kaunista laulua.

Sarjanen veneitä seurasi sitä venettä, missä hän istui; välistä muutamat lauloivat hänen soittamiensa lauluja, mutta enin osa oli vaiti ja kuunteli tuota outoa soitantoa, katsellen pitkin vuonoa merelle päin — pohjoismerelle, joka pauhasi ja herätti heissä surun ja toivon muistoja, muistoja rakkaudesta ja kaipaudesta.

Haugelaiset olivat jo aikoja sitten jättäneet rukoushuoneen. Muutamat Sivert Jespersen'in vieraista palasivat illallista syömään, toiset menivät suoraan kotia.

Saara ja Fennefos kohtasivat toisiansa mennessään ulos. Molemmat kai tunsivat ett'eivät muut oikeen suvainneet heitä, sentähden olikin luonnollista että he yhtyivät toisiinsa; niin, tultuansa torille,

poikkesivat he vasemmalle eivätkä menneet kotia, vaan kävelivät kappaleen matkaa lehtikujassa, joka vei Sandsgaard'iin päin.

Ei kumpikaan heistä suuresti huomannut luontoa. He eivät olleet oppineet muuta kuin että kaikessa mitä tässä maailmassa ympäröi meitä, piilee lihan, silmien ja ylpeyden kiusaus. Saara ei ollut paljoa nähnyt, mutta ei Fennefoskaan, joka oli kulkenut ympäri maata, käsittänyt luonnon ihanuutta muulla tavoin kuin että se seutu oli kaunis, jossa kaikki hyvästi kasvoi, ja että se oli ruma, missä oli ainoastaan vuoria, vettä ja pensastoa, vaan vähänlaisesti ruokamultaa.

Yhtäkaikki hiljainen, lämmin kesä-ilta vaikutti heihin, heidän tietämättään. He olivat taas puhuneet seurakunnan suurista vammoista ja kuinka tarpeellista oli että joku ryhtyi toden teolla niiden parantamiseen.

Mutta nyt keskustelu lakkasi; he seisahtuivat ja katselivat ulos vuonolle päin, jossa ilotulia sytytettiin, veneitä soudettiin, josta soitantoa ja laulua kuului; Saara huokasi syvään ja kääntyi palatakseen kaupunkiin.

Hans Nilsen olisi tahtonut sanoa jotakin maailman lasten lyhyestä synnin ilosta, mutta hän ei saanut sitä lausutuksi, hän katkaisi puheensa, eikä aikaakaan, niin hän kysyi, oliko Saaralla ollut iloa siitä kirjeestä, jonka hän oli Saarelle lahjoittanut heidän viimein erotessaan.

"Oi, kyllä, Hans Nilsen", vastasi Saara ja katseli ylös hänen puoleensa; hän punastui vähäisen, eikä sanonut sen enempää; mutta Fennefos joutui aivan hämille.

Nyt he palasivat kaupunkiin. Portilla Saara kysyi, eikö hän tahtoisi hetkeksi poiketa heille. Fennefos seurasi tietämättä mitä teki, ja tultuansa huoneeseen, istui hän eräälle tuolille.

"Hyvä on saada levätä", sanoi hän, sillä hän oli niin kummallisen väsynyt.

Iltarusko valaisi hämärästi ikkunan edustaa, vaan sisempänä huoneessa oli jotensakin pimeä. Saara meni kyökkiin koettamaan oliko taka-ovi suljettu; pii'at olivat menneet levolle, talo oli kuin kuollut, kello oli kymmenen paikoilla.

Saara toi kylmää vettä ja vatunmehua, ja Hans Nilsen joi, vasten tapaansa, kohta suuren täyden lasillisen; hän oli sekä väsynyt että janoinen, sanoi hän.

Saara istui sohvalle vähän matkaa hänestä; vaan ei kumpikaan puhunut. Mutta vaitiolon kestätyä pari minuttia, se tuskastutti molempia ja he rupesivat puhumaan yht'aikaa, vaan vaikenivat heti taas.

"Mitä aioit sanoa?" kysyi Hans Nilsen.

"Minä — aioin vaan kysyä etkö tahtonut enemmän marjanmehua ja vettä", sanoi Saara epäillen.

"En, kiitoksia! Nyt minä menen."

Hän nousi ja meni yli laattian. Hattu oli pöydällä, mutta Fennefos käveli, niinkuin ei olisi tietänyt missä oli, ikkunaan päin ja katseli valoista iltataivasta.

Saara nousi myöskin ja meni erään kaapin luo, joka oli ikkunoiden välissä ja jossa hän rupesi yhtä ja toista toimimaan.

Fennefos huomasi että Saara oli hänen takanansa, ja palasi tuolille.

"On ollut kaunis ilma tänään", sanoi hän ja äänensä soi niin oudolta ja sumealta, ja vaikka hän äsken oli juonut, oli hänen suunsa taas aivan kuiva.

Saara vastasi myös aivan epäselvästi, otti lasin, josta Fennefos oli juonut, ja asetti sen tarjottimelle; hänen kätensä vapisi niin, että lasi kilisi tarjotinta vasten.

Hans Nilsen nousi taas, käveli ikäänkuin houreissa sinne tänne ja tuli viimein Saaran luo, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa jotakin; Saara käänsi kasvonsa hänen puoleensa niin että valo sattui häneen.

Fennefos'in huulet liikkuvat, vaan ääntä ei kuulunut, kunnes hän viimein sai lausutuksi: "sinä olet niin kalpea".

"Mitä sanot?" kuiskasi Saara; Fennefos'in ääni oli niin epäselvä, ett'ei hän ymmärtänyt.

Fennefos yritti vielä kerran ja ikäänkuin auttaaksensa puhetta, joka ei tahtonut sujua, lähestyi hänen kätensä Saaran poskea. Hän tuli koskeneeksi tuohon hienoon pehmeään ihoon, ja silloin hän ei enää tietänyt mitä teki; hänen päässänsä suhisi, hän ei tietänyt kuinka se oli tapahtunut, mutta hän piteli

Saaraa vahvoilla käsivarsillansa, melkein nosti häntä laattialta ja suuteli suutelemistaan hänen silmiänsä, hänen suutansa.

Saara ei irroitannut itseänsä eikä sysännyt häntä luotansa, mutta hänen ruumiinsa läpi kävi väristys, jonka Fennefos huomasi.

Fennefos päästi Saaran hetkeksi, jotta voi katsella hänen kasvoihinsa; toisen silmät tunkeusivat sisälle toisen silmiin; Fennefos näki kalpeat kasvojen muodot, huulet, jotka vielä olivat puoleksi avoinna hurjista suuteloista; hän voisi viedä hänet, hän oli hänen sylissänsä, taas päättää huimasi — silloin juoksi hän pois, huutaen: "Herra auta meitä! Mitä me teemme?"

Mutta kun ovi oli suljettu, riensi Saara yli laattian ja kuunteli. Hän kuuli hänen syöksevän ulos porstuasta, kuuli porttia lyötävän kiinni ja nopeita askeleita ikkunan ohitse.

Silloin hän kääntyi päivän valoon päin, painaen kädet rintaansa vasten; suupielissä vapisi jotain, mikä katkeralta hymyltä näytti; sitten heittäytyi tuo nuori, voimakas nainen alas laattialle ja itkeä nyyhkytti.

Kun Jaakko Worse tuntia myöhemmin iloisena ja "tasaisesti ladattuna" hoperoi kotia päin, istui hänen vaimonsa lukemassa pipliaa kahden kynttilän valaiseman pöydän ääressä, ikkunaverhot alas laskettuina.

"Hyvää iltaa", aloitti Worse lystikkäästi, "vieläkö pikku rouvani valvoo? Tule, pannaan nyt maata, Saaraseini!"

Saara jatkoi lukemista, katsomatta kirjasta. Worse pani hattunsa pois ja viittasi Saaraan mennessänsä laattian yli.

"Usko pois, Saara! Meillä on ollut hauska päivä."

"Kaikillako kolmella?"

"Kolmella?" sanoi Worse ja seisahtui, "siellä oli ainoastaan Randulf ja minä."

"Sinä valehtelet; kolme teitä oli", vastasi Saara vakaasti.

Nyt Jaakko Worsen päähän pölähti se onneton luulo että Saara laski leikkiä. Hän vuoskeilla silmillään hymyillen lähestyi halaamaan Saaraa: "Vai niin, sinä tiedät sen paremmin kuin minä itse! Missä olet koulua käynyt ja tullut niin viisaaksi? Ken oli kolmas — hä?"

"Perkele", vastasi Saara ja nosti yht'äkkiä silmänsä, "itse saatana istui teidän välillänne."

Kippari Worse horjahti taaksepäin.

"Usko pois, hänellä on ollut hauskin päivä teistä. Hän on riemuinnut kun kiroukset ja manaukset sekä törkeät puheet ja kaikki sydämenne saastaisuus tulvaili yli huulienne. Etkö nähnyt hänen käyriä kynsiänsä, kun hän asetti eteesi lasin, että juopuisit saastaisuuden viinistä? Etkö kuullut kuinka hän nauroi, teidän vierieissä syntyneen ilkeydessä, kypsyyksenne helvetin tuskaan ja piinaan?"

Worse rupesi hieromaan vatsaansa; nyt hän taas tunsu tautiansa siinä.

"Mutta, Saara, älä sano niin", rukoili hän sill'aikaa kuin Saaran silmät katselivat häntä niin kylmästi ja kolkosti, että hän nosti kättänsä suojellakseen itseänsä niiltä.

"Kuinka kauan aiot sinä pilkata Herraa, sinä vanha mies? Etkö ollenkaan pelkää katumattomien rangaistusta? Vai etkö ole mitään kuullut etkä mitään lukenut perimmän pimeyden kauhistuksista?"

Worse pakeni kauhistuneena makuuhuoneeseen. Humalassa kun oli, ei hän oikeen voinut käsittää tuota; hän kuuli vaan nuo kamalat sanat ja tunsu vaan noiden tummien silmien vainoovan häntä, pari kertaa hän liikuttavasti rukoili Saaraa taukoomaan, vaan jota kerta häntä säikäytettiin uudestaan, jotta masennettuna ja kurjana hiipi makuuhuoneeseen ja meni sänkyyn.

Vasta kun Worse oli kuorsailut kokonaisen tunnin, tuli hänen vaimonsa hiljaa huoneeseen ja pani maata hänen vierehensä.

Joka iltana, kun Henriette pani maata, kertoi hän sen valan, jonka oli vannonut Lauritsille ennen hänen lähtönsä: "Minä lupaan ja vannon rakastaa sinua uskollisesti elämässä ja kuolemassa ja ett'en koskaan mene vaimoksi toiselle".

Mutta joka aamu hän noustessaan huokaili ja välistä itki, sillä kaikki oli niin synkkää, ja hän pelkäsi jokaista uutta päivää.

Hänen kahdeksantenatoista syntymäpäivänään oli äiti suoraan sanonut hänelle, että hänen piakkoin pitää mennä naimiseen. Laurits oli lähtenyt pitkälle matkalle eikä varmaankaan palajaisi kahteen vuoteen; ja vaikkapa hän palajaisikin, Henriette varsin hyvin tiesi, ett'ei äiti sallisi heidän saada toisiansa.

Näin Henriette horjui rohkean valan ja mustimman epätoivon välillä, milloin oli hän alakuloinen, milloin tuuditti hän itsensä rohkeihin unelmiin pulskasta Lauritsistaan, kuinka Laurits häntä rakasti ja kuinka vilpittömästi Laurits luotti hänen uskollisuuteensa.

Hänen vartalonsa ei tullut niin voimakkaaksi kuin sisaren oli, vaan hän pysyi hoikkana ja laihana; hänen hienot, vilkkaat kasvonsa olivat aina jännitettyinä, ikäänkuin hän joka hetki olisi odottanut jotain. Hän uskoi asiansa Saarelle, ja Saara puhui hänelle ja kehoitti häntä tottelevaisuuteen.

Mutta Henriette oli kylläksi viisas huomaamaan mitenkä Saaran oli avioliitossaan; eivätkä Saaran kehoitukset tottelevaisuuteen olleet liioin pontevia.

Monta päivää Sivert Jespersen'in kestien jälkeen Hans Nilsen oli näkymättömissä; hän ei tullut aterioimaan eikä ollut kotona yölläkään.

Matami Torvestad ei olisi huolinut siitä paljon, sillä semmoista oli ennenkin tapahtunut. Fennefos'illa oli monta ystävää lähiseuduilla, joita hän välistä kävi katsomassa. Mutta matamia huoletti se että vanha värjäri useita kertoja oli käynyt kysymässä Hans Nilsen'ia, tahtomatta uskoa hänelle mitä asiaa hänellä oli Fennefos'ille.

Matami oli nyt melkein lohdutettu pettymyksestään Saaran suhteen. Huomatessaan että tyttärensä kasvoi häntä korkeammaksi, oli matami kylläksi viisas tyytymään siihen loisteeseen, joka hänenkin osakseen tuli tuosta rikkaasta naimiskaupasta.

Ja vaikk'ei Henriette likimaillakaan täyttänyt Saaran paikkaa raamatun pulpetin ääressä, käytiin kuitenkin vielä matamin pienissä kokouksissa ja hän säilytti arvonsa vanhimpien parissa.

Mutta viime aikoina tapahtui muutos, joka häntä huoletti. Hän huomasi pian, että se, mitä hän oli päivällisillä lukenut Francken taivaasen lähdestä, oli tehnyt pahan vaikutuksen. Saipa myös tietää että vanhimmat pitivät neuvotteluja Fennefos'ista, häntä niihin kutsumatta. Vanhalla värjäriellä oli nähtävästi salaisia asioita Fennefos'ille.

Matami Torvestad mietti asiaa tarkasti ja teki päätöksen. Kun Hans Nilsen viimein tuli viidennen päivän iltapuolella, otti matami häntä portailla vastaan ja vei hänet huoneeseensa.

"Viimein kuin olit kaupungissa", aloitti hän ilman mitään johdantoa, "kysyit minulta pitäisikö sinun mennä naimiseen; silloin vastasin kieltävästi, mutta nyt luulen että jo olisi aika."

Hans Nilsen liukutti tuolia, ja nyt vasta matami huomasi kuinka oudolta hän näytti.

Hän istui kääntyneenä pois päivän puolelta; kirkkaat, harmaat silmänsä, jotka muuten aina suoraan katselivat sitä, jota hän puhutteli, olivat maahan luotuina, ja kun hän nyt nosti ne, katseli hän aina syrjään. Kalpea hän myöskin oli, mutta välistä hän punastui ja koski kädellensä kasvoihin, ikäänkuin niitä peittääkseen.

Hämmästyksissään matami unohti jatkamisen ja kertoi yhä: "nyt olisi jo aika". Fennefos puolestaan luuli että matami tiesi kaikki, niinkuin hän yleensä luuli jokaisen näkevän hänen syntinsä ja saastaisuutensa. Ja kun matami kertoi kertomistansa, että hänen olisi aika mennä naimiseen, häpesi Fennefos niin ett'ei tiennyt minne katsoa.

Matami Torvestad ei oikein käsittänyt mitä näki, vaan sen hän ymmärsi että Fennefos tavalla tai toisella oli tullut murretuksi; ja semmoisena ehkä olisi helpompi häntä ohjata.

"Silloin, Hans, sinä myöskin kysyit minulta, tunnenko jotain kristillismielistä nuorta naista, joka sopisi sinulle. Nyt luulen tietäväni yhden. Tyttäreni —"

Fennefos tuijotti hetkeksi matamiin niin että matami melkeen pelästy: "Oletko sairas, Hans Nilsen?"

"En, minä olen ainoastaan väsynyt."

Mutta nyt matami Torvestad rupesi häntä epäilemään: "vai pitääkö minun uskoa, että sydämesi on kietoutunut syntiseen rakkauteen? Siinä tapauksessa, Hans Nilsen, rukoile Jumalaa sinua suojelemaan ja auttamaan taistelussa paholaista vastaan omassa lihassasi. Sinussa pitäisi olla mies voittamaan, jotta et joutuisi semmoiseen kurjaan ja ilettävään paulaan. Henriette on kyllä nuori, mutta sinun luonasi tietäisin hänen olevan hyvissä turvissa, ja minä toivon ja uskon että hän tulisi sinulle siunaukseksi."

Fennefos tointui nyt sen verran, että voi kiittää; ei hän tosiaan vielä ollut ajatellut mennä naimiseen; olihan se totinen asia —

"Ei ihmisen ole hyvä olla yksin, ei ainakaan miehen", lausui matami Torvestad pontevasti, "sen sinäkin tiedät, Hans Nilsen; ja sinä kyllä muistat mitä Paulus sanoo —"

"Kyllä kyllä", Fennefos kiiruhti keskeyttämään, "koska arvelette että minun pitäisi se tehdä, niin rukoilen Jumalaa kääntämään sitä parhaaksi."

"Tahdon puhutella Henrietteä", sanoi matami Torvestad.

"Kiitos, mutta minä tahtoisin mieluummin itse —"

"No niin, minä luotan sinuun; hän on tuolla kutomahuoneessa."

"Nytkö kohta! Minä arvelin —"

"Ei ole mitään syytä lykätä sitä toistaiseksi", vastasi matami Torvestad, avasi oven ja huusi ulos palvelustytön; sitten antoi hän Fennefos'in astua sisään.

Hän antoi viedä itsensä kuin koira. Ei epäilemistäkään, ett'ei matami tietänyt kaikkia. Ja häpeä siitä ja väsymys tekivät hänet aivan koneeksi matamin käsissä. Neljä päivää oli hän kuljeskellut pitkin rannikkoa, välttämällä kaikkia tuttavita, ja vieraitten ihmisten luona oli hän nukkunut ja syönyt. Koko ajan oli hän taistellut katumuksessa, pelossa ja vavistuksessa. Mutta hän oli palannut epätietoisena, rauhattomana, mielessä epämääräinen aikomus noutaa kapineensa ja lähteä kauas pois.

Kun hän nyt seisoj Henrietten edessä, joka katsoi levottomasti hänen kasvoihinsa, ei hän tietänyt mitä tehdä.

Mutta Henriette, joka oli saanut tarpeeksi paljon viittauksia viime aikoina, rohkaisi mielensä ja sanoi puoliääneen: "Hans, minä olen kihloissa".

"Minä olen antanut Laurits Seehus'ille valani elämässä ja kuolemassa", lisäsi hän, katsoen vakaasti Fennefos'iin. Hans Nilsen katsoa tuijotti tuohon lapseen, joka suoraan tunnusti rakkautensa elämässä ja kuolemassa, niin ylevänä, häntä niin paljoa puhtaampana.

"Kuuleppa, hyvä Hans", sanoi Henriette ja laski tuttavasti kätensä hänen olkapäilleen, "sinä olet aina ollut hyvä minua kohtaan ja olet aina ollut hyvä ihminen. Sinä et ole minua ottava tällä tavalla, sen minä tiedän; mutta sinun täytyy auttaa minua äitiäni vastaan."

"En suinkaan tahdo tehdä sinua onnettomaksi, Henriette; mutta sinä et saa vastustaa äitiäsi."

"Mutta minä en tahdo enkä voi ottaa ketäkään toista, paitsi sen, jota rakastan!"

"Kuule lapsi!" sanoi Fennefos tyynesti ja katseli Henrietteä surkutellen; tämä ei ollut ensi kerta kun rakastunut nais-parka etsi häneltä neuvoa, ja tänään hän ymmärsi heitä paremmin kuin koskaan ennen; "ei mikään haava ole katkerampi sitä, jonka rakkaus lyöpi nuoruudessa. Mutta sille on kuitenkin parannus tarjona, joka etsiipi rauhaa täyttämällä velvollisuutensa Jumalan käskyjen tottelemisessä ja noudattamalla heidän käskyjään, jotka on pantu meitä hallitsemaan. Sinä et sano voivasi mennä vaimoksi sille, jota et rakasta, vaan muista kuitenkin kuinka usein sydän erehtyy nuoruuden ijässä —"

"Niin, katsele esimerkiksi Saaraa", keskeytti Henriette, "mitä häntä auttaa kaikki hänen rikkautensa ja hurskautensa; minä tiedän että hän on onnettomin olento maailmassa."

Hans Nilsen kääntyi pois; hän oli taas aseeton.

Mutta Henriette meni ikkunan luo ja katseli avaran pihan päällä olevaa taivasta, löi vakaalla päätöksellä kädet yhteen ja sanoi matalalla äänellä: "olenhan paitsi sitä vannonut."

Hans Nilsen palasi matami Torvestad'in luo ja sanoi vaan, ett'eivät Henriette ja hän voineet sopia. Matami aikoi tehdä kysymyksiä, mutta nyt Fennefos ei kestänyt sitä enää, vaan lähti pois, niihin

vastaamatta.

Vaan ei hän tuolla ylhäälläkään saanut lepoa, jota kyllä olisi tarvinnut, sillä hänen huoneessansa istui vanha värjäri häntä odottamassa.

"Olen sinua odotellut, Hans Nilsen, ja käynyt sinua hakemassa useita kertoja. Meissä kaikissa hehkuu halu saada puhua ja ahkeraan seurustella kanssasi. Mutta meistä näyttää siltä kuin tässä talossa olisit enemmän mieltynyt naisten puheeseen ja seuraan."

Fennefos oli nyt niin väsynyt että hän puolinukuksissa kuunteli vanhusta; hän ymmärsi että tahtovat saada hänet pois matami Torvestad'in luota, jota hän itsekin mielellään tahtoi.

"Tuossa talossamme on paljon väkeä ko'ossa", jatkoi värjäri, "ja enemmän sinne saapuu leikkuu-aikana. Muutamat meistä arvelivat että olisi hyvä jos meillä siellä olisi luotettava mies, joka voisi sekä työtä tehdä että lepoaikoina puhua Jumalan sanaa. Sivert Jespersen'illä ja noilla muilla on niin paljon toimia kaupungissa, ja arvelimme sentähden että kysyisimme eikö Hans Nilsen tahtoisi muuttaa sinne?"

"Sen tahdon mielelläni tehdä, jos luulette siitä jotain hyötyä olevan."

"Me arvelimme että menisit sinne huomenna?"

Fennefos hämmästyi vähäisen, mutta suostui, saadakseen rauhaa; kohta värjärin mentyä heittäysi Fennefos vuoteelleen ja nukkui.

Matami Torvestad seisoi hetken aikaa miettimässä Hans Nilsen'in mentyä, niinkuin hänen tapansa oli. Sitten avasi hän tavallansa juhlallisesti kutomahuoneen oven: "Henriette mene ylös ja pane maata!"

"Kyllä, äiti", vastasi Henriette, joka keskusteltuansa Fennefos'in kanssa oli vaipunut syvimpään alakuloisuuteen; hän vavisten läheni äitiä, sanoakseen hyvää yötä, vaikka aurinko oli vielä korkealla taivahalla.

"En tahdo sanoa sinulle hyvää yötä, ja ilman illallista saat olla", sanoi äiti sulki oven.

Noin alkoivat nuo suuret rangaistustoimet Gnadanisissa, ja matami Torvestad muisti vieläkin kuinka ne vaikuttivat ja taivuttivat vastahakoisintakin.

Kun Jaakko Worse heräsi aamulla Randulfin muistorikkaan syntymäpäivän jälkeen, jaksoi hän hyvin huonosti, pää oli raskas ja siinä kolkutti kuin vasara pajassa; vatsassa tunsu hän vanhat vaivat.

Vaimonsa oli aikoja sitten noussut, ja Worse heräsi oikeastaan siitä, että pari makasini-miestä tuli sisään ja ottivat Saaran sängyn, joka seisoi hänen sänkynsä vieressä.

"Mitä te täällä teette?" kysyi Worse äreästi.

"Me muutamme matamin sängyn ulos saliin."

"Mitä tuhmuuksia?"

"Hiljaa, hiljaa!" sanoi vanha makasiniin-päällikkö, "kapteni, ette saa suuttua; te olette sairas, kapteni, ettekä saa puhua — sanoi matami."

Worse murisi hieman ja katseli tylsin katsein sängyn jälkeen, joka ulos muutettiin.

Kun vaimonsa kohta sen jälkeen tuli huoneeseen, sanoi Worse: "Että olet muuttanut sängyn, Saara! Tiedäthän että huomenna taas olen terve; ainoastaan ensimmäinen päivä on niin ilkeä — hyi! — en koskaan maista totia enää, se on ilkeätä sekasotkua!"

"Sinä olet sairaampi kuin luuletkaan sekä ruumiillisesti että hengellisesti, ja minusta sinun pitäisi hakea apua molemmille — varsinkin sielullesi — ennenkuin on myöhäistä."

"Oi, kultani, tiedäthän että mielelläni tahdon; mutta sinun täytyy auttaa minua, Saara! Tule tänne luokseni istumaan ja lue vähän minulle."

"En tänään", vastasi Saara.

Worse makasi siis yksinensä sängyssään koko päivän ja voi hyvin pahasti. Seuraavana päivänä hän ainakin oli selvä päästään, mutta vatsakivut vaivasivat häntä niin että hän jäi vuoteellensa.

Saara tuli silloin tällöin sänkyhuoneeseen, ja Worse rukoili niin liikuttavasti häntä jäämään sinne; kun hän oli yksinensä, tuli mieleensä niin paljon tuskallisia ja kamalia ajatuksia.

Saara istui silloin ikkunan ääreen kirjoineen; hänkin oli hankkinut itsellensä kirjasia, niinkuin äiti.

"Onkohan niin, Worse, että tahdot kääntyä ja tehdä parannusta synneistäsi; vai tahdotko sitä vielä kauemmaksi lykätä?"

"En, en, kultani, tiedäthän kuinka mielelläni tahdon kääntyä; mutta sinun täytyy auttaa minua, Saara, enhän tiedä sitä enkä tätä."

"No — tahdon siis ruveta lukemaan sinulle hyvää kirjaa yhdeksästä vaikuttavasta syystä, jotka herättävät ihmistä synnin tunnustamiseen ja saattavat hänet katumaan ja parannusta tekemään. Kuuntele nyt tarkasti ei ainoastaan korvillasi, vaan myöskin vastahakoisella sydämelläsi, ja siunatkoon Herra sanaansa."

Sitten luki hän hitaasti ja pontevasti: "Ensiksi Jumalan suuri armo saattaa meidät kääntymään, niinkuin apostoli sanoo kirjeessä Roomalaisille toisen luvun neljännessä värssyssä: Jumalan hyvyys saattaa sinut parannukseen."

"Sitten puhdas ja selvä Jumalan sana saattaa meidät katumukseen. Sillä niinkuin Herra muinoin lähetti profetansa, niin hän vielä joka päivä lähettää saarnaajansa ja välikappaleensa, jotka ikäänkuin pasuunalla huutavat hänen sanansa ja antavat suloisen Aaronin-kellon soida ihmisille, siten herättääkseen heitä kääntymään."

"Meidän tulee myöskin tarkasti huomioon ottaa Jumalan tuomiot, joilla hän maailman alusta on tuominnut paatuneita syntisiä, nimittäin vedenpaisumukset, vahvat myrskyt, oudot uhkaukset taivaalta, ilmatulet, jotka syöksevät alas tulta ylhäältä, ja maanjäristykset jalkojemme alla, jotka kaatavat huoneet kumoon meidän päällemme."

"Lissabon", mutisi Worse; hänellä oli kuva salissa sohvan yli suuresta maanjäristyksestä.

"Neljäs vaikuttava syy on syntiemme rajaton luku, kun elimme himoissamme, juopumuksessa, syömäryydessä ja kauhistavassa epäjumalan palveluksessa."

"Viides on elämämme lyhyys, joka totisesti huutaa meitä kääntymään. Sillä elämä kuluu nopeasti, ikäänkuin lentäisimme täältä, ja meidän vuotemme pikemmin kuin juttu."

"Kuudes syy on vähäinen luku niitä, jotka autuaiksi pääsevät; sillä portti on ahdas ja tie on kaitanen, joka elämään viepi, ja harvat ne, jotka sen löytävät."

"Seitsemänneksi kuolema meitä uhkaa, joka on lihalle vastenmielinen, ja ajatus kuolemasta on katkera jokaiselle, joka on vangittu maailman hekkumassa."

Worse liikkui levottomasti sängyssä, ikäänkuin olisi tahtonut keskeyttää, mutta Saara jatkoi:

"Meidän pitää myöskin muistaa tuomion päivää, joka on tuleva kuin varas yöllä, jolloin taivahat katoovat suurella melulla; elementit sulavat kuumuudesta ja maa sekä kaikki, mitä siinä on, palaa poroksi."

"Mutta yhdeksäs ja viimeinen syy on helvetin piina, joka kaikista tuskista on suurin ja kauhein. Raamattu hirvittäväällä tavalla puhuu kadotettujen tilasta ijankaikkisessa tulessa, jossa käärme ei koskaan kuole eikä tuli koskaan sammuu; kadotuksesta, sammumattomasta suosta, joka ijankaikkisesti palaa tulikivellä ja tulella; sitä sanotaan Gehennaksi, joka selitettynä on: ijankaikkinen piina; ja kirjoitettu on: tämä luola on eilisestä valmistettu, — jopa kuninkaallekin — se on syvä ja avara tarpeeksi. Tuo asumus siellä sisällä on tulta ja puuta suurimmassa määrässä; Herran henki on syyttävä sitä ikäänkuin tulikivi-virtaa."

"Kuules Saara, etkö luule että voisit lukea jotakin muuta?" kysyi Worse levottomasti.

"Helvetin piinan päiviä", jatkoi Saara lukemistansa, "tulee aina kestäämään eikä sen vuodet koskaan loppu. Kun niin monta vuotta on kulunut kuin ihmisiä on maailmassa ja tähtiä taivaalla, kun niin monta tuhatta vuotta on loppunut kuin kiviä ja hietaa on meren pohjalla, tulee paitsi näitä vielä kymmenen sataa tuhatta lisäksi. Ne, jotka eivät kadu kuullessansa tätä, he saavat sitä kokea ja tulla repaleiksi revityksi. Kaikki juomarit ja pilkkaajat ja ne, joidenka jumalana heidän vatsansa on, ja ne, jotka palvelevat himojansa, ynnä kaikki epäuskoiset tulevat samana päivänä seisomaan Jumalan tuomioistuimen edessä. Silloin Jumalan majesteetti on ilmestyvä vereen asti kostavalla miekalla ja tuomion sauvalla. Perkele, tuo vanha saatana, on seisova toisella puolella heidän päällekkantajanansa ja heidän allansa on oleva helvetin avonainen kita valmiina heitä nielemään."

"Saara, Saara! Älä lue enemmän!" pyysi Worse.

Mutta Saara koroitti ääntänsä ja sanat leikkasivat kuin terävät veitset: "silloin on se julistettava tuo kauhea ja hirvittävä tuomio: menkää pois, te kirotut, ijankaikkiseen tuleen, joka perkeleelle ja hänen enkeleillensä valmistettu on! Siellä saavat juoda Jumalan ijankaikkisen vihan pikarista, pimeyden valtakunnassa, perkeleen kauhistavassa läheisyydessä, kaikkien Herran kirottujen vihollisten parissa. Siellä surkea ja surullinen Jumalan vihan pauhina on aina soiva heidän korvissansa, siellä on oleva itkua ja hampaitten kiristystä, siellä ei muuta iloa ole kuin hirveä tyhjyys, voitotus ja ääretön valitus. Heidän huutonsa ja ulvontansa on oleva ankara, syvät heidän huokauksensa ja heidän kurjuutensa niin sanomaton, että ulvovat kuin koirat ja villisudet, ja ulvoten, raivoten tulevat he huutamaan kadotuksessaan: voi, voi, voi minua että synnyin maailmaan! Oi ett'en koskaan olisi syntynyt, ett'ei äitini koskaan olisi minua synnyttänyt! Kirottu se hetki, jolloin sikisin, se hetki, jolloin synnyin, ja se päivä, jolloin äitini rintoja imin".

"Saara! Lopeta Jumalan tähden!" huusi Jaakko Worse; hän istui sängyssään, pitäen kiinni siitä molemmin käsin, hikihelmet nousivat otsallensa ja hän vapisi niin että sänky tärisi.

Saara käänsi terävät silmänsä hänen puoleensa ja sanoi:

"Oletko vihdoinkin langennut elävän Jumalan käsiin?"

"Saara, Saara, mitä pitää minun tehdä?"

"Rukoile!" vastasi hän ja meni.

Worse makasi väännellen itseään tuskissa ja vaivoissa, huusi Saaraa, pyysi häntä armahtamaan ja tulemaan hänen luoksensa; hän kuuli että Saara oli viereisessä huoneessa. Vihdoin Saara tuli.

"Saara, miksi olet niin kova minua kohtaan? Semmoinen et ollut ennen."

"Minä en kohdellut sinua oikealla tavalla."

"Luuletko että tämä on oikea?"

"Toivon niin olevan."

"Niin, niin, sinä ymmärrät sitä paraiten; mutta sinun pitää auttaa minua — Saara, älä mene pois luotani!" ja hän piti Saaran kädestä kiinni, ikäänkuin olisi ollut uppomaisillaan.

Muutamia päiviä sen jälkeen hän sai nousta vuoteestaan; hän käveli ympäri taloa, missä Saara oli, levotonna kun Saara lähti huoneesta.

Tai istui hän jossakin nurkassa hengellinen kirja kädessä, ei juuri lukeakseen, vaan suojellakseen itseänsä paholaisen hyökkäyksiltä.

Sillä nyt hän oli päässyt selville siitä, mitä ei ennen ollut oikein uskonut, että paholainen aina oli häntä väijymässä.

Kun Saaran oli onnistunut peloittaa Worse luotansa, heltyi hänen ankaruutensa. Ainoastaan silloin kun Worse häntä vaivasi tai viittasi siihen, että hän nyt oli terve taas ja että sänkyä sopisi muuttaa paikallensa jälleen, silloin ilmaantui taas tuo kova katse Saaran silmiin ja hän luki tai puhui Worselle jotakin, joka saattoi hänet puolihulluksi.

Itse Saara kulki ikäänkuin synkimmässä pimeydessä. Ei hänellä ollut rukouksia eikä virsiä mielessä, ja rukoushetkissä kuunteli hän hajamielisenä.

Sinä hetkenä, jolloin Fennefos häntä syleili, tuli hänelle selväksi mikä ääretön petos oli hänelle tehty. Hänen nuoruutensa, hänen kuohuvan verensä, lämpimän, äärettömän rakkautensa tähän mieheen, kaikki olivat he sortaneet ja kukistaneet Jumalan sanalla, saarnoilla, virsillä, raamatunlauseilla, puheilla ja rukouksilla.

Ja tuo kaikki ei ollut muuta kuin sanoja — sanoja — sanoja —, joita hän pilkalla viskasi luotansa. Hän ei enää tietänyt mitään uskosta ja toivosta, mutta rakkaudesta hän tiesi, tiesi rakastavansa yhtä ainoata miestä, rakastavansa häntä raivokkaasti, hurjasti.

Fennefos'in poissa-olon aikana kävi Saara kuin kuumeessa. Kun hän palasi, muutti hän Saaran äidin luota haugelaisten taloon. Se oli aivan kaupungin läheisyydessä, ja Saara, joka muuten ei päässyt lähimpien katujen ulko-puolelle, rupesi tekemään pitkiä kävelyretkiä lähiseuduilla.

Suuren kiven tai aidan suojassa seisoi Saara katselemassa Fennefos'ia, kun hän oli työssä ulkona. Jos Saara ei saanut häntä nähdä, istui hän vuoren rinteelle ja tuijotti eteensä tai poimi kukkasen ja tarkasti sitä joka puolelta, ikäänkuin se olisi ollut jotain outoa, jota hän ei ollut koskaan ennen nähnyt.

Rukouskokouksissa sai hän katsella Fennefos'ia, mutta tämä ei puhunut koskaan eikä hän kertaakaan katsellut siihen suuntaan, missä Saara istui.

Saarassa ei kukaan huomannut mitään erinomaista, mutta Fennefos'issa arvelivat edullisen muutoksen tapahtuneen. Se ylenpalttinen ankaruus, millä hän oli aloittanut, oli hänestä tykkönään kadonnut, sen sijaan oli hän melkein nöyrä käytökseltään.

XIII.

Se talo, jota useat etevimmät haugelaiset omistivat, oli jotensakin suuri, ja paitsi maanviljelystä siinä harjoitettiin vähän tehdasliikettäkin.

Siinä oli siis tarpeeksi työtä sille, jonka tuli johtaa kaikkea, ja Fennefos ryhtyi kun ryhtyikin tavattomalla innolla ja voimalla toimeen. Mutta ensi viikkoina hän ei voinut johtaa rukoushetkiä tuossa suuressa työmies-joukossa, joka haugelaisten tapaan kokoontui atrioille ja kotirukouksiin suureen huoneeseen pitkän yhteisen pöydän ääreen.

Hans Nilsen supisti toimensa siihen, että oli ensimmäisenä työssä, vaan rukoushetkinä oli hän ääneti ja alakuloinen. Vaan parin kuukauden kuluttua tällä tavalla nosti hän taas päätänsä ja kirikkaat harmaat silmänsä. Raskaassa ruumiillisessa työssä ja kaiken sen edesvastauksen alaisena, jossa hän oli päällysmiehenä, saavutti hänen vahva, terve luontonsa jälleen tasapainon.

Hän katui kyllä alati tuota heikkouden hetkeä ja häpesi siitä, mutta hän rupesi myöskin käsittämään että se saattaa tapahtua parhaimmallekin, ja hän kiitti Jumalaa siitä, että oli tullut hänen avukseen viimeisenä hetkenä.

Mutta samalla kuin tuo tapaus oli ilmaissut Fennefos'ille hänen oman heikkoutensa ja saattanut itseensä luottamuksen hänessä horjumaan suuressa määrässä, saattoi se hänet myöskin epäilemään oliko oikein että hän vaati niin paljon muilta, kuin hän vaati.

Ajatellessaan noita huolistuneita raukkoja tuolla pohjoisessa, oli hänestä väärin rasittaa heitä niin suurilla vaatimuksilla; ajatellessaan noita haugelaispohattoja täällä, oli hänestä häpeä elää heidän keskuudessaan. Välistä hän toivottomuudessaan arveli että oli yhtä hullusti siellä kuin täällä, ja hän ikävöi jotakin aivan uutta.

Näin pitkälle päästyänsä, oli hänen miettiminen mitenkä hän tästälähin asettaisi elämänsä. Jäädä tänne ei hän voinut. Omasta puolestaan ei hän pelännyt suuresti — vaikka hän ei koskaan enää tohtinut olla varma itsestään. Vaan Saaran tähden täytyi hänen lähteä pois. Tuntuipa vielä ikäänkuin tulivirta olisi juossut hänen suonissaan muistellessa noita silmiä, joihin hän hetkeksi oli katsonut, silloin kuin Saara oli hänen vallassaan; ja katsomattakaan Saaraan tunsu hän samaa tulta kun he tapasivat toisiansa rukoushetkinä.

Heidän oli eroaminen, se oli selvä asia; sitä hän kertoi kertomistaan itsekseen, eikä kuitenkaan lähtenyt. Täällä oli tarpeeksi työtä myöhään syksyyn asti, ja sitä paitsi — minne hänen oli lähteminen?

Jätettyään tämän paikan ei ollut yhtään paikkaa koko avarassa maailmassa, joka olisi vetänyt hänet puolehensa; ei kotiseutu eikä ystävät ylt'ympärillä; mieluummin tahtoi hän päästä näkemästä ketään ja elää yksinänsä.

Hänen sydämensä kärsi syvistä haavoista ja hän ajatteli näinä aikoina usein Henrietteä. Hänkin oli sidottu elämässä ja kuolemassa rakkauteen, jota ei yksikään ajatus saisi saastuttaa. Saaran edestä tahtoi hän rukoilla.

Mutta vanhimmat murehtien pitivät Hans Nilsen'iä silmällä. Sivert Jespersen'in talossa pidetty puhe teki suurta vahinkoa. Ihmisten kesken kerrottiin että haugelaiset olivat eripuraisia keskenänsä ja että Fennefos oli eronnut heistä.

Veljestenkin parissa vallitsi levottomuus. Ne, jotka eivät olleet läsnä, tahtoivat tietää mitä Fennefos oli puhunut; mutta ne, jotka olivat olleet läsnä, vastasivat kiertämällä. Sill'aikaa kasvoi sekä ystävisissä että vihamiehissä uteliaisuus ja into saada selville oliko jotain arveluttavaa tuossa kunnioitetussa ja yleisesti tunnetussa miehessä. Lisäksi tuli hänen muuttunut käytöksensä kohta puheen jälkeen; epäilemättä oli jotain tapahtunut, arvattiin sitä tätä, ja vanhimmat istuivat neuvottelemassa. "Minä

arvelen", sanoi Sivert Jespersen, katsoen ympärillensä pienessä veljespiirissä, "että kaikki olemme yksimieliset siitä, että tässä asiassa on naisia osallisina?"

"Olen kuullut kerrottavan", sanoi Endre Egeland, "että hän paljon on viljellyt matami Torvestad'in tyttären, Henrietten tuttavuutta."

"Henriettenkö?" kertoi Sivert Jespersen, venyttäen tuota epäilevää kysymystä.

Hetken hämmästys ja äänettämyys syntyi.

"Ei, ei", sanoi vanha värjäri, "emme saa uskoa niin pahoja asioita."

"Kaikissa tapauksissa, rakkaat ystävät", sanoi Sivert Jespersen lempeästi, "täytyy meidän kaikkien yhtenä miehenä tuumia, mitenkä voisimme auttaa veljeämme Hans Nilsen'ia kaikessa tuskassa ja koetuksessa. Minä olen ajatellut, jos siihen suostutte, että kokoontuisimme maataloon lauantaina iltapäivällä. Tarkastettuamme kirjoja, voisimme kenties puhua hänen kanssansa vähän."

"Vaan olkaamme varovaiset", arveli vanhus, "emmehän tiedä mitään hänestä."

"Ei, rakas ystävä, enhän minä tarkoittanutkaan että me ymmärtämättömyydellä —"

"Minä tiedän että olet varovainen, Sivert Jespersen; mutta muistakaamme että hän on väkevin meistä; emme saa häntä kadottaa."

Lauantai, jolloin sopimuksen mukaan kokoontuivat taloon, oli viimeinen päivä syyskuuta. Heillä oli siis tarkastettavana koko kuukauden tilit talosta, värjäystehtaasta, myllystä y.m.

Tilit olivat kunnossa ja kaikki hyvässä järjestyksessä; he kiittivät Hans Nilsen'ia ja olivat erittäin ystävällisiä. Mutta kun kirjat oli kiinnilyöty ja sopimuksia tehty tulevaisuudesta, jäivät he istumaan tuoleillensa pitkin seiniä. Fennefos, joka istui keskellä lattiaa, katseli tyynesti toisesta toiseen.

Ei keneltäkään jäänyt huomaamatta, että hänellä tänään oli entinen katsantonsa; alakuloinen, epävakaa katse, jota jonkun aikaa olivat hänessä havainneet, oli aivan kadonnut, ja päivettyneenä ja terveenä siinä istuessaan kalpeitten kaupunkilaisten keskellä, näytti hän heistä voimakkaammalta kuin koskaan ennen.

Sentähden teki värjäri viittauksia Sivert Jespersen'ille ja nousi ikäänkuin mennäkseen.

Mutta Sivert Jespersen oli päättänyt päästä selville Fennefos'in salaisuudesta tai ainakin hankkia itselleen ja vanhimmille voimaa hallitsemaan tuota itsenäistä nuorta miestä.

"Me olemme puhuneet keskenämme", aloitti hän, "me olemme puhuneet sinusta, rakas Hans Nilsen, niin me olemme todellakin puhuneet sinusta. Me arvelimme kaikki että sinä käytit jotensakin ankaria sanoja taannoin, tiedät itse, minun kodissani."

"Puhuin innostuksen voimalla; ja jos sanani olivat liian kovia, pyydän teitä antamaan ne anteeksi; luulin ne tarpeellisiksi, mutta vihaa ei ollut sydämessäni."

"Ei suinkaan olekaan", jatkoi Sivert Jespersen, "mutta meitä on huolistuttanut se alakuloinen mielentila, jossa sittemmin olemme sinua nähneet. Sinä olet vielä nuori, Hans Nilsen, ja me olemme vanhoja, ainakin vanhemmat sinua kaikki. Ja me niin hyvin tunnemme nuoren veren koetukset; ja jos olet joutunut tappiolle taistelussa vihollista vastaan omassa lihassasi, niin ojennamme me sinulle kättä."

Hans Nilsen Fennefos katseli kirkailla silmillään toisesta toiseen, ja kaikkein mielestä katseli hän tuskallisen kauan Endre Egeland'ia,

"Minä kiitän teitä, vaan Jumala on ollut minulle armollinen, enkä siinä tarvitse mitään käden ojennusta."

"Sanomattoman hauska kuulla!" lausui lempeästi Sivert Jespersen. "Vaan älä suutu minuun, rakas ystävä! Jos kohta ulkonaisessa merkityksessä olemme lankeemuksesta suojeltu, ethän unhottane että totisia sanoja on kirjoitettu ajatuksista, sanoista ja haluistakin."

"Tahtookohan kukaan teistä heittää ensimmäisen kiven?" kysyi Hans Nilsen tyynesti läsnäolijoilta.

Ei kenkään vastannut, ja se, joka istui lähinnä Sivert Jespersen'ia, polki häntä jalalle, saadakseen hänen lakkaamaan. Vaan nyt oli myöhäistä; Fennefos teki päätöksen, nousi yht'äkkiä ja puhui näin:

"Rakkaat veljet ja ystävät! Tosiaankin käytin kovia sanoja viimein teille puhuessani. Minä tulin

kurjuuden majoista ja näin ylöllisyyttä, minä tulin nälästä ja kärsimyksestä ja minut pantiin rikkaan miehen pöytään istumaan. Sentähden muistin mitä Hauge on jättänyt meille ohjeeksi: Vanhimmat älkööt salliko kanssavanhimmissaan mitään velttoutta, vaan rangaiskoot heitä tarpeen mukaan sekä yleisesti että jokaista yksityisesti. Tarkasti ovat ne silmällä pidettävät, jotka ovat saavuttaneet uskovaisten kunnioituksen ja jotka pyytävät olla hyviä kristittyjä, jotta eivät tottuisi imartelemiseen ja leväperäisyyteen, vaan kärsivät ankaria muistutuksia ja yksinkertaista ruokaa. Sentähden minä puhuin velvollisuuden tunteitten ohjaamana. Vaan sen jälkeen on Herran käsi koskenut raskaasti minuun; ja suuressa viheliäisyydessäni arvelin ett'en koskaan enää rohkenisi astua esille puhumaan rankaisevaa sanaa. Sillä aikaa olette nähneet minun alakuloisena ja masennettuna kulkevan parissanne. Mutta kiitetty olkoon Jumala, joka on nostanut minut jälleen armonsa kautta; nyt uskallan toivoa ett'ei Herra peräti hylkää minua levottomana välikappaleena. Vaan, rakkaat ystävät, teidän pariinne en voi enään jäädä."

Kaikki katsoivat levottomasti häneen.

"Aiotko erota veljistä?" kysyi vanhus.

"En, sitä en ai'o, mutta minun täytyy tähteä pois täältä, oman heikkouteni tähden ja sen vuoksi että pelkään en voivani tämän jälkeen kyllin ankarasti rangaista ja varoittaa teitä, sillä, rakkaat ystävät, luulen että te surkeasti eksytte monessa asiassa."

"Aiotko taas lähteä pohjoiseen päin?" kysyi yksi.

"Vai onko Herra vetänyt sydämesi pakana-raukkojen puoleen Afrikassa?" sanoi toinen.

Hans Nilsen katsahti häneen: "Kiitos siitä sanasta; sitä tahdon miettiä ja rukoilla henkeä neuvomaan minulle oikeata tietä".

Se oli heille kaikille helpoitukseksi. Lähetystoimikin oli heidän työalansa, herätetty ja alkuunpantu herrnhutien ja Haugen ystävien kautta. Jos Hans Nilsen joutui lähetystoimeen, oli hän vastakin heidän omansa, eivätkä he kadottaisi häntä; vasta nyt he tunsivat minä tukena hän oli heille kaikille.

Sivert Jespersen rupesikin kohta kehoittamaan häntä suostumaan siihen, että hänet lähetettäisiin pimeille pakanamaille.

Vaan tuo puhetapa että "hänet lähetettäisiin" sekö sen vaikutti, vai eikö Hans Nilsen tänään voinut kärsiä Sivert'ia, yhtä kaikki, hän vastasi jotensakin jyrkästi: "jos minä menen, ainoastaan yksi minut lähettää, ja se on Herra Jumala. Olkaa myös varoillanne lähetystoimessa, rakkaat ystävät! Muistatte kuinka teitä pilkkasivat sekä epäuskoiset että papit kun ensin aloititte. Ja katsokaa, nyt jo, kun se tuli, jonka te sytytätte, on levinnyt yli maan niin että apua ja rahoja runsaasti teille tulvailee, katsokaa nyt tulee noita samoja pappeja parvittain kuin korppeja, joita lihavan haju tänne houkuttelee. He eivät tahdo jättää kristillistä työtä maallikkojen haltuun, kun siinä kerran on elinvoimaa, vaan tahtovat taivuttaa sitä kirkon alaiseksi, kuten sanovat, s.o. he tahtovat pilata työnne, tuoden siihen ylpeytensä ja suvaitsemattomuutensa; niin kauvan kuin hyvin käy tahtovat he olla etunenässä huutamassa: kas tässä olemme me! vaan jos jotain nurin käy, silloin ryömivät he taakse, sanoen: niinpä käy kun kansa saa hallita itseänsä".

Vanha tuli leimusi nyt hänessä. Vanhimmat katselivat toisiansa murehtien, kun olivat kadottamaisillaan tämän veljen, ja yksi heistä sanoi:

"Vaan jos et tahdo ruveta meidän lähettilääksi, minne sitten aiot mennä?"

"Kyllä kai minä pakanoita löydän", vastasi Hans Nilsen, "vaan erotkaamme nyt täksi kertaa; ja sallikoon Jumala, joka isämme herätti, meissä kaikissa ensimmäisen rakkauden voimalla, jotta voisimme toimittaa hänen työnsä hänelle mieliksi."

Sitten ojensi hän heille kättä toiselle toisensa perästä, ja he menivät.

Oli tyyni, raskas syys-ilta. Tuo pieni seura kulki ketojen poikki kaupunkiin päin. Haugelaistalo, joksi rahvas sitä nimitti, oli tuossa kauniin ilta-auringon valaisemana, kelvollisine maalattuine rakennuksineen. Maa oli laihaa, mutta hyvin hoidettua ja kunnollisten kiviaitojen taakse oli siellä täällä istutettu puita.

Vaan kun tuo pieni seura tuli kiviaidan portille, josta tie meni suoraan alas kaupunkiin, seisahdettiin vanha värjäri ja hyrskähti itkuun. Muut kokoontuivat hänen ympärillensä.

"Tässä seisoin keväällä 1804 isäni ja Hans Nilsen Haugen seurassa. Siihen aikaan tässä oli kanervikko ja paljaita kallioita minne vaan kääntyi. Isäni ja Hauge puhuivat tämän alangon ynnä rämeikön ostamisesta, niinkuin sittemmin tapahtuikin. Hauge neuvoi mitä täällä oli tehtävä ja

toimeenpantava — melkein niinkuin me sitten teimme. Kun meidän sitten oli kotiin meneminen, sanoi isäni: 'kun nyt vaan Jumala antaisi siunauksensa siihen!' Hän ajatteli kai maallista siunausta, isäni; olihan se rohkea teko, ja paljon rahoja ei siihen aikaan ollut Haugen ystävillä. Mutta Hauge itse hymyili, sanoen: 'En todellakaan pelkää sen puolesta, Ingebret, jos tarkoitat maallista hyvää. Enemmän pyytäisin Jumalaa varjelemaan jälkeläisiämme liian suuresta ulkonaisesta myötäkäymisestä. Ja sinun tulee muistaa' — sanoi hän sitten minulle — 'sinun, joka olet nuori: vahvaa selkää tarvitaan kantamaan hyviä päiviä.' Minä näen häntä niin selvästi edessäni juuri semmoisena kuin hän tässä seiso. Olihan hän itse vielä nuori eikä minua paljoa vanhempi, ja kuitenkin tuntui minusta ikäänkuin olisin seisonut ylevän, arvoisan henkilön edessä, jolle minun tuli syvästi kumartaa. Jotain senkaltaista tunsin minä tänäänkin nuoren Hans Nilsen Fennefos'in puhuessa. Ei sitä ole kieltämistä: hän on oikeassa, ja ensimmäinen rakkaus on meissä laimeentunut."

Vanhus pudisti surumielisenä päätänsä ja meni alas kaupunkiin päin; muut seurasivat äänettöminä.

Matami Torvestad kävi harmaaksi harmista näihin aikoihin. Veljet olivat vieneet pois Hans Nilsen'in hänen luotansa ja jatkoivat toimintaansa hänen selkänsä takana: Gnadon'in temput näyttivät myöskin aivan hyödyttömiltä.

Tosin Henriette taipui ja kalpeni nälästä ja sisäänsulkemisesta, vaan uhkarohkea tuli syttyi sen sijaan hänen silmissään; ja eräänä päivänä äiti kuuli hänen laulavan reippaalla äänellä:

"Merimiehen morsian rakastaa
Mert' aavaa, jylhää, aaltosaa:
Se ompi vuode morsiamen
Ja kehto sulhon poikasen."

Nyt matami Torvestad ei enää voinut malttaa mieltänsä; ja miettimättä hyökkäsi hän huoneesen Henrietten luo ja antoi hänelle aika korvapuustit kummallekin korvalle, sanoen mennessään: "kyllä minä pian opetan sinulle toista laulua; odotappas vaan!"

Henriette istui kuin kivettyneenä. Oli hän ennenkin nähnyt äitinsä suuttuneena ja lapsuuden ijällä saanut monta korvapuustia, vaan semmoisena ei hän koskaan ennen ollut äitiänsä nähnyt. Hyvää hän ei aavistanut; vaan niin kauheata, kuin nyt seurasi, ei hän voinut aavistaa.

Tuntia myöhemmin Henriette kutsuttiin ulos saliin, jossa oli Endre Egelandin vaimo. Tämä paksu, kelpeä rouva suuteli Henrietteä, ja nyt ilmoitettiin että Henriette oli samana hetkenä kihlattu Erik Pontoppidan Egelandille, ilkeimmälle miehelle, mitä hän tiesi maailmassa.

Kuultuansa tämän kihlauksen meni Saara piharakennukseen äitinsä puheille. He sulkeutuivat lukon taakse, mutta keskustelu tuli lyhyeksi. Matami Torvestad torjui kohta tyttärensä pois luotaan, ja kun Saara ratkaisevana hetkenä istui äitinsä edessä vanhassa huoneessa, ei hänellä ollut rohkeutta ruveta lopulliseen taisteluun.

Mitä oli hänen sanominen? Pitikö hänen ilmaista oma kurjuutensa, oma häpeänsä.

Saara meni ylös Henrietten luo. Kaikkiin hänen puheisinsa Henriette ei vastannut muuta kuin: "En tahdo, en tahdo; olenhan minä luvannut." Henriette oli sairaana, oli kuumeessa.

Saara riisui vaatteet hänen päältänsä ja sai hänet vuoteelle; mutta äiti tahtoi itse hoitaa häntä. Ja Saaran täytyi lähteä pois alakuloisempana, onnettomampana kuin oli tullessaan ollut.

Mitä syksymmäksi aika kului, sitä enemmän Saaran sydän paatui. Fennefos'in katse oli kirkastunut jälleen; hän katseli Saaraa ikäänkuin tämä olisi ollut hänestä hyvin kaukana.

Eräänä päivänä kerrottiin että Fennefos rupee lähetyssaarnaajaksi. Saara kuuli sen ja pimeys peitti hänen sielunsa. Hän vihasi äitiänsä ja kammosi miestänsä; vaan hän oli niin hiljainen käytökseltään, ettei kukaan aavistanut mitä ajatuksia hänessä kuohui.

Jaakko Worse oli nyt todenteolla ruvennut perkeleen kimppuun. Vähitellen hänelle muka selvisi että paholainen aina ja kaikkialla oli läsnä sekä hänen ulkopuolellansa että sisimmässä sydämessään. Ja he taistelivat, perkele ja kippiari Worse, aamusta iltaan ja yöllä hänen unissaan.

Tavallisesti Worse joutui tappiolle.

Vaan joskus hänenkin onnistui pettää tuota viekasta saatanaa, kun hän hyvään aikaan huomasi hänen kirotut juonensa.

Niinpä eräänä päivänä Randulfin seurassa.

Randulf oli saanut Worsen mukaansa kävelymatkalle kaupungille, käveli jutellen hänen kanssansa ja houkutteli häntä yhä kauemmaksi laivaveistämöön päin; mutta yht'äkkiä Worse sen huomasi.

Hän kuuli muutamilta ohitsejuoksevilta pojilta, että laiva oli sysättävä mereen, ja nyt hänen oli helppo nähdä paholaisen paula.

Sillä se oli perkeleen tavallisia kepposia, että viekoitteli hänen ajatuksiensa entisen elämän synti-kurjuuteen semmoisten asiain avulla, jotka koskivat merta ja laivoja.

Sentähden oli Worse jo aikoja sitten pannut "Perheen Toivon" puoleksi valmistuneen mallin ylisille, ja kun hän nyt huomasi että perkele häntä houkutteli Tuomas Randulfina muodossa, kääntyi hän yhtäkkiä ja riensi kotia Saaran luo.

Mutta Randulf suri ystävänsä, ja illalla hän lausui klubissa: "nyt on Jaakko Worse pian mennyt; muistakaa sanani: hän ei elä enää kauan, sen näin hänestä tänään".

"Sitä en usko", sanoi toinen, "kylläpä hän näyttää vähän kelmeältä ja haljakkaalta, mutta —"

"Mutta, minä näin sen hänen housuistaan", vastasi Randulf.

"Mitä perhanan tuumuuksia sinä puhut, Randulf?" huusi luotsioltermanni pelipöydän äärestä.

"Vai tuumuuksiako?" vastasi Randulf, halukkaana kiistelemään. "Olkoon sinun sanasi kaikessa kunniasa ja minun sanani pajahtakoon plakkariin; mutta niin on kuin sanon. Kun kuolema on miehen merkinnyt, käy hän noin kummallisen oikoseksi ja löyhäksi housuissaan."

Kaikki nauroivat ja sanoivat syyn siihen olevan sen, että sairaat ihmiset laihtuvat.

"Ei, ei", huusi Randulf innoissaan, "Minä tarkoitan aivan toista. Housut näyttävät noin tyhjiltä, raskailta ja pitkiltä, ikäänkuin olisivat putoamaisillaan, ja edessä jalan kohdalla kääntyy niissä kolme suurta taivetta. Kun sen näen, niin tiedän: se mies ei kauan elä. Siihen voitte luottaa, sillä se on vakaa ja järkähtämätön totuus."

Kun huonoja ilmoja tuli Lokakuulla, Jaakko Worse vielä harvemmin meni ulos; hän ei kärsinyt vilua ja istui mieluummin huoneessa. Kirjasia hän luki niin hyvin kuin taisi; vaan ei hän kuitenkaan saavuttanut hengen vapautta, jota niin suuresti kaipasi.

Rukouskokouksissa oli kummallista nähdä, noiden tyynten, hartaiden kasvojen parissa, tuo vanha huolistunut mies tuuheine harmaine hiuksineen, joka, kasvot rypyssä ja löyhinä, katseli toisesta toiseen, halukkaasti kuunnellen mitä puhuttiin ja toivoen kerrankin saavansa kuulla ne sanat, jotka antaisivat hänelle rauhaa ja hengen vapautta.

Mutta paholainen oli saanut hänestä liian lujasti kiinni. Hän pani kirouksia Worsen kielelle ja pahoja ajatuksia hänen sydämeensä; kokouksissa, kun Sivert Jespersen luki postillasta, tuli perkele, kulettaen noita 200 tynnyriä suoloja, tai käänsi paholainen hänen silmänsä niin, että hän luuli Endre Egelandin istuvan vilkkumassa nuorille tytöille pienillä vihriäisillä silmillään.

Yöllä, tuulen vinkuessa pienessä solassa Worsen talon vieressä, perkele vei hänet ulos myrskyiselle merelle "Perheen Toivolla", jotta hänellä oli syntinen ilo ajatellessaan kuinka hän hallitsi tuota komeaa laivaa ja kuinka kauniisti se purjehti isoilla laineilla.

Tai perkele kiusasi häntä ylpeyteen, kun Garman & Worse teki hyviä kauppoja, taikka suuttumiseen ja kärsimättömyyteen kun Romarino tuli pyytämään rahoja tai hänen nimeänsä johonkin paperiin.

Käyttipä perkele Tuomas Randulfiakin hänen kadotukseksien; ja eräänä päivänä kun he tapasivat toisiansa Worsen portilla, täytyi Worsen rientää jälleen kotia Saaran luo; hän oli selvästi näkevinään että Randulfilla oli pitkät käyrät kynnet.

Makuuhuoneessa oli parasta olla, varsinkin kun Saara oli siellä. Siellä hän osasi torjua perkeleen luotansa, jos piti oikein tarkkaa vaaria.

Vaan Worsen kivut yltyivät yltymistään; hän nukkui huonosti ja kadotti ruokahalunsa. Hänelle kelpasi vielä ainoastaan hernerokka ja sianliha, jota hän aina oli merellä syönyt. Kun hän tunsikin rokan hajua kyökistä, silloin hän aina virkistyi.

Vaan eräänä päivänä juolahti hänen mieleensä että sekin oli paholaisen viekkaita pauloja, jotta paholainen houkutteli hänen ajatuksiensa pois siitä ainoasta, mikä oli tärkeä, ja ajoi ne takaisin entisen elämän suureen synti-kurjuuteen.

Ja heidän istuessaan pöytään, hän tuskin uskalsi koskea ruokaan; perkele oli hernerokassakin.

XIV.

Rakas Kristian Fredrik!

Autuaan äitisi kuoltua, jonka liian aikaista poismenoa vieläkin suremme, en muista olleeni niin content ja hyvällä mielellä kuin tähän aikaan. Jokaisen ihmisen elämässä on aika, jolloin hänen olentonsa ja sisällinen luontonsa ikäänkuin muuttuu ja toiseksi vaihtuu. Hänen harrastuksensa ovat samat, se into, millä hän työnsä toimittaa, ei vähene; ja kuitenkin saa hän, tämän ajan tultua, ikäänkuin toiset silmät, millä voi nähdä, ja osaksi toiset tunteet, millä voi tuntea.

Se muutos, jota näin olen vaan epäselvästi voinut kuvata, välttämättömästi tapahtuu kun nuoruudesta astumme vanhuuden ikään, ja tämän askeleen olen minä astunut viime vuosina äitisi kuoltua; kiittäen armollista Jumalaa, voin minä tänään sanoa että olen onnellinen ollessani vanha mies.

Varsinkin on sydämeni täynnä kiitollisuutta ajatellessani, kuinka paljon ruumiillista voimaa ja terveyttä minulla vielä on, ja varsinkin että minulla on henkistä verveä, jotta ei mikään, joka tähän asti on sieluni voimia puoleensa kääntänyt, vielä ole käynyt minulle vieraaksi tai yhdentekeväksi. Mieleni on ainoastaan tynympi, aivot toimittavat paremmin functioniansa, himojen häiritsemättä, nuoruuden, välistä liiallisen innon sijaan on astunut kypsyyteen miehen tynni miettimis-voima.

Minä kirjoitan tänään sinulle tavallista laveammalta, rakas poikani, ja aineista, joihin tavallisesti emme ole koskeneet correspondenceissamme; mutta syynä siihen on haluni saada sinua käsittämään ne olot, joihin kerran joudut, niinkuin myöskin toivoni, että tämä kirje on oleva viimeisiä, joita kirjoitan ollessamme näin kaukana toisistamme. Sillä nyt ja vast'edes se on toivoni ja isällinen tahtoni että entisten sopimuksiemme mukaan palajat kotias ensi keväänä; sinun päätettäväksesi jätän tahdotko palata kotia Parisin ja Kyöbenhamnin kautta vai tahdotko lähteä takaisin Englantiin, tullaksesi sieltä jollain ensimmäisistä merikrapu-laivoista.

Ilolla olen näkevä sinua kotona taas hyvissä voimissa, ja minä toivon että sinä puolestasi olet menestyvä ja oleva onnellinen näissä oloissa sekä työtä tehdessäsi kauppatoimessamme. Ei ole mennyt mielestäni että itse pidin Sandsgaard'ia tomuisena nurkkana kun suuresta maailmasta sinun ijälläsi palasin, monta vuotta ulkomailla oltuani, Vaan elämäni kokemus on minulle opettanut että mies, jolla on järjellinen elämän filosofia ja siveelliset mielipiteet, helposti tulee toimeen minne vaan kohtalo hänet asettaa. Ja minä rohkenen toivoa että, vaikkapa tulisitkin suoraan Parisista, et ole pitävä Sandsgaard'ia aivan ala-arvoisena olopaikkana; olen nimittäin viime aikoina antanut sievistää ja decorerata päärakennusta, jotta minusta ei muuta näy manqueraavan, kuin joukko nuoria ja iloisia ihmisiä loihtimaan esille niitä aikoja, joissa muistoni vielä rakkaudella viihtyy, vaikka kaipauksen ja surun huntu niitä puoleksi peittää.

Epäilemättä se seikka on herättänyt huomiotasi, että minä viimeaikaisessa correspondenceissamme täydellä intentionilla olen pyytänyt saada sinua tutustumaan asioihimme koko niiden laveudessa sitä myöten kuin se on ollut mahdollista minulle, rupeamatta liian lavealta niistä kirjoittamaan. Minä pidän sinua nimittäin jo apulaisenani ja associena, joksi en voi pitää sinua sopimattomana, vielä vähemmän kelvottomana, päättäen kirjeistäsi ja kirjanpidostasi sekä esimiehiesi lausunnoista sinusta ollessasi ulkomailla. Tiedät siis että kauppahuoneellamme on ollut hyviä vuosia; tavallisesti kauppamies ei sitä mielellään sano, mutta meidän kesken voin sanoa: kauppahuoneellamme on ollut tavattoman hyviä vuosia. Sinä olet siis, kuten toivon, iloisella hämmästyksellä huomaava, että moni kauppahaara, jota tähän asti, resourcien puutteessa, en ole voinut tarpeeksi cultiverata, nyt niinkuin nuoret kasvit, runsasta sadetta saatuansa, on ilahuttavalla tavalla kasvanut, kun käytettävissäni on ollut contantia rahoja. Kotia tullessasi olet siis löytävä avaran työalan nuorille voimillesi, samalla kuin pääset kärsimästä sitä huolta ja pelkoa, jota minä monena vuotena, sinun ja kenenkään tietämättä, olen kärsinyt.

Minä tulen nyt siihen kohtaan kirjeessäni, jota täydellä syyllä sopisi sanoa sen pää- eli cardinali-kohdaksi: nimittäin Worsen ja meidän välisiin suhteisiin. Correspondenceissamme emme paljon ole koskeneet tähän asiaan; kuitenkin olen ollut huomaavinani että ainoastaan lapsen kunnioitus on estänyt sinua ankarammin arvostelemasta minun asemaani Worsen suhteen sekä hänen ottamista kauppahuoneesemme. Tahdon siis, rakas Kristian Fredrik, kerran sanoa sinulle selvillä sanoilla: se oli kauppahuoneemme pelastus, ni plus ni moins. Voipi olla että tämä seikka on hieman alentavaista meille; mutta itse puolestani en voi nytkään käsittää asiaa toisin, kuin että se olisi ollut vieläkin alentavaisempaa ja creditillemme vahingollisempaa, jos me vähitellen ja salassa olisimme vastaanottaneet subventionia omilta kippareiltamme. Sentähden minä itse vaadin toiminimen muuttamista, syystä että katsoin oman arvomme vaativan suoraa käytöstä, ja myöskin niiden principien, jotka vallitsevat solidissa kauppamaailmassa. En tahdo kuitenkaan kieltää että minusta tuntui raskaalta jättää isäni vanha toiminimi, enkä ole huomaamatta niitä rettelöitä, jotka voivat syntyä tästä

kumppaniudesta. Näitä seikkoja olen minä viime aikoina tarkasti miettinyt, ja aikomukseni on tämän kirjeen kautta selvittää sinulle nykyistä asemaa sekä lyhyesti esittää sinulle yleisissä piirteissä tuumani, jotka tulevaisuudessa toivon voivani realiseraa.

Vanha Jaakko Worsemme on tätä nykyä hyvin sairas, ja päättääkseni käynnistäni hänen luonansa muutamia päiviä sitten, en voi, paha kyllä, epäillä että hänen päivänsä ovat luetut; hänen avioliittonsa tuli hänelle, kuten ennustin, huonoksi onneksi, sillä, niinkuin arvattavasti tiedät, hänen vaimonsa on noita hengellisiä haaveksijoita, ja näiden muutamien vuosien kuluessa on hänen onnistunut, äitinsä ja tuon pyhän joukon avulla, siihen määrään turmella vanhaa Worseamme, ett'en tahdo tahrata tätä paperia kuvaamalla hänen surkeaa decadenceansa, vaan tahdon ennemmin, tukehduksella suruni ja harmini, pysyä ainoastaan käytännöllisissä asioissa.

Kun nyt Jaakko Worsen kuoleman kautta eroaa — ja, hänen nykyiseen tilaansa katsoen, emme voi muuta, kuin toivoa hänelle pikaista ja helppoa loppua — on siis perinnön-jako toimitettava hänen leskensä ja hänen poikansa välillä ensimmäisestä avioliitosta, ja tältä taholta helposti rettelöitä voi syntyä kauppahuoneellemme.

Päästäksemme niistä olen minä päättänyt, ajan tultua, tarjoutua lunastamaan nuoren herra R. Worsen osan kauppahuoneessamme selvillä rahoilla, jonka tarjomuksen luulen hänen hyväksyvän niin hyvin siitä syystä että aion offererata hänelle melkoisen rahasumman, kuin siitä syystä että hän minun, ehkä pintapuolisen päättämiseni mukaan, hyvin mielellään ottaa runsaan määrän selviä rahoja tai helposti kaupaksi meneviä arvopapereita. Kuten jo ylempänä mainitsin, en liioin tunne tuota nuorta miestä, mutta sen käsityksen olen kuitenkin saanut, että nuori herra R. Worsen ei ole niitä henkilöitä, joidenka kanssa me tahtoisimme työtä tehdä. Minä kyllä luulen että minä, niin kauvan kuin sallimus suo minulle voimia johtaa asiat, voisin pitää hänet alallansa, mutta en kuitenkaan tahdo vaivata sinua compagnonilla, johon emme voisi täydelleen luottaa.

Tämän muutoksen toivon saavani panna toimeen ennenkuin palajat, ja toivon sinun sitä hyväksyvän. Tosin on se vähän loukkaava, tuo lyhyt kumppanisuus Worsen kanssa; mutta toiselta puolen emme koskaan saa unhottaa että vanhan Jaakko Worsen rahat meidät pelastivat; täten painan siis sinun mieleesi, että pidät tätä perhettä silmällä; meidän tulee aina töin ja sanoin sitä auttaa.

Tämän affairen järjestettyäni on mieleni oleva tyyni; ja minä toivon että meille sitteki vielä jää kaunis sarja vuosia, joiden kuluessa yhdessä saamme työtä tehdä "Garman & Worsen" hyväksi.

Jos sinä nyt jo olet tullut Pariisiin, niinkuin otaksun viimeisestä kirjeestäsi päättäen, niin sinulla varmaankin on ollut ilo tavata veljesi Richard legationissamme, minne tämän kirjeenkin lähetän. Epäilemättä teillä molemmiin puolin tulee olemaan paljon hauskuutta ja hyötyä toinen toisenne seurasta tuossa suuressa kaupungissa. Veljesi Richard voi relationiensa kautta saattaa sinut seurapiireihin, mihin muuten et voisi muukalaisena päästä; toiselta puolen en ensinkään epäile että sinun läsnäolosi monella tavalla voi hyödyttää nuorempaa veljeäsi.

Seurauksena siitä elämän-urasta, jonka Richard on valinnut, ovat suuremmat expensit ja ylöllisempi elämä kuin kauppiaille olisi soveliasta; huolimatta siitä lasken kuitenkin sydämellesi että kehoittaisit Richard'ia rajoittamaan menojaan vähäisen. Älä ymmärrä minua niin että tarkoitukseni olisi vaatia teitä käyttämään lyhyttä yhdessäoloanne siten, että sinä antaisit hänelle ankaria lectiones, en myöskään tahdo että sinä puhut hänelle niin, että hän arvelee minun olevan pahoillani. Päinvastoin toivon että molemmat käytätte oloanne Parisissa iloisten ja kauniitten muistojen keräämiseen, johon on niin monta oivaa tilaisuutta tuossa kaupungissa — tietysti siinä määrässä ja semmoisilla kulungeilla, kuin sopii gentlemanille meidän asemassamme, kuitenkin aina välttämällä tarpeetonta tuhlaamista, joka ainoastaan on huonosti cultiverattujen turhamainen halu kerskailevaan ostentioniin. — Koska veljesi olo Parisissa arvattavasti tulee kestävämpiin kauemmin kuin sinun, olen toimittava accreditiviä, jotka kauppahuone lähettää teille tässä samassa postissa Richard'in ordrelle; ja puhuessani nuoremmasta veljestäsi tahdon, meidän kesken, vielä ilmoittaa sinulle jotakin. Minun kuoltuani et tule löytämään mitään contoa Richardin nimellä. Hänen kasvatuksensa on, monesta syystä, ollut sinun kasvatustasi kalliimpi; mutta kuitenkin on minun tahtoni että te hyvinä veljeksinä ja'atte tasan; neuvon sinua sentään ainoastaan osittain maksamaan veljellesi mitä hänelle tulee, ja pyydän sinua olemaan hänelle tykkänään antamatta viimeistä osaa.

Sillä minä pelkään että Richard veljelläsi, kaikkien hänen luonnonlahjojensa ja kauniitten ominaisuuksiensa rinnalla, on hyvin vähän kykyä kokoomaan ja säilyttämään maallista tavaraa. Sentähden sinä, rakas Kristian Fredrik, joka suosiolliselta luonnolta olet saanut tämän ky'yn, saat olla Richardin veljellisenä holhoojana. Sano tuolle rakkaalle pojalle sydämellisiä terveisiä minulta, pyydä että hän jonkun soitannon harrastajan avulla tuttavapiiristänsä sinun kanssasi valitsee hyvän flyyngelipianon Erard'ilta; sitten pitää sinun toimittaa se hyvästi sisäänpakatuksi ja tänne lähetetyksi, jos et itse voi ottaa sitä mukana keväällä tullessasi. Meidän vanha claver ei vastaa nykyajan vaatimuksia äänen mahtavuuteen katsoen, ja äitisi kuoltua on minun tuskallista kuulla noita vanhoja säveleitä, jotka liian

katkerasti muistuttavat minua suuresta, palkitsemattomasta tappiostani.

Täällä on monta viikkoa ollut ankaria ja pitkällisiä myrskyjä, ja me olemme saaneet kuulla monesta haaksirikosta ja onnettomuudesta merellä pitkin rannikkoa. Kaikeksi onneksi ei meidän laivoja ole näillä vesillä; vaan monesta kaupunkimme laivasta, jotka ovat Itämerellä, ollaan hyvin levottomia. Sinua tulee hämmästyttämään se vauhti, johon laiva- ja kauppaliiike on joutunut viime aikoina meidän hyvässä kaupungissamme. Arvattavasti tulet myöskin, niinkuin minäkin, kummastelemaan paljoa siitä, mitä täällä tapahtuu ja tehdään. Erittäin sekä kummastuttaa että huolettaa minua se, että tuo hengellinen haaveksivaisuus, jota minun nuoruudessani nähtiin ainoastaan talonpojissa ja sivistymättömissä henkilöissä, ei ole parantunut eikä la'annut, vaan päinvastoin tähän aikaan näyttää leviävän ja voittavan alaa niissäkin yhteiskunnan kerroksissa, joita olisi luullut järjellisen opinnon kautta suojelluiksi semmoiselta hulluudelta. Onpa minulle kerrottu että on nuoria pappejakin, jotka ovat taipuvaiset hyväksymään, jopa suorastaan yhtymään tuohon kerrassaan mielettömään ja vahingolliseen "herätykseen", joksi sitä sanotaan. Jokaisen hyvän ja todellisen isänmaan-ystävän tulee surkutella tätä. Sillä yhtä hyödyllinen kuin järjellinen uskonnollinen oppi on yhteiselle kansalle, yhtä vahingollista ja turmiollista on kun vale-pyhät ja peräti oppimattomat subjektit ryhtyvät pyhään raamattuun, jota eivät osaa selittää eivätkä kunnollisesti käyttää. Ja jos todellakin niin on asian laita, jota tuskin voin uskoa, että pappissäätö jälleen taipuu pietistiseen taika-uskoon, sekä järjettömään tuskitteluun ja haaveksimiseen, silloin pahasti pelkään että tämä tulee olemaan suureksi vahingoksi rakkaalle isänmaallemme. Vaan sinä tiedät että on kappale matkaa kaupungin ja Sandsgaard'in välillä, ja minä toivon että olet huomaava ilman täällä ulkona olevan yhtä puhtaan ja raittiin kuin ennenkin. Ja nyt lopetan, rakas poikani, hellällä tervehdyksellä sinulle ja Richardille minulta ja tädeiltäsi. Noilla hyvillä ihmisillä on juuri nyt hovisuru, niinkuin Jaakko Worse sanoi ennen muinoin; mutta he iloitsivat kuitenkin saadessaan nähdä sinua jälleen, ja minä luulen että kohta aikovat nähdä sinut; sillä he kaipaavat ja suuresti haluavat pieniä lapsia. Niin, suoraan sanoen, niinpä minuakin suuresti haluttaa nähdä uutta elämää, naurua ja tepastelevia askeleita vanhassa talossa.

Sinua rakastava isäsi
Morten V. Garman.

XV.

Voihan myrskyä kestää, jopa ankaraakin, kun ollaan mannermaalla.

Mutta kun tuulee lakkaamatta viikkokaudet, yöt-päivät pääksytysten, jotta ei kukaan enää tiedä tolkkua siitä, milloin toinen myrsky alkoi, toinen taukosi, silloin ovat ne harvoja, joita ei valloita tuskallinen ahdistus, varsinkin jos asuvat pienessä puukaupungissa aavan vuonon rannalla ja meri tuolla ulkona ulvoo.

Silloin taivas laskeutuu niin matalaksi että pilvet ikäänkuin laahaavat maassa, ja sadetta ja hyrskyä pärskyy kauas maalle; päivä on vaalean-harmaa keltaisine rajuilman välähdyksineen, ja yö on pilkkosen pimeä kuin ruumis-arkku.

Pahimmalta tuntuu kun makaa hereillä ja turvattomana vuoteellaan myrskyn vinkuessa pienillä, mutkikkailta kaduilla ja sen heiluttaessa kattorännejä ja heittäessä kattotiiliä maahan.

Kun ei ole nukkunut kelpollisesti moneen yöhön ja aamusta iltaan on katsellut ilmapuntaria ja tuota harmaata, pilvistä taivasta tahi autiota katua, jossa siellä täällä on rapakossa punasia pilkkuja muserretuista kattotiileistä, taikka kuunnellut kertomuksia kaupungissa tapahtuneista vahingoista ikkunoissa ja katoissa tahi satamassa — tahi kuinka tuli oli pääsemäisillään valloilleen viime yönä — tulipalo tämmöisessä myrskyssä! — silloin moni rupee epäilemään käykö maailma tavallista menoansa vai eikö se ole joutunut pois saranoiltaan, eiköhän kaikki repeä repaleiksi ja mene yhteen myttyrään, jotta meri pääsee vyörymään matalien rantakallioin ylitse ja heittämään talot ja kirkot ja koko komennon ulos vuonolle kuin tyhjiä tulitikkurasioita.

"Jumalan viha puhaltaa yli maan", sanoivat haugelaiset ja pitivät hattujansa kiinni mennessään rukouskokouksiin; ovesta heitti tuuli kaulavaatteen kulman vaimojen pään yli, jotka tulivat aivan pyöräpäisinä matalaan, hämärään kokoussaliin.

Siinä he sitten istuivat, toinen toiseen litistyen, ja joka luki, hän sai koroittaa ääntänsä mahdottomasti tai aivan vaieta kun myrsky oikein ankarasti ravisti ulkona olevia sarapuita sekä ovia ja ikkunoita.

Hiljaisuudessa, joka seurasi kun vihuri oli asettunut, rupesi hän taas lukemaan, mutta ääni oli heikko, ilman intoa ja reippautta. Ja he katselivat toveriansa, vaan rohkeutta eivät missään havainneet; naiset säpsähtivät jokaisesta tuulen puuskasta ja miehillä oli paljon ajattelemista.

Useat haugelais-laivat olivat paluumatkalla Itämereltä tai S:t Ybes'istä. He odottelivat odottamistaan, vaan ei mikään tullut ja tuuli kiihtyi yhä ankarammaksi — kääntyen lounaasta luoteeseen ja yltyen yltymistään; jos eivät laivat ole päässeet hätäsatamaan itärannikolla, niin Jumala armahtakoon sekä heitä että meitä!

Itse Sivert Jespersen istui hymytönnä, pistäen kädet takinhihoihin kunnes sai kyynyspäistä kiinni; sitten istui hiljaa nipistelemässä niitä, ikäänkuin olisi tahtonut pitää jotakin kiinni.

Matami Torvestad istui ylpeänä ja mahtavana paikallansa; häntä katseli moni, hänpä ainakin oli tyyne. Vaan se, jota he kaikki ikävöivät, hän ei ollut heidän parissansa.

Jo kahdeksan päivää sitten oli Fennefos kaikessa hiljaisuudessa jättänyt hyvästi ystävilleen; hän lähti Englantiin eräällä hollantilaisella laivalla, joka oli kärsinyt merivahingon; sieltä aikoi hän varmaankin lähteä Intiaan.

Ei hän kuitenkaan vielä ollut päässyt pois maasta, sillä tuo hollantilainen laiva oli myrskyn tähden mennyt hätäsatamaan, ja siellä Fennefos oli Smörvikissä puolen peninkulman päässä kaupungista; pari päivää sitten oli hän asioissa käynyt kaupungissa.

Myrsky oli ollut jotenkin kohtuullinen päivällisaikaan asti; mutta hämärässä se kääntyi lounaiseksi ja kiihtyi ankarammaksi kuin koskaan ennen. Suuria maininkia vyöryi lahteen, nostaen laivat ja raskaat lossiveneet, ja kuohuen makasinien alla olevaan kivimuuriin, nousivat siellä täällä ylös laattialankkujen välitse, sillä vesi oli tavattoman korkealla. Suurien laivojen köysissä vinkui ikäänkuin sata helvetin klarinettia olisi soitettu, ja riihulteissa ja ankkurivitjoissa rätisi ja ratisi.

Jaakko Worsen makasini-luhtia myöten tuli hoikka valkoinen haamu juosten, haparoiden portaita alas, ja seiso i ensimmäisessä kerroksessa, jossa laattia ikäänkuin lainehti joka kerta kuin aallot nousivat huoneen alla.

Ponnistaen kaikki voimansa, sai hän oven sen verran rakoselle että pääsi siitä ulos, ja kumartuen mustan veden yli kertoi hän vielä kerran pienen valansa ennenkuin päästi itsensä irti:

"Minä lupaan ja vannon uskollisesti rakastaa sinua elämässä ja kuolemassa ja ett'en koskaan nai toista. — Laurits! oma Lauritsini!"

Nyt päästi hän itsensä irti, ja lainehtiva meri vei hänet erään lossin alle, joka oli kiinnitetty makasinin viereen. Vasta myöhään illalla huomasivat muutamat merimiehet, jotka olivat käyneet eräässä laivassa koettamassa sen ankkuriköysiä, jotakin valkoista, joka keinui ylös ja alas torisillan kiviportaitten edustalla.

Huhu siitä levisi yli koko kaupungin vielä nopeammin kuin tämmöiset huhut tavallisesti leviävät, sillä kaikki olivat niin säikähdyksissään ja mielet niin jännitetyt pitkällisistä rajuilmoista, että tuo ruumis, joka löydettiin, ikäänkuin kuului asiaan, myrskyn seuralaisena, ja viidessä minutissa oli huhu lentänyt läpi kaupungin.

Pienet lapset, jotka olivat maata panemaisillaan, kuulivat kuinka piiat kyökissä päivittelivät; vaan kun kysyivät äidiltään mitä oli tapahtunut, vastattiin heille vaan, että sitä ei pienille lapsille kerrota; ja siitä he päättivät että se oli jotain hirvittävää ja hiipivät vavisten peitteen alle.

Vaan itse huhua kerrottiin useilla eri tavoilla. Muutamat sanoivat että Henriette oli houreissaan juossut sängystänsä — hänessä oli lavantauti — sill'aikaa kuin matami Torvestad oli rukouskokouksessa ja piika ulkona. Toiset vaan mutisivat ja pudistivat päätänsä.

Viimemainitut olivat lopuksi enemmistönä.

Toiset arvelivat että tässä taas oli tullut ilmi mitä noiden "pyhien" parissa harjoitetaan.

Henriette Torvestad oli murhannut itsensä, se oli varma asia; hänelle oli lapsi syntyvä — tai äiti tahtoi pakoittaa häntä ottamaan miehekseen Erik Pontoppidan'in; niin syypää oli äiti, hän ja haugelaiset, nuo kamalat, kamalat haugelaiset, jotka eivät suoneet itsellensä eikä muille mitään iloa, he olivat tappaneet tyttöparan, he toivat onnettomuutta kaupunkiin; sentähden siellä oli niin kolkkoa ja kylmää, ikäänkuin se paikka olisi kirottu; ruumiita uiskenteli kaupungin lahdella ja myrskyt ulvoen seurasivat toisiansa lakkaamatta, niinkuin tuomion päivä olisi käsissä!

Monen täytyi mennä ulos pihalle, vaikkapa se ilkeätä olikin, saadakseen selkoa asioista; he näkivät

ihmisjoukon parin hämmentyneen lyhdyn ympärillä torilla.

Haugelaiset saivat kuulla uutisen juuri rukouskokouksesta tultuansa. Sivert Jespersen pukeutui kavaijiinsa jälleen, nosti kauluksen ja riensi pitkin pimeitä katuja matami Torvestad'in luo.

Vaan useammat kuin hän olivat uskaltaneet lähteä ulos; levottomat miehet ja naiset haugelaisseurakunnasta pelkäsivät istua yksinään kotonansa, kuultuaan tuon uutisen, joka ikäänkuin herätti pahaa omaatuntoa heissä kaikissa. He rohkaisivat mielensä ja menivät ulos, saadakseen varmuutta ja kuulemaan mitä vanhimmat arvelivat asiasta. Kaduilla torin seuduilla he tapasivat toisiansa, mutta matami Torvestad'in kulmaan Worsen-solan päähän oli jo kokoontunut paljon ihmisiä lyhtyneen.

Joka kerta kun joku haugelaisista pyrki menemään ohitse, nostivat he lyhtynsä hänen kasvojensa eteen ja huusivat hänen nimensä, lausuen pilkkasanoja ja sukkeluuksia. Heidän täytyi kulkea mutkateitä, päästäkseen taloon; ovella seisoivat pari ystävästä, jotka avasivat kun ääni oli tuttu ja sulkiivat sen kohta taas.

Sisäpuolella olivat he mielestään turvissa, sillä Worsen talo oli rakennettu neliön muotoiseksi, piha keskellä niinkuin linnassa. Mutta siellä vallitsi hämmästys ja kauhistus. Matami Torvestadin sanottiin menettäneen järkensä; hän istui jäykkänä sängyn vieressä katselemassa ruumista, josta vettä tippui, eikä kukaan saanut sitä lähestyä. Vanha värjäri oli hänen luonansa, muita hän ei kärsinyt.

Ja päärakennuksessa makasi Jaakko Worsen taistellen viimeistä taisteluaan perkelettä vastaan. Hän makasi eräässä pihan-puolisessa kamarissa; torin-puolisissa huoneissa ei uskallettu pitää valkeata, jotta ei tuo ulkopuolella oleva joukko kiihtyisi vielä hullummaksi, joka joukko kasvoi kasvamistaan ja josta uhkaavia ääniä kuului.

Vähitellen kokoontuivat enimmäkseen arvokkaimmista miehistä ja naisista haugelais-piiristä. Kalpeina he kulkivat, kaikki olivat hämmentyneinä ja tuskastuneina; heillä ei ollut mitään johtajaa, ja myrsky raivosi yhä ankarammin niin että huone tärisi.

Jaakko Worsen makasi sängyssään kelpenä, kasvot vääntyneinä. Monta päivää hänellä oli ollut kovia kipuja; nyt näytti siltä kuin kaikki vähitellen lamautuisi, ja lääkäri sekä muuan viisas akka sanoivat että hänen viimeinen yönsä oli käsissä.

Vaan taistelu ei vielä ollut lopussa. Se nähtiin Worsen silmistä, jotka katselivat levottomasti toisesta toiseen kun Saara oli ulkona. Välistä näytti hän joutuvan suureen tuskaan, hän mutisi jotain, jota he eivät ymmärtäneet, ja väänsi käsiänsä.

"Paholainen häntä riivaa", sanoi yksi naisista.

Ja se ajatus oli muillakin. Muutamat rupesivat etsimään virsikirjasta tai raamatusta tai noista lukuisista pienistä kirjasista semmoisia rukouksia, joita sopii lukea kun perkele ihmistä ahdistaa.

Vaan enimmäkseen heistä puhuivat tuosta kamalasta, Henrietteä koskevasta jutusta tai katselivat levotonta, ulkopuolella olevaa ihmisjoukkoa.

Saara käveli edestakaisin tylsin kasvoin, jotka näyttivät olevan surusta kivettyneet. Vaan surua ei se kuitenkaan ollut.

Eroaminen Fennefos'ista ja Henrietten kuolema iskivät häneen lamauttavalla voimalla, jäädyttäen ja paaduttaen hänen sydämensä. Hänen kuoleva miehensä tuolla sängyssä, säikähtäneet miehet ja naiset, melu kadulla — se kaikki koski häneen sangen vähän! Hän olisi voinut istahtaa keskelle huonetta nauramaan heille kaikille.

Mutta ulkopuolella kiihtyivät ihmiset kiihtymistään. Pari poikanulikkaa rupesi jyskyttämään seinää, muutamat lähestyivät ikkunoita, kiipesivät vesilaudalle ja painoivat kasvonsa lituskaisiksi ikkunalasiasia vastaan. Haugelaiset kätkeytyivät nurkkiin; Sivert Jespersen makasi melkein pöydän alla.

"Jonkun pitää mennä ulos ja saattaa heidät järkeensä", esitti yksi vanhemmista vaimoista.

Sivert Jespersen'in olisi pitänyt mennä, hän oli heistä vanhin, vaan hän ei uskaltanut. Hän tiesi varsin hyvin että hänen ilmestymisensä vaan pahentaisi huonoa asiaa. Vanha värjäri oli ylhäällä matami Torvestad'in luona; parempi olisi pyytää häntä koettamaan.

Ei kenenkään mieleen juolahtanut kääntyä polisin puoleen; kaupungissa eivät olleet — ainakaan haugelaiset — tottuneet toivomaan apua siltä taholta, vaikka melske nyt täytti koko tuon ahtaan kadun ja suuren osan torista kippari Worsen talon edustalla. Siellä oli varmaankin hienoa väkeä joukossa, sillä muutamat lyhdyt olivat noita kalliita, kuusikulmaisia, kiittävästä messingistä.

Vaan heidän keskustellessaan, oliko vanha värjäri haettava vai ei, vaikeni ihmisjoukko tuolla ulkona tykkönään; kuultiin ainoastaan niiden nopeita askeleita, jotka juoksivat ahtaalta kadulta ulos torille. Siellä he kokoontuivat jonkun ympäri, ja kaikki lyhdyt käännettiin keskikohtaan päin, jotta siinä oli verraten valoista; ja muiden päitten yli näkivät haugelaiset taas oman Hans Nilsen Fennefos'insa.

Hän puhui kansalle; sanoja he eivät kuulleet riehuvan myrskyn tähden, mutta he tiesivät että kaikkien sydämet taipuisivat jos hän tahtoi niitä taivuttaa; ja heidän kaikkien, miesten sekä naisten, rientäessä ikkunoille, kiittivät he Jumalaa tästä pelastuksesta, ikäänkuin heidän henkensä olisivat hiuskarvasta riippuneet.

Mutta Saara jäi yksinensä istumaan sairashuoneeseen. Nyt oli hänen mielensä kiintynyt tuohon ainoaan ajatukseen: että hän saisi nähdä Fennefos'in jälleen; hän värisi sitä ajatellessaan, melkein pä vapisi, ja hänestä tuntui tuo kaikki kärsimättömältä.

Worse katseli häntä, vaan hänen kiihtyneistä kasvoistaan vanhus ei löytänyt mitään lohdutusta; hän ummisti silmänsä ja näytti menevän tainnoksiin.

Fennefos tuli portista sisään ja häntä vastaanotti pimeässä käytävässä lukuisat kädet ja hellät sanat. Ensimmäiset sanansa, kun hän astui huoneeseen, olivat: "Miksikä istutte tässä pimeässä? Pelloittaako teitä valo?"

Heidän mielestensä hän puhui liian kovalla äänellä, he kun olivat koko ajan kuiskanneet; mutta pari naisista meni noutamaan kynttilöitä ja ikkunaverhot laskettiin alas.

"Sinä tulit parhaasen aikaan, Hans Nilsen!" sanoi Sivert Jespersen ja taputti häntä hellästi olkapäälle.

"Kuinka ihanat niiden jäljet, jotka rauhaa puhuvat, jotka iloisia sanomia tuovat", sovitti Nikolai Egeland.

"Minä muuten tuon teille surusanoman", sanoi Hans Nilsen, katsellen totisesti toisesta toiseen, "vaikka näen että tässä talossa on surua kylläksi. Me saimme tuolla Smörvikissä iltapäivällä tietää, että laivanne Ebenezer on joutunut haaksirikoon Bratwald'in eteläpuolella; ei ainoakaan mies pelastunut; sentähden tulin tänne, jotta valmistuisitte pitämään huolta leskistä ja orvoista."

"Herra antoi ja Herra otti, siunattu olkoon Herran nimi", sanoi Nikolai Egeland.

Sivert Jespersen kääntyi pois ja meni yksinään toiseen huoneeseen; hän näytti lukua laskevan.

Kadulta ihmiset hajosivat vähitellen. Fennefos oli tunnettu ja laillansa kunnioitettu; sekin vaikutti että hän, jonka kaikki tiesivät lähteneen ruvetakseen lähetyssaarnaajaksi Intiassa, nyt yht'äkkiä seisoi heidän keskellensä.

Paitsi sitä oli Fennefos'issa erinomainen ominaisuus, joka vaikutti että jokaisen täytyi kuunnella hänen puhuessaan. Hän puhui heille muutamia totisia sanoja siitä, kuinka kohtuutonta on lisätä painoa taakkaan kun Herran käsi raskaasti on koskenut jonkun veljen huoneeseen.

Nuo hienot lyhdyt katosivat ja muut seurasivat; paitsi sitä oli niin kolkkoa ja märkää myrskyn raivotessa torilla; joukko hajosi hajoomistaan, muutamat löivät seinään pahankurisella tavalla, mennessään matami Torvestad'in kulman ohitse.

Fennefos oli istunut haugelaisten pariin sairashuoneessa ja puhui vielä kerran heille. Henrietten kuolema oli syvästi häntä liikuttanut ja jokainen sanansa värähteli liikutuksesta ja säälistä ja vaikutti jokaiseen tuskastuneeseen sydämeen.

Kaikki huusivat, muutamat itkivät hiljaa; ainoastaan Saara istui puoleksi pois kääntyneenä, kasvot muuttumattomina. Välistä kääntyi hän Fennefos'in puoleen; ja Fennefos katseli häntä aivan niinkuin muitakin suorilla kirkastuneilla silmillään. Vaan Saaran syvät, tenhosat silmät tunkeusivat hänen silmiinsä kuin valitus, kuin huuto suurimmassa hädässä: nyt kun hän oli vapaaksi pääsemäisillään, nytkö olisi kaikki myöhäistä, turhaa, autiota; eikö tahtonut hän auttaa? Hän ei tahtonut mitä Saara tahtoi. Hän puhui niinkuin hän jo olisi ollut kaukana heistä ja he vaan kuulivat rakastetun äänen Jumalan siunauksen sanoja heille etäältä.

Sitten hän nousi, sanoi hyvää yötä ja hyvästi heille.

Se hämmästytti ja koski heitä kipeästi: nytkö hän taas heidät hylkäisi, veisi rauhan pois, jonka tullessansa oli tuonut? He tunkeusivat hänen ympärilleen rukouksilla ja hyvillä sanoilla, puhuivat myöskin myrskystä ja kamalasta ilmasta — "tuskin sinä löydät tien, Hans Nilsen, tässä pimeydessä."

Siihen vastasi hän tyynesti äitinsä virrellä:

"Sa sydän-surus jälleen
Ja tiesi louhikkaat
Oi usko'os ne Hällen,
Mi johtaa taivaat, maat.
Ken lepoon sinilaineen
Ja myrskyn tyyneks saa,
Hän tiesi perkaa, saineen
Sydämmes lohduttaa".

Ovella kääntyi hän vielä kerran ja katseli lempeästi heitä kaikkia. Viimein tuli hän Saaran luo, joka seisoi ihan hänen läheisyydessään; ojensi hänelle viimeisen kerran kättä jäähyväiseksi, hänen silmistään loisti koko tuo vanha, viaton rakkaus heidän nuoruutensa ajoilta, hartaana ja suorana, mutta surumielisenä ja täynnä sydämellistä sääliä.

Muut saattoivat häntä porstupaan; Saara otti kynttilän ja meni ylikerrasta noutamaan jotakin liinavaatetta. Mutta liinakaapin edustalla vaipui hän maahan ja rupesi yht'äkkiä itkemään.

Ensin itki hän intohimosta ja katkeruudesta, vaan vähitellen kaikki suli ja hän itki Henriette paran tähden, itki oman itsensä tähden, itki kaikkea tätä ääretöntä kurjuutta. Muuta ei hänelle jäänyt kuin tuo kirkas, puhdas katse, ja siinä katseessa kyyneleet sulattivat hänen paatumuksensa, ja lempeät, hurskaat ajatukset palasivat siitä ajasta, jolloin Hans Nilsen ja hän seurasivat toisiansa rukoushetkiin ja kotia ja jolloin puhuivat niin viattomasti ja suloisesti toisillensa.

Näin tapasi kaksi naista hänen itkemässä liinakaapin edessä, ja toinen sanoi toiselle: "Kas kuinka hän häntä rakasti!"

Saara nousi hämmästyneenä, mutta tyyntyi heti kun ymmärsi heidän tarkoittavan hänen miestänsä.

Muutamat äidit, joilla oli pieniä lapsia, menivät nyt kotia, havaittuaan kadun tyhjäksi. Vaan enin osa tahtoi jäädä sinne koko yöksi valvomaan ja rukoilemaan kippari Worse raukan edestä ja ollakseen saapuvilla jos jotain tapahtuisi piharakennuksessa. Silloin tällöin joku meni sinne kuuntelemaan oven takaa. Vanhan värjärin ääni kuului, ja se ilahutti heitä, sillä he päättivät että matami Torvestad oli entisellään taas, koska vanhus voi hänelle puhua.

Keskiyön aikana tuotiin kahvia saliin, ja he menivät vuorottain sinne kupillista ottamaan, pysyäkseen hereillä.

Vaan sairashuoneessa istuivat he lukemassa pyhistä kirjoista, taikka joku rukoili sairaan edestä, että Herra pian päästäisi hänet vaivoista ja siunaisi hänen viimeiset hetkensä, suoden hänelle rauhaa.

Jaakko Worse oli maannut ihan liikkumattomana pari tuntia; he eivät tietäneet oliko hän tunnoissaan vai ei. Saara istuutui sängyn viereen ja otti häntä kädestä; ensi kerran hän siten osoitti miehellensä vapaaehtoisen hyväilyn tapaista. Vaan se oli myöhäistä. Worse ei sitä huomannut.

Yön kuluessa myrsky asettui, ja rukoukset sekä lukemiset laimentuivat myöskin. Kaikilla oli ollut niin paljon mielenliikutusta, että väsymys heidät valloitti kun myrsky ei enää riehunut niin ankarasti; sairas makasi äänetönnä ja tyyneenä.

Muutamat nukahtivat; Sivert Jespersenkin ummisti silmänsä; vaan hän ei nukkunut, hän yhä lukua laski. Lukeminen taukosi. Oli vallan hiljaa huoneessa.

Mutta yht'äkkiä kaikki heräsivät. Sillä sängystä Jaakko Worse huusi;
"Laurits! Perhanan poika! ylös ja viiri selville!"

He juoksivat sängyn luo kynttilät kädessä, ja hämmästyneinä he katsoa tuijottivat kuolevaan, luulivat että perkele itse puhui hänen suustansa; Saara oli laskeutunut polvilleen sängyn viereen ja rukoili.

Mutta siinä makasi Jaakko Worse aivan muuttuneena; silmät olivat puoliavoinna eivätkä nähtävästi kyenneet näkemään enään; vaan tuo kärsivä, levoton katse oli poistunut hänen kasvoistansa, olipa siinä melkein tuo vanha, lystikäs laivuri Worse; tuuhea, lumivalkea tukka kauniisti muodosti nuo muuttumattomat myrskylaineet, ja kädet hän hiljaa asetti peitteelle, ikäänkuin nyt olisi jonkun tehtävän suorittanut.

Sillä viimeisellä hetkellä paholainen jätti hänet rauhaan ja kun tauti viimeisen kerran tärisytti hänen vahvaa ruumistansa ja aivot viimeisen kerran vavahtivat, silloin välähti keskeltä kirjavia, epäselviä muistoja ja sekasia ajatuksia, jotka riensivät ohitse, yksi kuva, joka hetkeksi loisti tuon kärsivän miehen mielessä.

Se kuva oli tuo mainio kotiintulo Rio-de-Janeirosta, hänen kunniapäivänsä.

Laivuri Worse seiso i "Perheen Toivossa"; raitis pohjoistuuli puhalteli yli vuonon ja vanha priki hiljaa purjehti satamaan pienillä purjeilla.

Hän avasi silmänsä, vaan hän ei nähnyt noita kalpeita kasvoja ympärillänsä.

Hän näki auringon loistavan Sandsgaardin lahdella, jossa siniset kesäaallot joukottain riensivät rannalle ilmoittamaan, että Jaakko Worse oli vuonolla.

Hän yritti nostamaan päätänsä nähdäkseen paremmin, mutta se vaipui takaisin pään-alukselle, ja hän sanoi sanomattoman tyytyväisesti hymyillen:

"Me tulemme myöhään, herra konsuli, mutta me tulemme varmasti!"

Näin vanha kippiari Worse purjehti pois elämästä.

VIITSELITYKSET:

[1] Merkitsee: Ylpeä mies.

[2] = Pyöreä mies.

[3] Englantilaista kultarahaa.

[4] Viime vuosisadan lopussa ja tämän alussa olivat papit Norjassa kuivia rationalisteja (järkeisoppisia), jotka eivät voineet tyydyttää kansan hengellistä tarvetta, jota eivät käsittäneet, ja jotka kansan sivistymättömyyttä ylenkatsoivat.

Silloin rupesi oppimaton talonpoika — Hans Nilsen Hauge — syntynyt 1771 — kulkemaan ympäri maata, ja keskustelujen sekä hengellisten kokouksiensa kautta hän vähässä ajassa sai hengellisen elämän rahvaassa kukoistamaan. Talonpojat jättivät tappelut ja juomingit ja rupesivat työhönsä; ja pian oli tällä hengellisellä liikkeellä useita keskikohtia avarassa maassa, joissa ahkerat ihmiset perustivat tehtaita ja kaikenlaisia hyödyllisiä laitoksia ja työntekijät sekä työn teettäjät veljellisessä rakkaudessa kokoutuivat Jumalan sanaa kuulemaan.

Että rahvas näin auttoi itseänsä sekä hengellisissä että maallisissa asioissa, sitä ei virkasääty voinut kärsiä. Papit saivat ystävällisen käden-ojennuksen lakimiehiltä ja vanhan asetuksen nojalla vuodelta 1741, joka koski hengellisiä kokouksia, saivat he Haugen vangituksi.

Kymmenen vuotta hän pidettiin vankeudessa. Mutta kun kaikki, mitä ilmi saatiin lukemattomien kuulustuksien ja tutkimusten kautta, ainoastaan oli uutta todistusta miehen nuhteettomasta elämästä, suurista lahjoista ja jalosta luonteesta, hänen vihamiestensä viimeinkin täytyi päästää hänet vapaaksi ja tyytyä ryöstämään häneltä loput hänen omaisuudestaan.

Kuitenkin he olivat voittaneet, sillä Hauge oli ruumiillisesti masennettu pitkästä epäterveellisestä vankeuden elämästä; monta vuotta ei hän sen jälkeen elänyt, — sairaana ja rampana, mutta uljaana ja rohkeamielisenä loppuun asti.

V. 1824 hän kuoli. Mutta vasta 1842 saivat maan edusmiehet tuon vanhan asetuksen vuodelta 1741 kumotuksi — huolimatta kuninkaasta, valtioneuvostosta, amtmaend'eistä, yliopistosta, piispoista ja papeista.

(Tämä muistutus seuraa saksalaista painosta.)

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LAIVURI WORSE ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you

do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you

received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.